

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAKIN DÖNEM OSMANLI RUM BASINI
NEOLOGOS ÖRNEĞİ (1873-1874)

Serap MEMET

2501111246

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. METİN ÜNVER

İSTANBUL- 2021

ÖZ

YAKIN DÖNEM OSMANLI RUM BASINI:

NEOLOGOS ÖRNEĞİ

(1873-1874)

SERAP MEMET

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nde yayınlanan ve önemli bir yere sahip olan Rumca yayınlanan Neologos'un 1873 ve 1874 yılları incelenmiştir. Tanzimat devrinin getirdiği yenilikler çerçevesinde, azınlıklara tanınacak eşit haklar üzerine yoğunlaşan gazete, milliyetçilik bilincinin gelişmesine yazdıkları aracılığıyla katkı sağlamaktadır. Haberleşmenin önem kazandığı bu dönemde hem Osmanlı hem de Yunan devletindeki basının gelişim süreci incelenmiş olup süreli yayınlardan örnekler bulunmaktadır.

Çalışmada ayrıca bu dönemde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu koşullara tanıklık eden Neologos'un yorumları ve çözüm önerileri de bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde cereyan eden olaylar dışında, diğer ülkelerdeki gündemin de nabızı tutulmakta olup siyasi, idari, ekonomik ve kültürel haberlerin yer aldığı geniş bir içerik sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Neologos, Basın, Osmanlı Devleti, Tanzimat, Millet sistemi.

ABSTRACT

OTTOMAN RUM PRESS OF THE RECENT PERIOD:

THE EXAMPLE OF NEOLOGOS

(1873-1874)

SERAP MEMET

In this thesis, Neologos, an important Ottoman Greek newspaper published during the Ottoman Empire, and the publication years of 1873 and 1874 are critically examined. Focusing on the equal rights to be granted to minorities within the framework of the reforms brought about by the Tanzimat era, the said newspaper contributed to the development of the consciousness of a national identity through its articles.

In this period when communication rapidly gained in importance, the process of development of the press in both the Ottoman and Greek states is investigated in this work by presenting examples from a variety of periodicals.

As well, the thesis includes the comments and solutions put forward by Neologos as a witness to the conditions that surrounded the Ottoman Empire in this period. Moreover, over and beyond the events within the Ottoman Empire, this work feels the pulse in other countries and keeps abreast with their agendas, thereby presenting a wide-ranging array of political, administrative, economic and cultural news content.

Keywords: Neologos, Press, the Ottoman State, Tanzimat, Millet system.

ÖNSÖZ

Uzun yıllar boyunca Osmanlı Devleti hükümlanlığı altında bulunan topraklarda yaşanan gelişmeler birçok araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Basının gelişmesiyle haberleşmenin kolaylaştığı bu süreçte, yaşanan olaylar hakkında bilgiler edinilmektedir. Bunlar, her zaman tarafsız ve doğru olmamakta, içinde bulunulan duruma göre yönlendirici nitelik taşıyabilmektedir.

Bu çalışma, Osmanlı topraklarında yaşamını sürdüren ve önemli bir konumda bulunan Rum halkının, özellikle basın aracılığıyla bu gelişmelerde nasıl yer aldığını inceleme amacını taşımaktadır.

Batının etkisiyle oluşturulan Tanzimat reformlarının uygulanması Osmanlı Devleti'nde modernleşme ve yeniden yapılanma süreci olarak bilinmektedir. Tanzimat dönemi bütün alanlarda yenileşme vaat ederken, azınlıklara tanıdığı imtiyazlar ve haklar açısından da önemli bir yer edinmektedir. Bu çalışmada, Neologos gazetesinin süreci nasıl yansıttığı konusu öncelik taşımakta olup, 1873 ve 1874 yıllarındaki siyasi bülten çevirileriyle aktarılmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmam süresi boyunca, benden desteğini ve yardımlarını esirgemeyen değerli danışman Hocam Doç. Dr. Metin ÜNVER'e çok teşekkür ederim. Ayrıca, görev yaptığım Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı başkanı Prof. Dr. Esin OZANSOY'a bu süreçte her daim bana inandığı ve yanımda olduğu için teşekkürü bir borç bilirim. Aynı Anabilim Dalı'nın değerli hocaları Dr. Öğr. Üyesi İrini Sarıoğlu ve Öğr. Gör. Dr. Marika Bekar Pandelara'ya verdikleri destek ve katkıları için çok teşekkür ederim. Çalışmam sürecinde beni cesaretlendiren, yardımcı olan, varlıklarıyla bana güç veren aileme ve dostlarıma gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Serap MEMET

İSTANBUL, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'DA ve OSMANLI'DA BASININ DOĞUŞU

1.1. İlk Basım Faaliyetleri	3
1.2. Osmanlı Devleti'ndeki İlk Süreli Yayın.....	5
1.2.1. Osmanlı Devleti'ndeki Yabancı Basımevleri	7
1.2.2. Osmanlı Devleti'nde Kurulan İlk Türk Basımevi	7
1.3. Osmanlı Devleti'nde Yayınlanan Gazeteler	8
1.4. Matbuat Nizamnamesi	11
1.5. Osmanlı'da Rum Basını	13
1.5.1. Osmanlı'daki İlk Rum Basımevi	14
1.6. Yunan Topraklarındaki Basım Hareketleri	21

İKİNCİ BÖLÜM

NEOLOGOS GAZETESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Neologos Gazetesi	25
------------------------------	----

2.1.1. Neologos Gazetesinin Kadrosu	27
2.1.2. Neologos'un Haber İçeriği	30
2.1.3. Neologos'un Basımı	30
2.1.4. Gazetenin Yapısı	31
2.2. Neologos'un İdeolojisi ve Tanzimat Reformları	32
2.2.1. Âli Paşa'nın Ölümü	39
2.2.2. Neologos'un Tanzimat Reformlarını Desteklediği Dönem	43
2.2.3. Neologos'un Tanzimat Reformlarına Karşı Olduğu Dönem	49
2.3. Neologos ve Balkan Ulusları	51
2.4. Neologos ve Liberal Dönem	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEOLOGOS GAZETESİNİN DIŞ DÜNYAYA BAKIŞI (1873-1874)

3.1. Rusya, Panslavizm ve Anadolu	57
3.2. Yunanistan	65
3.3. Osmanlı Devleti	83
3.4. Avrupa'daki Siyasi Gelişmeler Üzerine	87

SONUÇ	95
--------------------	-----------

KAYNAKÇA	98
-----------------------	-----------

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel gelişimi göz önüne alındığında, 16. yüzyılın sonlarına doğru bir gerileme döneminin başladığı görülmektedir. Bu süreç uzun yıllar boyunca devam ederek devletin çöküşüne kadar gidecektir. Buna zemin hazırlayan birçok etken bulunmaktadır. Geniş toprak hakimiyetine sahip İmparatorluk, toprak kaybetmeye, ekonomik sıkıntılar yaşamaya, idari alanda sorunlarla karşılaşmaya başlamaktadır. Fransız İhtilali'nin insan hakları alanında oluşturduğu bilinç Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan ulusları da etkileyerek bağımsızlık isyanlarına neden olmuştur. Bu şartlar altında İmparatorluk'ta köklü bir değişim gerekliliği duyulmaktadır. III. Selim devri itibarıyla başlayan batılılaşma hareketleri, II. Mahmud devrinde de benimsenerek genişletilmiş ve devletin idari, mali, hukuki, askeri, tüm alanlarında yeniden yapılanma çalışmaları başlatmıştır. Yazılı bir fermanla halka duyurulmuş olan Tanzimat reformları, özellikle çalışmamızın araştırma konusunu oluşturan, gayrimüslim tebaaya tanıdığı haklar açısından önem taşımaktadır.

Bu dönemde önem kazanan bir diğer konu da basının gelişmesiyle sürekli yayınların kamuoyu oluşturmada etkili rol oynamasıdır. Uluslar, bağımsızlık kazanma ve varlıklarını sürdürme düşüncelerini eğitim aracılığıyla kuvvetlendirmekte, çıkardıkları gazete ve dergilerle de geniş kitlelere ulaşarak yaygınlaştırmayı hedeflemektedirler. İstanbul'da yayınlanan ve Rum halkı için önemli bir yere sahip olan Neologos gazetesi de bu yayınlardan birisi olup, çalışmamızın başlıca konusunu oluşturmaktadır.

Neologos'un kurucusu ve baş editörü olan Voutiras, Osmanlı Rum basının gelişimi için öncü bir profil oluşturmaktadır. Gazetenin Tanzimat reformlarına karşı tutumu, yaşanan siyasi gelişmeler hakkındaki haberler, İstanbul Rumlarının gelişmelere bakış açısının anlaşılması bakımından bir örnek oluşturacaktır. Neologos, İmparatorlukta bulunan bütün milletlerin, özellikle Rum toplumunun, eşit şartlarda yaşama isteğinin, önemli savunucularından olmuştur.

Ayrıca gazete, Osmanlılık ideolojisinin yayılmasında ve İmparatorluğun çağdaş bir devlet olma yolunda ilerlemesinde rol oynamıştır. Gazetenin Tanzimat reformlarıyla ilgili geniş çaplı makalelere yer vermesinin sebebi, iç merkezinde devletin anayasal bir yapı oluşturma çabasının yanı sıra, çöküşlü ve kökten yenilenme amacı taşımasıdır.

Ancak, Osmanlı'nın Müslüman unsuruyla, gayrimüslim unsurlar arasında bir köprü kurarak birleştirme düşüncesi başarılı sonuç vermemiştir. Tanzimat reformlarının uygulanmasında yaşanan zorluklar, Avrupa devletlerinin İmparatorluğun iç meselelerine müdahalesi, topraklarının paylaşılma isteği, hükümette ciddi baskı yaratmıştır. Tüm bu olumsuzluklar Neologos sayfalarına hayal kırıklığı olarak yansımaktadır.

Bu bilgilere istinaden, çalışmanın birinci bölümünde, basının tarihsel gelişimi hakkında kısa bir özet sunularak Osmanlı topraklarında kurulan yerli ve yabancı basımevleri ve çıkan süreli yayınlar yer alacaktır. İkinci bölümde Neologos gazetesine ilişkin (gazetenin kuruluşu, yazar kadrosu, haber içeriği) kapsamlı bilgilerin yanı sıra Tanzimat reformlarının uygulanma sürecinin gazete bünyesinde nasıl yer aldığı, konunun ele alındığı makaleler aracılığıyla aktarılmaya çalışılacaktır. Son olarak, üçüncü bölümde ise, gazetenin 1873 ve 1874 yıllarında bulunan siyasi bülten haberleri incelenerek, o dönemde sadece Osmanlı Devleti'nde değil, tüm dünyada meydana gelen olayların gazete siyasi bülten haberlerine yansımaları göz önüne serilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'DA ve OSMANLI'DA BASININ DOĞUŞU

1.1. İlk Basım Faaliyetleri

Güncel Türkçe Sözlük'te, gazete, dergi gibi belirli zamanlarda çıkan yazılı yayınların bütünü, matbuat olarak tarif edilen basın¹ haber edinme, bilgi ve düşünce biçimlerini aktarma, eleştirel yaklaşım, kitleleri etkileyip, yönlendirebilme yönleriyle toplumsal hayatta her dönem önemli bir araç olmuştur.

1400'lü yıllarda Batılı Devletlerde basımevleri görülmeye başlanmış, 1440'da "Haber Yaprakları" yayınlanıp, 1500'lü yıllarda tamamen yaygınlaşmış, 1600'lü yıllarda haftalık ve aylık olarak süreli yayınlar ve 1660 yılında "İlk Günlük" ortaya çıkmış,² 1700'lü yıllarda ise tamamen yerleşmiş olan gazete kavramı, 1800'lü yıllarda yüksek tirajlara ulaşmıştır.³

Basım sanatının temelleri, Almanya'nın Mainz kentinde doğmuş olan Johann Gutenberg tarafından 1440 yılında atılarak aynı yıl ilk eser basılmıştır.⁴ Gutenberg, her ne kadar matbaanın mucidi ya da onu ilk kez kullanan kişi olmasa da, matbaayı geliştirdiği ve yaygınlaşmasını sağladığı bir gerçektir.⁵

Osmanlı Devleti'nde ise basın ve basının gücü 1800'lü yıllarda önem kazanmaya başlamıştır. Başlarda, bazı atılımlar yapılmaya çalışılsa da, ancak süreli

¹ Türk Dil Güncel Kurumu, **Türkçe Sözlük**, "Basın" maddesi, (Çevrimiçi) <https://sozluk.gov.tr/>, 10 Ocak 2020.

² Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul, Pozitif Yayınları, 2006, s. 11.

³ Orhan Koloğlu, "Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.III, t.y., İletişim Yayınları, s. 68.

⁴ Cahit Özbay, **Dünyada ve Osmanlı'da Basının Tarihsel Gelişimi**, İstanbul, Doğu Kitabevi, 2014, s. 29.

⁵ Alpay Kabacalı, **Başlangıcından günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın**, İstanbul, Literatür Yayınları, 2000, s. 3.

yayınlar (gazete, dergi vb.) ortaya çıkmaya başladıktan sonra yazılı iletişimin önemi kavranıp, bu yöndeki çabalar hız kazanmıştır.

Matbaa ve basımın, Osmanlı Devleti'ne giriş yapana kadar Avrupa'da çok önceleri kullanılmaya başlanmasına; diğer dillerde yayınlar olmasına rağmen, İslam dünyasında dini içerikli yayınlar yapılmasının yasak olması ve maddi sorunların varlığı sebep olarak gösterilmiştir.⁶

Tüm dünyada köklü değişikliklere neden olan Fransız Devrimi ve öncesindeki Amerika'daki bağımsızlık savaşlarının getirdiği en büyük yenilik İnsan Haklarına vurgu yapmasıdır. İnsanların doğdukları andan itibaren birtakım haklara sahip oldukları ilkesi, anayasanın başında bir bildiri ile bulunmaktadır. Buna istinaden, düşüncelerin serbest bir şekilde aktarımı önem kazanmış ve Basın Özgürlüğü de böylelikle gelişebilmiştir.⁷

İngiltere, basın alanında ileri bir noktada bulunmaktadır. Fransız Devrimi'nin getirdiği yenilikler ise şu şekilde sıralanabilir:

- a) “Gündelik gazetelerin kurulması,
- a) Muhalif gazeteciliğin doğması,
- b) Gazetelere ilânın girmesi,
- c) Edebî gazeteciliğin başlaması,
- d) Amerikan basınının kurulması ve hızla gelişmesi,
- e) Gazetelere damga resminin uygulanmasıdır.”⁸

17. yüzyılda gazetecilik bir meslek olarak görülmeye başlanmış ve gazeteler biçim ve içerik olarak yeni bir düzene kavuşmuş, halk tarafından daha çok talep edilir olmuş, böylelikle de önemi artmıştır.⁹

⁶ Orhan Koloğlu, “Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C.III, t.y., İletişim Yayınları, s. 68.

⁷ Cahit Özbay, **ag.e.**, s. 66.

⁸ M. Nuri İnüç, **Basın ve Yayın Tarihi**, 2. bs., İstanbul, Çağlayan Basımevi, 1982, s.72.

⁹ Belkıs Ulusoy Nalcıoğlu, **Osmanlı’da Muhalif Basının Doğuşu 1828-1878**, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 38.

1.2. Osmanlı Devleti'ndeki İlk Süreli Yayın

Osmanlı topraklarında da çıkan ilk gazete 1795 yılında, Fransızlara ait olan “Bulletin des Nouvelles” adlı gazetedir.¹⁰ İstanbul'daki Fransız Büyükelçiliği'nin yayın organı olarak çıkan gazete, Osmanlı'da yaşayan Fransızları, Fransa'da olup bitenlerden haberdar etmek, Fransız İhtilâli sonrası yenilikleri duyurmak, Osmanlı Devleti'ni de Avrupa'daki gelişmeler hakkında bilgilendirmek amacını taşımaktadır.¹¹

Bulletin des Nouvelles gazetesini sırasıyla, 1796 yılında çıkan Gazette Française de Constantinople, 1821 yılındaki Spectateur Oriental ve 1824 yılında çıkan Le Smyrneen, Le Courrier de Smyrne ve Le Moniteur Ottoman gazeteleri takip etmiştir.¹²

Bu bültenler, Fransız elçiliğine ait bir matbaada basılmıştır ve hedef kitlesi kapsamında Fransa dışında ikamet etmekte olan Fransızları devrim sonrası yeni rejime adapte etmeyi amaçlamaktadır.¹³

Fransızların Osmanlı topraklarında devrimle gelen yenilikleri yayma arzusunda oldukları da ifade edilmiştir. Bu, matbaayı kuran Fransız elçi Verninac Saint Moaur'ın basımını yaptığı bültenin Türkçe harflerle basılıp (ki bunda başarılı olamamıştır) İstanbul'da dağıtılarak daha çok insana ulaşması için gösterdiği çabalardan da anlaşılmaktadır.¹⁴

Fransızca yayın faaliyetleri İstanbul dışında İzmir'de de devam etmiştir. Charles Tricon adlı Fransız'ın 1821 yılında yayınladığı “Le Spectateur Oriental” gazetesinin esas amacı şehirdeki Fransız kolonisi ve ticari gelişmeler hakkında bilgi

¹⁰ Hamza Çakır, “II. Meşrutiyet'e Kadar Osmanlıda Basın-İktidar İlişkileri”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 11, 2012, s. 96.

¹¹ Hülya Baykal, **Türk Basın Tarihi 1831-1923 (Tanzimat- Meşrutiyet- Millî Mücadele Dönemleri)**, İstanbul, Afa Matbaacılık, 1990, s. 43.

¹² M. Nuri İnuğur, **a.g.e.**, s. 170.

¹³ Ali Budak, “Fransız Devrimi'nin Osmanlı'ya Armağanı: Gazete, Türk Basınının Doğuşu”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Vol. 7/3, Ankara, 2012, s. 664.

¹⁴ **A. y.**, s. 665.

vermektir. Ancak, burada yer alan haberler sıklıkla bu esnada başlamış olan Rum isyanı hakkında olup Rumları desteklemektedir.¹⁵

Bunun üzerine Osmanlı Devleti devreye girerek gazetenin yayınlanmasını askıya almıştır. Sonrasında, Charles Tricon 1824 yılında “Le Smyrneen” adlı gazeteyi yayınlamış, fakat buradaki haberler de Rumlar lehine olunca Osmanlı Devleti tarafından kapatılmıştır. Akabinde “Le Spectateur Oriental” gazetesi yeniden yayın hayatına başlamış, ancak gazete bu kez farklı bir yol izlemiş, Rum korsanların Akdeniz’de ticaret gemilerine verdikleri zarar üzerine haberler yaparak, Rumlar aleyhine bir tutum içerisine girmiştir.¹⁶

Gazetenin ortağı olan Blak Bey’in, Rumları suçlama eğiliminde olduğu ve Osmanlı lehine haberler yapması Büyük Devletlerin tepkisine neden olmuştur.¹⁷ Blak Bey diye bilinen Alexandre Blacque, Fransa’da hukuk eğitimi görmüş bir ticaret mümessili ve ilkeli bir gazetecidir. Batı ile tanışmış olmasından dolayı yeniliklere ve gelişime açıktır. Osmanlı Devleti’ni desteklemekte ve Avrupalı ülkeler arasında bulunmaya hak sahibi olduğunu düşünmektedir.¹⁸ Blak Bey tarafından yayınlanan “Le Courier de Smyrne” adlı gazetede kendisinin derin bilgilerini içeren haberler paylaşılmaktadır. Burada yer alan haberlerde özellikle Rusya’nın Osmanlı’ya uyguladığı baskı eleştirilmektedir.¹⁹

Son olarak “Le Moniteur Ottoman” gazetesi yayınlanmıştır.²⁰ Bu gazete II. Mahmud’un Alexandre Blacque’in yayınlarının Avrupa’daki yankılarından etkilenmesi üzerine yayınlattığı bir gazetedir.²¹

¹⁵ Uğur Akbulut, “Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine (1831-1876)”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Vol. 8/5, Ankara, 2013, s. 34.

¹⁶ Münir Aktepe, “Dünkü Fransızlar: Blak Bey ve Oğlu”, **İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi**, Sayı 33, 2011, s. 256.

¹⁷ Orhan Koloğlu, **Osmanlı Basının Doğuşu ve Blak Bey Ailesi: Bir Fransız Ailesinin Babıali Hizmetinde Yüz yılı 1821 – 1922**, çev. Erol Üyepazarcı, Müteferrika Yayınları, İstanbul, 1998, s. 10-13.

¹⁸ Ali Budak, **a. y.**, s. 670.

¹⁹ Orhan Koloğlu, **Osmanlı Basının Doğuşu ve Blak Bey Ailesi: Bir Fransız Ailesinin Babıali Hizmetinde Yüz yılı 1821 – 1922**, s. 35.

²⁰ M. Nuri İnügür, **a.g.e.**, s. 170.

²¹ Ali Budak, **a. y.**, s. 674.

1.2.1. Osmanlı Devleti'ndeki Yabancı Basımevleri

Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimlerin, Türklerden önce basımevleri kurdukları bilinmektedir.

İlk basımevini 1493 yılında Museviler kurmuştur. Musevi hahamı olan Gerson tarafından kurulan matbaa 1530 yılına kadar işlemiş akabinde ise oğulları tarafından devralınmıştır. Musevileri, 1567 yılında kurdukları matbaa ile Ermeniler takip etmiştir. Apkar isimli Sivaslı bir Ermeni tarafından Kumkapı'da ilk Ermeni Basımevi kurulmuştur. 1627 yılında ise Rumlar, Nikodemos Metaksas isimli bir Rum papaz aracılığıyla kendi matbaalarını kurmuşlardır.²²

1.2.2. Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk Türk Basımevi

Basım sanatının Osmanlı'da kurulmasını sağlayan kişi İbrahim Müteferrika'dır. Müteferrika hakkında çok az bilgi bulunmakta, gerçek adı ve ailesi bilinmemektedir. Müteferrika hakkında ilk incelemeyi Katolik bir rahip olan Karacson'un yaptığı bilinmektedir. Kendisi, İbrahim Müteferrika'nın Calvinist olduğunu ve Osmanlı'ya esir düşmeden önce ilahiyat eğitimi aldığını yazmıştır. Ancak konuyla ilgili Niyazi Berkes'in yaptığı araştırmalar sonucu bu bilgilerin yanlış olduğu ortaya çıkmıştır. 1711'de yazdığı *Risale-i İslamiye* ile de Osmanlı Devlet erkânının dikkatini çekmeyi başarmış olan Müteferrika'nın Calvinist değil, Unitarius mezhebine mensup olduğu ortaya konmuştur.²³

İbrahim Müteferrika, basımevini 1727 yılında ortağı Sait Efendi ile kurmuştur. Basımevi kurulmadan yaklaşık sekiz yıl önce kendisinin harita bastığı da bilinmektedir.²⁴ Matbaa kurma isteğini bir dilekçe ile Sadrazam Damat İbrahim Paşa'ya sunmuş, yaptığı çalışmalardan da örnekler göndermiştir. Böylelikle, devlet desteğiyle basımevinin kurulmasına izin verilerek, resmi makamlarca uygun bulunan

²² M. Nuri İnüç, **a.g.e.**, s. 151-152.

²³ Erhan Afyoncu, "İbrahim Müteferrika", **DİA**, C.21, İstanbul, 2000, s. 324.

²⁴ Alpay Kabacalı, **a.g.e.**, s. 18.

yayınlar yapılmasına başlanmıştır. Basılan bazı önemli eserler; Vankulu Lûgatı, Tuhfetü'l-Kıbar fî Esfari'l-Bihar, Trih-i Hind-i Garbi olarak sayılabilir.²⁵

1.3. Osmanlı Devleti'nde Yayınlanan Gazeteler

Yayın hayatına Mısır'da başlamış olan Vakayi-i Mısriyye adlı gazete Mehmed Ali Paşa tarafından çıkarılmış olup ilk sayısı 2 Aralık 1828 tarihinde yayımlanmıştır. Haftalık olarak yayınlanan gazete, 4 sayfa olarak basılmakta ve her sayfa iki sütundan oluşmaktadır. Haberler, sağdaki sütunda Türkçe soldakinde ise Arapça olarak yer almakta ve genellikle yaşanan olayları ve yenilikleri ilgili yöneticilere aktarmayı amaçlamaktadır.²⁶

Türkçe bölümler içeren ikinci gazete ise Vekâyî-i Giridiye olmuştur. Gazete, 1821'deki Mora İsyanı'nı başarıyla bastıran Mehmed Ali Paşa'ya Girit Valiliği'nin verilmesi üzerine orada ıslahatlar yapmak üzere başlatılmış bir girişimdir. Matbaa Hanya'ya kurulmuş ve ilk sayısı Ocak 1831 tarihinde çıkmıştır. Haberler Türkçe ve Rumca olarak basılmış ve Rumca adı Kritiki Efimeris olarak yer almıştır.²⁷

Bu çift dilli iki gazete sonrası, sadece Türkçe olarak yayınlanan ilk gazete Takvim-i Vakayi olmuştur. 1831 yılının Kasım ayında yayın hayatına başlamış olan Takvim-i Vakayi, II. Mahmud'un emriyle basılmış, adı da onun tarafından konmuştur.²⁸

II. Mahmud'un birçok konudaki yenilikçi projeleri içinde yer alan ve Osmanlı Devleti'nin resmi sözcüsü diye tanımlayabileceğimiz Takvim-i Vakayi, Türkçe dışında Arapça, Farsça, Fransızca, Rumca, Ermenice ve Bulgarca olarak da yayımlanmış ve içerik anlamında da geniş kapsamlı bir gazete olarak yerini almıştır.

29

²⁵ A.e., s. 21.

²⁶ Nesimi Yazıcı, "Vakayi-i Mısriyye Üzerine Birkaç Söz", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı 2, 1991, s. 269.

²⁷ Belkis Ulusoy Nalcioğlu, **a.g.e.**, s. 47.

²⁸ Alim Kahraman, "Matbuat", **DİA**, C.28, Ankara, 2003, s. 121.

²⁹ Orhan Koloğlu, "Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.III, t.y., İletişim Yayınları, s. 70.

Takvim-i Vakayi haftalık olarak basılmaktaydı. Genellikle, gazetede yer alan haberler, kamuoyunu devletin yaptığı işler hususunda bilgilendirmek amaçlıdır. Her sayıda mutlaka padişaha övgü niteliğinde yazılar bulunmaktadır.³⁰ Takvim-i Vakayi 3000 adet basılmakta olup burada yazılanları okumak bir ayrıcalık, dilini anlamak ise ayrı bir üstünlük gerektirmektedir.³¹

Tamamen Türkçe yayınlanan ikinci gazete Ceride-i Havadis olmuştur. İngiliz William Churchill tarafından 3 Temmuz 1840 tarihinde çıkarılmaya başlayan gazetenin³² ilk sayılarının fazla ilgi görmediği açıktır.³³ Gazetede, sıklıkla dış kaynaklı haberlere yer verilmekte ve ilân yayınlayarak gelir elde etmektedir.

Bir sonraki önemli yere sahip gazetelerden biri Tercüman-ı Ahvâl'dir. Kurucusu Ağâh Efendi'dir. Şinasi de yayınına katkı sağlamaktadır. Tercüman-ı Ahvâl'in mukaddimesini Şinasi yazmış ve sonuna imza ekleyerek gazetelere bir yenilik getirmiştir.³⁴ Bir fikir gazetesi olarak ilk sayısı 21 Ekim 1860 tarihinde çıkmış ve yayın hayatı 1866 yılında son bulmuştur. Gazetenin içeriğinde yer alan haberlerin herkes tarafından kolayca anlaşılması için yalın bir Türkçe kullanılmasına özen gösterilmiştir. Tercüman-ı Ahvâl sayesinde basın hayatı hareketlenmeye ve gazetelerin etrafında bir aydın grubu oluşmaya başlamıştır.³⁵ İlk özel sermayeyle kurulan gazete olup, devletle pek iyi ilişkiler kuramamıştır. Gazetede ki haberler hem yurtiçi hem yurtdışı kaynaklı olmakta ve kamuoyuna öğretici bilgiler sunarak katkı sağlamayı hedeflemektedir.³⁶

Sonrasında yayınlanan gazetelerden önemlilerine kısaca değinmek gerekirse; 1861 yılında basında yer alan Tasvir-i Efkâr'ı, 1864 yılında Ceride-i Havadis'in devamı niteliğindeki Ruzname izlemiş, Ali Suavi'nin damgasını taşıyan Muhbir 1866, Terakki 1868, başlığının altına ilk defa "millet gazetesi" yazan Basiret 1869 yılında,

³⁰ Belkıs Ulusoy Nalcıoğlu, **a.g.e.**, s. 57.

³¹ Enver Ziya Karal, **Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda Batı'nın Etkisi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1964, s. 65.

³² Nedim İpek, "Churchill Vakası (1836)", **Belleten**, C.LIX, Sayı 226, 1995, s. 711.

³³ Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, 1. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2003, s. 17.

³⁴ Uğur Akbulut, **a. y.**, s. 41.

³⁵ Ali Akyıldız, "Tanzimat", **DİA**, C.40, İstanbul, 2011, s. 1.

³⁶ Hıfzı Topuz, **a.g.e.**, s. 19.

Namık Kemal'in damgasını taşıyan İbret ise 1872 yılında yayınlanmıştır. Şemsettin Sami'nin kurucusu olduğu Sabah gazetesi 1876 yılında çıkmaya başlamıştır. Ahmet Mithat'ın 1886 yılında çıkardığı Tercüman-ı Hakikat'ı, 1894'te Ahmet Cevdet'in sahibi olduğu İkdam izlemiştir.³⁷

Gazete dışında dergi gibi süreli yayınlar da hız kazanmıştır. Haberleşmenin önemi düşünce özgürlüğü ile örtüşerek gelişme sağlayabilmiştir. Süreli yayınlar sayesinde, diğer ülkelerde meydana gelen olaylardan haberdar olmak kolaylaşmıştır. Ancak, gazeteler her zaman yaşanan olayları objektif olarak vermemekte, okuyucuyu yönlendirmeye ve etkilemeye yönelik yayın da yapabilmektedirler. Özellikle, savaş, isyan vb. durumlarda taraf olarak yaptıkları haberlerle, devlete karşı propaganda başlattıkları da görülmektedir. Bu sebepler dolayısıyla Osmanlı Devleti de, birçok süreli yayında sansür uygulamak zorunda kalmıştır. Genellikle, Abdülhamit'in 30 yıllık hükümranlılığı süresi Türk basını için sorunlu bir dönem olarak nitelenmektedir.

Basın aracılığıyla yapılan haberlerin Osmanlı Devleti yönetimine karşı bir tutum içerisinde olması sonucu yayımlanan gazetelerin denetlenmesi ve düzenlenmesi için kurumsallaşma yoluna gidilmiştir. Böylelikle, 1862 yılında Matbuat Müdürlüğü kurulmuş, 1864 yılında da hazırlanan Matbuat Nizamnamesiyle müdürlüğe ek görevler verilmiştir. Bu nizamnameye göre, yayımlanan gazetelerin sahipleri çıkardıkları gazetenin bir nüshasını imzalı olarak, Matbuat Müdürlüğü'ne gönderecek, kontrol edildikten sonra diğer nüshalar da aynı imzayla basılabilecektir. 1877 yılında Matbuat Müdürlüğü Dahiliye Nezareti'ne bağlanmıştır. Zaman içerisinde, İstanbul'da yabancı dillerde çıkan gazetelerin yaptıkları yayınlarla halkın aklını karıştırarak, olumsuz yönlendirdiği görülmüş ve bunun önüne geçmek için 1878'de II. Abdülhamit bir sansür kurulu oluşturmuştur. Bu kurul, Osmanlı Devleti aleyhine yayın yapan gazeteleri geçici olarak ya da tamamen kapatmakla yükümlüdür.³⁸

Osmanlı idaresi, 1888 yılında gazetelerin denetimi ile ilgili daha sıkı tedbirlere başvurunca, özellikle İstanbul'da yabancı dilde yayımlanan gazetelerin sahipleri ortak

³⁷ Fuat Süreyya Oral, **Türk Basın Tarihi (1728 – 1922, 1831 – 1922) Osmanlı İmparatorluğu**, 1. Kitap, İstanbul, Yeni Adım Matbaası, t.y., s. 386-387.

³⁸ Fatmagül Demirel, **II. Abdülhamid Döneminde Sansür**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2007, s. 43-45.

hareket etme girişiminde bulunmuşlardır. Bu kişiler, Neologos'un Perşembe pazarındaki idarehanesinde toplanarak Yıldız Sarayı'na uygulamalardan şikâyet eden bir arzuhal vermek istemişlerdir.³⁹

Türk basınındaki yeni özgür basın dönemi II. Meşrutiyet'in ilânıyla başlamıştır. 24 Temmuz 1908 tarihinde sansür kaldırılmış ve o gün "Gazeteci Bayramı" olarak tarihe geçmiştir.

1911 yılında ilk haber ajansı olan "Osmanlı Telgraf Ajansı" kurulmuştur. Ancak Osmanlı Devleti aleyhine propaganda yaptığı gerekçesiyle 1914 yılında kapatılıp yerine Osmanlı Milli Telgraf Ajansı kurulmuştur. Bunun dışında İstanbul'da bulunan yabancıların da kendi haberlerini yaymak amacıyla 1920 yılında kurdukları Türkiye-Havas-Reuters Ajansı bulunmaktaydı.⁴⁰

1.4. Matbuat Nizamnamesi

Gazete, dergi vb. iletişim araçlarının insanlar tarafından bu denli ilgiyle karşılanmasının sebebi, hem kendi yaşadıkları topraklarda yaşanan olaylardan haberdar olmalarına hem de dış ülkelerdeki yenilikleri takip etmelerine imkân sağlamasından kaynaklanmaktadır. Askeri, hukuki, idari ve eğitim alanlarındaki gelişmelerin takibi kolaylaşmakta ve uygulanması için zemin hazırlamaktadır.

Ancak, yapılan yayınlar her zaman bilgilendirici ve gelişim sağlama amacıyla yapılmamakta, devletler arası propaganda niteliği taşıdığı da olmaktaydı. Özellikle, Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan azınlıkların bağımsızlık çabaları süresince birçok gazetenin bu amaçla kullanıldığı, diğer devletleri kışkırtmaya yönelik yazılar yazdıkları bilinmektedir.

Bu nedenle, Osmanlı devleti birtakım önlemler alarak, bu gazetelerin kontrolünü elinde tutmaya çabalamıştır. Yönetim, yayınlanacak haberlerin denetlendikten sonra basılmasına izin vermektedir. Bunu da, 1857 yılında Matbaa

³⁹ Fatmagül Demirel, **a.g.e.**, s. 58.

⁴⁰ Cahit Özbay, **a.g.e.**, s. 122-124.

Nizamnamesi ile kanunlaştırmıştır.⁴¹ Doğrudan basına yönelik bir düzenleme olmamasına rağmen, gün geçtikçe çoğalan gazete ve dergi gibi süreli yayınların basımı arttıkça oluşturulan nizamname hem kitap, broşür vb. yayınları hem de süreli yayınları kapsamıştır.⁴²

1858 yılında bu Nizamnameye, asılsız suçlamalar yapan, adaba aykırı davranan ve Osmanlı aleyhine yayın yapanları cezalandıracak üç madde eklenmiştir.⁴³ Sonrasında, Fransız yasasından esinlenilerek Matbuat Nizamnamesi hazırlanmış ve 1864 yılında yayınlanarak, ön sansür kaldırılmış, Türkçe basın ile Avrupa ve Osmanlı tebaası gayrimüslimlerin basını eşit şartlara getirilmiştir.⁴⁴

1867 yılında, basının özgürlüğünü büyük ölçüde kısıtlayan Sadrazam Âli Paşa'nın uygulamaya aldığı kararname "Âli Kararname" olarak bilinmektedir. Basının gücünden korkmaya başlamış olan Sadrazam, aldığı önlemler doğrultusunda, hükümete gazete kapatma yetkisini vermektedir.⁴⁵ Bunun yanı sıra 1865 yılında kurulan "Yeni Osmanlılar" adlı cemiyetin yaptığı hükümet karşıtı yayınları durdurmayı da hedeflemekteydi. Mutlakıyet idaresini meşruti idareye dönüştürme amacını taşıyan bu cemiyet,⁴⁶ Namık Kemal, Ziya Bey, Ali Suavi gibi yazarlar aracılığıyla hükümete karşı eleştiriler yapmaktaydı.

Yeni Osmanlılar cemiyeti 1856-1876 yılları arasında etkin rol oynamış, idareye karşı muhalif bir tutum harekettir.⁴⁷ Avrupa'yı örnek alarak, batılı düşünce tarzını benimsemiş, böylelikle gelişim sağlanacağına inanmışlardır. Bunu yaymak amacıyla da basını araç olarak kullanıp, kamuoyu oluşturmuş ve dış politika konusunda hükümeti eleştirmişlerdir.⁴⁸

⁴¹ Orhan Koloğlu, "Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.III, t.y., İletişim Yayınları, s. 76.

⁴² Uğur Akbulut, **a. y.**, s. 45.

⁴³ Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul, Pozitif Yayınları, 2006, s. 59.

⁴⁴ **A.e.**, s. 60.

⁴⁵ Uğur Akbulut, **a. y.**, s. 46.

⁴⁶ Şerif Mardin, **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, çev. Mümtaz,er Türköne, Fahri Unan, İrfan Erdoğan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 21.

⁴⁷ Kemal Beydilli, "Yeni Osmanlılar Cemiyeti", **DİA**, C.43, İstanbul, 2013, s. 430.

⁴⁸ Ali Akyıldız, "Tanzimat", **DİA**, C.40, İstanbul, 2011, s. 7.

Özellikle, Namık Kemal'in Tasvir-i Efkâr gazetesindeki yazılarının çoğunda hükümet karşıtı içerik bulunmaktadır. Bu durum hükümetin tepkisini çekerek, Âli Paşa'nın Kararname'yi çıkarmasında büyük rol oynamıştır.⁴⁹

1876 yılından 1908 yılına kadar basında ciddi bir baskıcı tutum hüküm sürmüştür. Abdülhamit dönemine denk gelen bu yıllarda yaşanan yenilgiler, kazanılan bağımsızlıklar, işlerin daha da kötüye gitmesine neden olmuş ve birçok diğer alanda olduğu gibi basında da özel bir sansür uygulamasının görülmesinde etkili olmuştur.⁵⁰

1.5. Osmanlı'da Rum Basını

Osmanlı'da basını, Türkçe basın, Avrupa dilli basın ve Türkçe dışı yerel dilli basın olarak ayırmak mümkündür. Bunlardan Avrupa dilliler: Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca, Rusça. Yerli Dilliler ise: Arapça, Rumca, Ermenice, Yahudi Dilleri, Bulgarca, Farsça, Arnavutça, Çerkesçe, Kürtçe, Sırpça, Çingenece, Hırvatça, Romence, Gürcüce, Urduca olarak gruplamak mümkündür.⁵¹

1850'li yıllarda, Osmanlı Basınında yayınlanan, iki Türkçe gazete bulunmasına karşılık 16 Türkçe olmayan (Fransızca, İtalyanca, Rumca, Ermenice, Bulgarca ve İbranice dillerinde) gazete yayınlanmaktaydı.⁵²

Özellikle Kırım Savaşı sonrası, İstanbul'da Türkçe dışı yayın yapan gazetelerin bağlı oldukları ülkelerin lehine haberler yaptıkları görülmektedir. Bunlardan, Rum Basını ileri giderek "Megali İdea" (Büyük Ülkü) akımını yaymayı hedeflemektedir. 1863 yılında İstanbul'da kurulan Neologos gazetesi de bu amaç doğrultusunda yazılar paylaşabilmektedir:

"Yunan ırkının Megali İdea'sı Yunan eğitimi, Yunan yaşamı ve uygarlığının, Osmanlı Devleti'nin koruyucu gücü altında, Osmanlı İmparatorluğu ve Doğu'ya yayılmasıdır... Madem ki bütün ekonomik girişimler ve birçok kamu hizmetleri Rumlar tarafından ve Rum

⁴⁹ Necdet Kurdaş, **Tanzimat Dönemi Basınında Siyasal ve Anayasal Fikir Hareketleri**, Ankara, Milli Kütüphane Basımevi, 2000, s. 10.

⁵⁰ **A.e.**, s. 63.

⁵¹ Orhan Koloğlu, **Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği**, C.I, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2010, s. 42-43.

⁵² **A.e.**, s. 60.

sermayesi sayesinde gerçekleşmektedir, o halde ekonomik olarak Türkiye bir Yunan devletidir.”⁵³

Neologos gazetesinin kendi tanımına göre ise amacı şöyle açıklanmaktadır:

“Rum Cemaatinin gerek entelektüel ve gerekse moral bakımından yükseltilmesi, doğru haberleri yayarak kamuoyunun moral seviyesinin yükseltilmesi ve Cemaatimizin yanlış fikirlerinden korunmasıdır.” Neologos gazetesinin merkezi politikası çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu’nda bütün milletlerin anayasal eşit haklarının Batı ve ademi merkeziye prensiplerine uygun bir şekilde kuvvetlenmesi ve gelişmesi idi. Aynı zamanda Rum unsurunun seviyesinin yükseltilmesi ve çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde sosyal ve ekonomik güçlenmesinin öncülüğünü üstlenmesi idi.⁵⁴

1.5.1. Osmanlı’daki İlk Rum Basımevi

Rum basınının, Osmanlı topraklarından önceki merkezi Venedik’tir. İlk basımevi 1499 yılında son Bizans İmparatoru’nun nişanlısı olan Anna Notaras tarafından kurulmuştur. Bir diğer basımevi ise, yine Venedik’te olup 1670 yılında Yanyalı Nikolaos Glikis tarafından kurulmuş ve “Yunan Aydınlanmasına” katkı sağlamıştır. Buradaki, kitaplar daha fazla kamuoyu sağlamak amacıyla, Osmanlı’da yaşayan Rum ailelere gizlice ulaştırılmaktaydı.⁵⁵

İlk Yunanca kitap “Gramatiki tou Laskareos” (Lankaris’in Dilbilgisi) 1476 senesinde Giritli Andon Damalas tarafından yazılmıştır. İlk Yunan gazetesi ise, Viyana’da, Georgios Ventotis tarafından 1784 senesinde yayınlanmaya başlamış, ancak Osmanlı aleyhine yayın yaptığı gerekçesiyle, Avusturya idaresi tarafından kapatılmıştır. Bunun akabinde, Pulprios isimli bir bilim adamı ikinci bir gazete

⁵³ A.e., s. 69.

⁵⁴ **İstanbul Basım Tarihinde (1830-1914)** Rum Yayıncı ve Gazeteciler Sergi İçeriği Kitapçığı, Atina, Pressious Arvanitidis, 2012, s. 45-46.

⁵⁵ Georgios Govessis, **1878’de Şark Meselesi ve Osmanlı Rum Basını**, İstanbul, Sultanahmet Matbaası, 2002, s. 16.

basmaya başlamış, ancak onun da kaderi ilki gibi olmuş ve Osmanlı'nın isteği üzerine 1788 senesinde kapatılmıştır.⁵⁶

Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk Rum basımevi 1627 yılında, Nikodemus Metaksas ve Kyrilos Lukaris'in ortaklığındadır. Metaksas, Batı'da eğitim görmüş bir rahip, Lukaris ise Giritli bir patriktir. Her ikisi de gelişim için matbaacılığın önemini kavramış ve bu yönde çalışmışlardır. Metaksas, İngiltere'den matbaa kurmak için gerekli aletler ve orada basılmış kitaplar getirmiş, İngiliz elçiliği aracılığıyla İstanbul'daki basımevini kurabilmişlerdir. Ancak, bu basımevinin kurulması hem Fransız hem de Vatikan için tehdit unsuru oluşturmaktaydı. Calvinist fikirlerini yayacakları düşüncesinin Katolik çevredeki birleştirici tutuma zarar vereceğine inanılıyordu.⁵⁷ Nitekim, Ortodoksluğun yaygınlaşması için dini kitaplar basmaya başlamışlardır. İlk basılan eser Museviler aleyhine olup, bir kopyası Atina Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.⁵⁸

Ancak, basımevinin faaliyetleri uzun sürmemiş, Fransızların kışkırtmasıyla, Yeniçeriler matbaayı basarak, çalışamaz hale getirmişlerdir. Metaksas buradan kurtardığı makineleri alarak İstanbul'dan ayrılmıştır.⁵⁹

İkinci Rum basımevi, Moshopolis'te (Voskopoje), 1763 yılında kurulmuştur. Rum Ortodoks Patriği Samuel Hanceris tarafından, Rumların eğitimine katkı sağlamak amacını taşımaktadır. Balkanların tek ve en önemli bu matbaasında 1731-1769 yılları arasında 21 eser basılmıştır.⁶⁰

İstanbul'da üçüncü basımevini Patrik V. Gregorios kurmuştur. 1798 senesinde açılmış ve 1815'e kadar Patrikhane tarafından çalıştırılmıştır. 1815'te basımevi Aleksandros Argiramos ve Koresios ortaklığında çalışmaya devam etmiş, fakat kısa

⁵⁶ A.e., s. 17.

⁵⁷ Gunnar Hering, **Oikoumeniko Patriarhio Kai Evropaiki Politiki 1620-1638 (Ekümenik Patrikhane ve Avrupa Siyaseti 1620-1638)**, Çev. Dimosthenis Kourtovik, Atina, Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis, 1992, s. 199.

⁵⁸ H. Refik Ertuğ, **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi**, C.I, İstanbul, Yenilik Basımevi, 1970, s. 92.

⁵⁹ Georgios Govessis, **a.g.e.**, s. 13-14.

⁶⁰ Kemal Beydilli, "İstanbul Matbaaları (1453-1839)", **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, C.7, İstanbul, Kültür Yayınları, 2015, s. 553.

süre sonra Koresios vazgeçince basımevi Argiramos'a kalmıştır. 1821'de Yunan isyanı başladığında burası kapatılmıştır.⁶¹

Osmanlı Devleti'nde çıkan ilk Rum Gazeteleri:

- 1831- Filos Ton Neon (Haberlerin Dostu)
- 1832- Takvim-i Vakayi ilk kez Rumca olarak yayınlandı.
- 1832- Othomanikos Minitor (Osmanlı Habercisi) Yagos Musuros tarafından yayınlanmıştır. Kendisi "Mekteb-i Kebir" okulunda okumuş, mükemmel Türkçe konuşur Şûra-yı Devlet mensubu üyesidir. Yayınladığı gazetenin Osmanlı topraklarında yaşayan Rumlara ulaşması için büyük çaba harcamıştır.
- 1838- Amalthis⁶²

Tanzimat 1839'da ilân edildikten sonra İstanbul'da çıkan Rum gazeteleri:

- Telegrafos Tou Vosporou (Boğaziçi'nin Telgrafı) 1840 yılında Konstantinos Adisidis tarafından yayınlanmıştır. Adisidis aynı zamanda Osmanlıca Dilbilgisi kitabının yazarıdır. Rumca'yı iyi bilmemesine karşın, Türkçesi çok iyidir.
- Anatoli (Anadolu) 1851 yılında Evangelinos Misailidis tarafından çıkarılmış ve 1865'e kadar Karamanlıca (Yunanca harflerle yazılan Türkçe) olarak yayınlanmıştır. 1865 sonrası Rumca olarak devam etmiş, üç ay sonra 1873'e kadar yine Karamanlıca olarak yayınlanmaya başlamış, 1873 sonrası ise hem Karamanlıca hem de Rumca olarak çıkmış ve 1874'te nihayet ayrılarak iki ayrı gazete olarak yayın hayatına devam etmiştir. Karamanlıca olanın adı Anatoli, Rumca olanın adı da "Mikra Asia"dır fakat Mikra Asia 1875'te iflas ederek yayın hayatı sonlanmıştır.
- Vizantis, Dimitrios Ksenis tarafından 1845 yılında yayınlamıştır. Daha sonra Ksenis, Adisidis'ten Telegrafos tou Vosporou gazetesini satın alarak tek isim altında Vizantis olarak yayınlamaya devam etmiştir.
- Anatolikos Astir (Doğu Yıldızı) 1861 yılında üç ortak olan İoannis Filalithis, Vasilios Kalifron ve Konstantinos Fotiadis tarafından kurulmuştur.

⁶¹ Georgios Govessis, **a.g.e.**, s. 20.

⁶² Georgios Govessis, **a.g.e.**, s. 27.

- Omonia (Birlik) 1860 yılında Dimitrios Katselidis tarafından yayınlanmıştır.
- İlios (Güneş) Argiriadis tarafından 1866 yılında çıkarılmıştır.
- Zebur 1866 yılında Anestis Eftihidis tarafından önce Karamanlıca kısa süre sonra da Rumca, Melissa adıyla yayınlanmıştır.
- Theatis (Seyirci) 1869 yılında Nikolaos Destounianos tarafından çıkarılmıştır.
- Armonia (Ahenk) 1864 yılında Rum basının en önemli temsilcilerinden olan Mihael Hurmuzis tarafından kurulmuştur. Hurmuzis, Türk-Yunan iş birliği ve dostluğuna inanmakta ve Patrikhaneye yardım etmekteydi.
- Eptalofos (Yedi Tepe) 1863 yılında M. Raptarhis tarafından yayınlanmıştır. Bu gazetede daha sonra Neologos'u kuracak olan Stavros Voutiras da çalışmıştır. Gazete Nikolaidis tarafından alınarak adı Konstantinopolis olarak değiştirilmiş, kısa süre sonra da kapatılmıştır.
- Trakya, 1873 yılında Nikolaidis tarafından kurulmuş ve 1880'de Basın Bürosu tarafından kapatılmıştır.
- İ Metarithmisis (Reform) 1876 yılında Gabriilidis tarafından yayınlanmıştır.
- İstanbul Rum basınının en önemli temsilcilerinden Stavros Voutiras, Nikolaidis ile birlikte "Neologos tis Anatolis" isimli gazeteyi kurmuştur. Kısa süre sonra gazetenin ismi "Neologos" olmuştur. Bu gazete, Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürmesinin yanı sıra Yunan uygarlığının, yaşantısının ve eğitiminin korunmasını da savunmuştur.⁶³ Hatta, gazetenin ekonomik sıkıntıları olduğu zaman, Megali İdea taraftarlarının toplandıkları Taksim'deki Amerikan Kahvehanesinde bağış toplanarak yayınlanmaya devam etmiştir. Voutiras, İstanbul'daki birçok Rum derneğinin üye ve görevlisi idi. 1897'de Osmanlı-Yunan savaşı başladığında Voutiras sınır dışı edilmiş ve Neologos kapanmıştır. 1908'de İkinci Meşrutiyet ilânı sonrası geri dönen Voutiras Neologos'u yeniden yayınlamaya başlamış, 1922'de Neologos yeniden kapatılarak Voutiras sınır dışı edilmiştir. Atina'ya giden Voutiras 1923'te ölmüştür.

⁶³ Salâhi R. Sonyel, **Minorities And The Destruction Of The Ottoman Empire**, Ankara, Turkish Historical Society Printing House, 1993, s. 263.

- Diyojen 1870 yılında Teodor Kasapis tarafından Fransızca, Rumca ve Ermenice olarak yayınlanmıştır. Diyojen kapatılınca Momos adlı bir mizah gazetesi çıkartmış o da kapatılınca, Kondonatos (Çingiraklı Tatar) adlı bir başka mizah gazetesini Türkçe ve Rumca olarak çıkarmıştır. Teodor Kasapis Osmanlı'daki basının gelişimi için büyük mücadeleler vermiş ilk temsilcilerdendir. Özellikle yaptığı yayınlarla anayasal rejimin oluşmasına katkı sağlamıştır.⁶⁴

1835 yılında Kayseri'de doğmuş, eğitimini Paris'te tamamlamıştır. İstanbul'a geldiğinde Fransızca özel dersler vererek, İmparatorluğun Topçu Okulu'nda öğretmenlik yapmıştır. Gazeteciliğe, Étoile d'Orient adlı Fransız gazetesinde yazarlık yaparak başlamış ve 1870 yılında kendi matbaasını kurarak Le Diogene adlı mizah gazetesini önce Fransızca ve Yunanca, birkaç ay sonra da Türkçe olarak yayınlanmıştır. Böylece, Osmanlı İmparatorluğu'nda Sultan Abdülaziz hükümrانlığının son yıllarında, ilk mizah gazetesi örneği İstanbullu bir Rum tarafından hayata geçirilmiş oluyordu.⁶⁵

Diyojen resim ve sözün birlikte kullanıldığı ilk mizah gazetesi idi. Bu sürede, gazetenin yazarları arasında, reformcu aydın Namık Kemal de vardı. Namık Kemal'le Teodor Kasap, Paris'te tanışmış ve iş birliği yapmışlardır.⁶⁶

Ebuzziya Tevfik, Diyojen gazetesi sayesinde fikirlerini geniş kitlelere ulaştırabildiklerini, mizahı kullanarak söylemek istediklerini daha kolay yazabildiklerini ifade etmektedir.⁶⁷

Teodor Kasap yayın faaliyetlerine devam ettiği süre boyunca, devlete karşı yaptığı yayınlar sebebiyle, birçok kez uyarı, para cezası ve yayın yasağı almıştır. Son olarak da sınır dışı edilmiştir. 1881 yılında, Abdülhamit, kendisini

⁶⁴ Stratis Tarinas, "Ellines Ekdotes Kai Aimosiografoi Tourkikon Efimeridon Tis Iolios" (İstanbul'daki Türk Gazetelerinde Rum Gazeteciler ve Yayıncılar), **O Ellinikos Tipos 1784 eos Simera, İstorikes Kai Theoritikes Proseggisis** (1784'ten Günümüze Yunan Basını, Tarihsel ve Teorik Yaklaşımlar), Atina, Institutouto Neoellinikon Erevnon Ethnikou İdrimatos Erevnon, 2005, s. 130.

⁶⁵ Stratis Tarinas, **a.g.e.**, s. 127.

⁶⁶ **A.e.**

⁶⁷ **İstanbul Basın Tarihinde (1830-1914) Rum Yayıncı ve Gazeteciler** Sergi İçeriği Kitapçığı, Atina, Pressious Arvanitis, 2012, s. 33.

“bir daha yazmama, yayın yapmama” şartıyla affetmiş, Teodor Kasap de kabul ederek İstanbul’a dönmüştür. 1897 yılında ise hayatını kaybetmiştir.⁶⁸

- Bir diğer önemli temsilci Vangelis Papadopoulos 1870’lerde Rumca “Proia” Türkçe “Sabah” ve Fransızca “Matin” gazetelerini çıkarıyordu. Savvatiea Epiteorisis (Cumartesi Revüsü) de kendisine ait olup gazeteyi Voutiras yayınlamıştır.
- 1880 yılında “Hiaki Epiteorisis” (Sakız Adası Revüsü) Papadopoulos tarafından yayınlanmış, 1887-1890 yılları arasında ise “Nea Epiteorisis” (Yeni Revü) yayınlamıştır.⁶⁹

Tanzimat ilân edildikten sonra (1839) çıkan Rum dergileri:

- 1845 yılında ilk Rum Kadın dergisi olan Kipseli, Efrosini Samartzidis tarafından yayınlanmıştır.
- 1858 ile 1859 yılları arasında Theliksinoi adlı dergi Epaminondas Frangoulis tarafından yayınlanmıştır. Frangoulis önceden “Peristera tou Vizantou” ve “Fanos tis Mesogiou” adlı dergileri çıkarmıştır.
- Raptarhis tarafından 1862 yılında Eptalofos adıyla yayın hayatına başlayan dergi 1867’den sonra gazete olarak yayınlanmaya devam etmiştir.
- Kastalia dergisi 1861 yılında Zografos tarafından yayınlanmıştır.
- Raptarhis ayrıca 1868 yılında Pelekis adlı bir mizah dergisi de yayınlamıştır.
- 1862-1863 yıllarında Kivotos ve Edem adlı dergiler yayınlanmış ancak başarı sağlayamamışlardır.⁷⁰
- 1880 yılından 1922 yılına kadar Patrikhane organı olarak bilinen ve Patrik III. İoakim tarafından “Ekklesiastiki Alithia” (Kilise Gerçeği) adlı dergi yayınlanmıştır. Derginin amacı, Osmanlı devleti ile Kilise arasındaki ilişkileri olumlu yönde biçimlendirmektir. Patrikhane Rum toplumuyla ilgili hukuki konuları üstlenmiş olduğundan, dergide çoğunlukla aile ve miras konuları hakkında yazılar bulunmaktadır. Yazarları arasında Minas Hamoudopoulos,

⁶⁸ A.e., s. 130.

⁶⁹ Georgios Govessis, a.g.e., s. 27-34.

⁷⁰ A.e., s. 35.

Manuil Gedeon, Vasilios Georgiadis, İlias Tantalidis, Georgios Dorizas, Grigorios Konstantinidis ve Petros Pournaras vardır.⁷¹

Tanzimat döneminde, Osmanlı ekonomisinde, İngiliz ve Fransızların yanı sıra Rumlar da önemli rol oynayanların arasında bulunmaktaydı. Gelişmenin, yenilikler getirmenin, Osmanlı topraklarında yaşayan Rum halkını bilinçlendirmenin aracı olarak gördüklerinden eğitime ayrıca önem veriyorlardı. Bu nedenle İstanbul’da birçok ilkokul ve ortaokul kurmuşlardır. Zengin banker ve tacirlerin desteğini de alarak Zapion (Zapas’ın desteğiyle) kız ve Zografion (Zografos’un desteğiyle) erkek liseleri kurulmuştur. Bu liseler günümüzde de faaliyette bulunmaktadır. Ayrıca, İstanbul Rumları tarafından çok sayıda kültür derneği de kurulmuştur. Bunlardan en önemlisi “Ellinikos Filologikos Sindesmos Konstantinoupoleos” (Dersaadet Rum Edebiyat Derneği) idi. Bu dernek 1861 yılından 1923 yılına kadar hizmet vermiş olup, Osmanlı topraklarında yaşayan Rumların kilise dışındaki en önemli kuruluşlarından. Ortodoks nüfustaki milli bilinçlenmeyi yeni okullar açarak eğitim ve bilim aracılığıyla sağlamıştır.⁷²

İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi ise din müessesesi olduğu için çok uluslu karakterini korumaya çalışmaktadır. Fener Patrikhanesi sadece Osmanlı Devleti’ndeki Ortodoksların değil, bütün Ortodoks Hristiyanların lideri konumundaydı. Osmanlı Devleti ve kilise arasındaki ilişkileri sağlama görevi kendisine verilerek “milletbaşı” olarak adlandırılmıştı. Geleneksel manevi güçlerinin yanı sıra iç meselelerde de kapsamlı bir yetkiye sahipti.⁷³ Bâb-ı Âli’de yönetim işlerine Fenerli Rumlar olarak adlandırılan ileri gelenler sınıfıyla ve başarılı siyasi tutumları sayesinde Rumların Osmanlı Devleti’nde güç kazanmasını sağlamışlardır.⁷⁴

⁷¹ **İstanbul Basın Tarihinde (1830-1914) Rum Yayıncı ve Gazeteciler** Sergi İçeriği Kitapçığı, Atina, Pressious Arvanitis, 2012, s. 53.

⁷² Georgios A. Giannakopoulos, "To periodiko Tou Ellinikou Filologikou Sillogou. Simvoli Stin İstoria Ton Ellinikon Epistimonikon Periodikon" ("Rum Edebiyat Derneği Dergisi. Yunan Bilim Dergileri Tarihine Katkısı"), **İstoria Tis Pliroforias. Apo Ton Papiro Sto İlektroniko Eggrafo (İletişim Tarihi. Papirüs'ten Elektronik Medya'ya.)**, Ed.by. Maria Kanellopoulou Boti, Atina, Nomiki Vivliothiki, 2014, s. 1.

⁷³ Alexis Alexandris, **The Greek Minority Of İstanbul And Greek – Turkish Relations 1918-1974**, Atina, 2. bs., Centre For Asia Minor Studies, 1992, s. 21.

⁷⁴ İrini Sarioglu, **İ Epirroi Tis Tourkikis Politikis Stin Elliniki Ekpaideusi Tis Polis 1923-1974, (İstanbul’daki Yunan Eğitime Türk Politikasının Etkisi 1923-1974)**, Atina, Elliniko İdrima İstorikon Meleton (Yunan Tarih Kurumu), Mart 2011, s. 33.

19. yüzyıl boyunca, Rumların eğitiminin gelişimini etkileyen nedenler; Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'un çok kültürlü ve çok uluslu olmasının yanı sıra Yunanlar için de, siyasi, ekonomik, dini ve kültürel anlamda önemli bir merkez olmasıdır. Ayrıca, Rumlar İstanbul'u "kutsal anavatan" olarak görmekteydi. Bunun sebebi, uzun yıllar orada olmaları ve toplam nüfusta önemli bir yere sahip olmalarıdır.⁷⁵

İkinci Meşrutiyet'in ilânıyla birlikte imtiyazı alınan 700 kadar gazete içinde Türkçe'den sonra ikinci sırayı 109 Rumca, 16 Türkçe /Rumca ve bir miktar da Fransızca ve diğer dillerle karışık olarak Rum basını almıştır.⁷⁶

1.6. Yunan Topraklarındaki Basım Hareketleri

Yunan basım faaliyetleri Yunan topraklarına gelmeden önce Markidis Puliu kardeşler 31 Aralık 1790 tarihinde dört sayfalı, çift sütunlu Efimeris adlı gazeteyi basarak Yunan Basınına ilk gazeteyi kazandırmışlardır.⁷⁷

Puliu kardeşlerden önce, 1784 yılında Georgios Ventotis tarafından basımı sadece iki ay sürmüş olan haftalık çıkan bir gazete yayınlanmıştır. Günümüzde bu gazetenin hiçbir nüshasına hatta ismine dahi ulaşılamamakta olsa da, 1784 yılı Yunanlar için basının başlangıç tarihi olarak kabul edilmektedir. Sonrasında Viyana'da 1790-1797 yılları arasında Puliu kardeşler "Efimeris" adlı gazeteyi yayınlamışlardır. Fransız Devrimi'nden etkilenmiş olan kardeşler, milliyetçilik duygularıyla dolu makaleler yazarak, Yunan bağımsızlık mücadelesinin tohumlarını atmaktaydılar. Aile dostları olan Rigas Velestinlis de onların matbaasını kullanarak Fransız Devrimi'ni örnek aldığı siyasi bültenler yayınlamaktaydı. Bu yayınların Osmanlı çıkarlarına karşıt içerikli oldukları sebebiyle Osmanlı Devleti Avusturya hükümetine baskı yaparak gazetenin basılmasını durdurmuştur.⁷⁸

⁷⁵ A.e., s. 32.

⁷⁶ Orhan Koloğlu, "Türkçe Dışı Basın", **Kebikeç**, Sayı 2, İstanbul, Dosya: Basın Tarihi, 1995, s. 132.

⁷⁷ Ekaterini Koumariou, "İstoriki Diadromi Tou Ellinikou Tipou" (Yunan Basınının Tarihsel Gelişimi), **O Ellinikos Tipos 1784 eos Simera, İstorikes Kai Theoritikes Proseggisis (1784'ten Günümüze Yunan Basını, Tarihsel ve Teorik Yaklaşımlar)**, Atina, Institutouto Neoellinikon Erevnon Ethnikou İdrimatos Erevnon, 2005, s. 56.

⁷⁸ Katerina Mistakidou, **İ Megali İdea Ston Tipo Tou Genous O Tipos Stin Ellada Kai Stin Othomaniki Aftokratoria (1800-1923) (Rum Basınında Büyük Ülkü Yunanistan ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Basın (1800-1923))**, Atina, Pataki Yayınları, 2003, s. 19-20.

Bu tarihten sonra Yunan basın hareketleri gelişmeye devam etmiş, kısa süreli aralar verse de Yunan toplumu için önemli ve güçlü bir araç olmuştur. Yunan basını gelişimi üç döneme ayrılmaktadır:

- a) 1784-1821 yılları arası
- b) 1821-1828 yılları arası
- c) 1828 yılından günümüze kadar uzanan dönem⁷⁹

Bunlardan ilk dönem Yunanca ilk gazetenin yayınlanmasından, bağımsızlık savaşına kadar geçen zamanı, ikincisi Yunan bağımsızlık sürecini, üçüncüsü ise Bağımsız Yunan devletinin kurulmasından sonrayı kapsamaktadır.

Yunan bağımsızlık savaşı sırasında, Yunan topraklarındaki ilk basımevi Viyana'dan gelen Farmakidis ve Ayvalıklı Tobras tarafından 1821 yılında, Kalamata şehrinde kurulmuştur. Basımevinin matbaa makineleri Dimitrios İpsilantis tarafından sağlanmıştır. Burada, yayın hayatına başlayan ilk gazete “Elliniki Salpiks” (Yunan Borazanı) idi. Ancak İpsilantis'in baskıcı tavırları ve uyguladığı sansürler sonucu dayanamayan Farmakidis, gazeteden ayrılmıştır. Basımevi de sonrasında Tripoli'ye taşınmıştır.⁸⁰

Yunan bağımsızlık girişimleri basın aracılığıyla halka sadece matbaada basılan gazetelerle değil, el yazısıyla hazırlanan gazetelerle de ulaşmaktaydı. 1821 yılı bağımsızlık mücadelesi sırasında böyle üç gazete bulunmaktaydı. İlki 27 Mart 1821 tarihinde “Efimerida Tou Galaksidiou” (Gökada'nın Gazetesi) adıyla yayınlanmıştır. İkincisi 1821 yılının Ağustos ve Eylül aylarında Nikolaos Louriotis tarafından “Efimeris Aitoliki” adıyla, üçüncüsü de aynı dönemde “Aheleos” adıyla çıkmıştır. Bu gazetelerin diğer yayınlarla arasındaki en önemli fark kullanılan dildir. Herkes tarafından kolayca anlaşılabilir halk dilinde yazılmışlardır. Oysa diğer gazete ve kitaplarda günlük konuşulan dilden oldukça farklı olan ve sadece belli bir aydın kesim tarafından anlaşılan didaktik, arkaik katharevousa kullanılmaktaydı.⁸¹

⁷⁹ Ekaterini Koumariou, **a.g.e.**, s. 57.

⁸⁰ Georgios Govessis, **a.g.e.**, s. 23.

⁸¹ Katerina Mistakidou, **a.g.e.**, s. 36-38.

Yunanlar için antik çağlardan itibaren dili yaşatmak önemli bir gaye olmuştur. Dil alanında birçok aşamadan geçmişlerdir. Günümüzde Yunanistan’da yapısal anlamda (kelime, fonetik, sentaks) iki farklı dil vardır; *dimotiki* (halk dili) ve *katharevousa*. Halk dili tüm Yunanlar tarafından hem konuşma hem de yazı dili olarak kullanılmaktadır. Katharevousa ise konuşulmayan sadece yazı dili olarak kullanılan bir dildir. Bu çift dilliğin yarattığı paradoksun yabancılar tarafından anlaşılması güçtür. Bu durum Çağdaş Yunan edebiyatının oluşumunda önemli rol oynamış, siyasi ve toplumsal alanda da etkileri görülmüştür.⁸² Katharevousa’nın kullanımını destekleyen ve onu şekillendiren kişi Adamantios Korais’tir. Aydınlanma’dan etkilenen Korais’in hedefi antik kültürü yaşatmaktır. Bunun da halka ulaşacak eserlerde kullanılacak yazı dilinin klasik gramer ve kelimelere uyularak ve konuşma dilinden yabancı dillerden (İtalyanca, Slavca, Türkçe) geçmiş olan kelimelerin çıkartılarak, dili yabancı unsurlardan arındırarak olacağını savunmaktadır. Böylelikle, katharevousa Yunan Devleti’nde idari işlerde ve eğitim alanında resmi dil olarak uygulanacaktır. Dil alanındaki bu bölünmenin siyasi alanda da olumsuz yansımaları olduğu görülecektir.⁸³

Aynı dönemde bir diğer basımevi, Mesolongi’de Aleksandros Mavrokordatos tarafından kurulmuştur. Burada İngiliz Stanhop “Ellinika Hronika” adlı gazeteyi 1824’te yayınlamaya başlamıştır. Ancak basımevi Osmanlı-Mısırlılar tarafından kapatılınca Stanhop Atina’da yeni bir basımevi kurarak “Efimeris ton Athinon” (Atina’nın Gazetesi) adlı gazeteyi yayınlamaya başlamıştır.⁸⁴

1828 yılında Aigina şehrinde bir devlet matbaası kurulmuş ve başına Paris’te bulunan Georgios Apostolidis Kosmitis getirilmiştir. Apostolidis ile denetleme müfettişi A. Moustoksidis anlaşamayınca 1830 yılında matbaanın bir bölümü Nafplion’a taşınmıştır. Burada, Apostolidis Geniki Efimerida (1830-1832) gazetesini basmaya devam etmiş, ayrıca Ethniki Efimerida (1832-1833) ve Efimerida tis

⁸² Linos Politis, **İstoria Tis Neoellinikis Logotekhnias (Çağdaş Yunan Edebiyat Tarihi)**, 17. bs., Atina, Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis, 2009, s. 11-12.

⁸³ Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi 1 18. Ve 19. Yüzyıllar**, 2. bs., İstanbul, Küre Yayınları, 2009, s. 200-201.

⁸⁴ Georgios Govessis, **a.g.e.**, s. 24.

Kiverniseos (1833-1834) gazetelerini de yayınlamıştır. Gazete dışında, bu matbaada dergi ve kitap da basılmıştır.⁸⁵

Söz konusu matbaa, 1834 yılında Atina'ya taşınmıştır. 1835 yılında da Kraliyet matbaası kurulmuştur. Kraliyet matbaasında genellikle devlet, meclis ve idari yönetime ait belgeler basılmaktaydı.⁸⁶

Ayvalıklı Konstantinos Tobras 1828 yılında Nafplion'da kurduğu matbaayla yeniden karşımıza çıkmaktadır. Grevena'dan Kostantinos Dimidis'le iş birliği yapmıştır. Daha sonra 1829 yılında Tobras'ın ortağı Konstantinos Ioannidis olmuştur. Ioannidis ile uzun süreli çalışmış, birçok kitap ve süreli yayın (okul kitapları, derlemeler, hukuki ve siyasi bildiriler, edebi ve kültürel yayınlar) basmışlardır.⁸⁷

Bir diğer önemli matbaa, 1835 yılında Atina'da kurulan Andreas Koromilas'a aittir. Koromilas basmakalıp yöntemini Paris'ten getirmiştir. Venedik ve İstanbul ile bağlantıları olmuştur. Kardeşi Dionisios Koromilas 1850 yılında İstanbul'da matbaa kurarak yayın faaliyetlerini buradan da devam ettirmiştir. Özellikle devlet adamları ve Fenerliler ile kurdukları iyi ilişkilerin bir sonucu olarak yayınlarının onay alıp basılması kolaylaşmıştır. Yayınladıkları kitaplar Yunan ulusunu bilgilendirici ve aydınlatıcı niteliktedir.⁸⁸

Yunan topraklarındaki yayın hareketleri, haberleşmenin önemiyle hız kazanarak artmış, daha çok matbaa kurulmuş, halk tarafından ulaşılır olmasına çaba gösterilmiş ancak belli zamanlarda sansür ve yayın yasaklarıyla karşılaşmıştır. I. Yorgo tahta çıkınca, 1864 yılında yeni anayasa oluşturulmuş, burada basına özgürlük tanınmıştır.⁸⁹

⁸⁵ Triantafillos E. Sklavenitis, "İ Tipografia Sto Elliniko Kratos (1828-1884)" (Yunan Devleti'nde Basın Yayın 1824 – 1884) *İ Pendakosia Hronia Endipis Paradosis Tou Neou Ellinismou (1499 – 1999) (Çağdaş Hellenizmin Beş Yüz Yıllık Basın Yayın Gelenegi (1499 – 1999))*, Atina, Vouli Ton Ellinon (Yunan Parlamentosu Yayını), National Hellenic Research Foundation, Κεφ. Η (7. Bölüm), s.200, (Çevrimiçi) http://helios-eie.ekt.gr/EIE/bitstream/10442/7700/2/INR_Sklavenitis_a44.pdf, 15 Ağustos 2020.

⁸⁶ **A.e.**, s. 202.

⁸⁷ Triantafillos E. Sklavenitis, **a.g.e.**, s. 205.

⁸⁸ **A.e.**, s. 208.

⁸⁹ Ekaterini Koumariou, **a.g.e.**, s. 61.

İKİNCİ BÖLÜM

NEOLOGOS GAZETESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Neologos Gazetesi

Neologos gazetesi ilk olarak 4 Ağustos 1866 tarihinde “Neologos Tis Anatolis” (Anadolu’nun Yeni Sözü) ismiyle yayın hayatına başlamıştır. 1 Ocak 1867 tarihinde Omonoia adlı diğer bir gazete ile birleşerek kısa süreliğine Omonoia ve Neologos adıyla yayınlanmış, 9 Mart 1867 tarihinden sonra ise bu gazeteler basında yeniden ayrı ayrı kendi isimleriyle yer almışlardır. Gazete böyle bir sürecin akabinde 205. sayıdan itibaren bu kez Neologos ismi altında yayınlanmaya başlar. İstanbul’da yayınlanan Neologos, Atina ve Patra’da yayınlanan gazeteden ayırt edilebilsin diye Neologos Konstantinoupoleos adıyla yayınlanır. Aynı yıl, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında, yayını yetkili merciler tarafından durdurulan Neologos, Melissa gazetesiyle iş birliğine giderek gündemdeki varlığını sürdürmeye devam eder.⁹⁰

Gazetenin yayınlanma amacı, Rum halkına, “Rum toplumunun fikri ve ahlaki biçimlenmesine” katkı sağlamak olarak duyurulmuştur. Yayın hayatına günlük basılan bir gazete olarak başlamış, daha sonra bir süre için haftada üç gün yayınlanmış, sonrasında ise pazar günleri ve tatiller hariç her gün yayınlanmaya devam etmiştir. 1870 ve 1871 yıllarında gazetenin yanı sıra, ek olarak yıllık Hronos (Zaman), 1877-1878 yılları arasında Savvatiaia Epitheorisin (Cumartesi Revüsü), 1891 ile 1894 yılları arasında ise Evdomadiaia Epitheorisin Neologou (Neologos’un Haftalık Revüsü) eşzamanlı olarak yayınlanmaya devam etmiştir.⁹¹

1867’den 1871’e kadar gazetede, adının yanı sıra “Siyasi, Edebi ve Ticari Gazete” alt başlığı bulunmaktadır. Yayın günleri Salı, Perşembe ve Cumartesi günleridir. 1874 ile 1897 yılları arasında bayramlar haricinde her gün yayınlanırken, 1912-1913 yılları arasında ise sabah gazetesi olarak yayınlanmaya devam etmiştir.

⁹⁰ Stratis D. Tarinas, **O Ellinikos Tipos Tis Polis A’ Meros- Efimerides (İstanbul’daki Yunan Basını Birinci Bölüm- Gazeteler)**, Atina, İho Yayıncılık, 2007, s. 98.

⁹¹ Andreas Ath. Antonopoulos, **Oi Ellines Tis Othomanikis Autokratourias Kai To Anatoliko Zitima 1866-1881 İ Martiria Tou Neologou Tis Konstantinoupolis (Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Yunanlar ve Doğu Sorunu 1866-1881 İstanbul Neologos’unun Şahitliği)**, Atina, Tsoukatou Yayınları, 2007, s. 52.

Genelde 4 sayfa olarak basılmış, nadiren iki sayfa olarak da çıkmıştır. Her bir sayfa 63x46 cm boyutlarında altı sütundan oluşmaktadır. Fiyatı önceleri 1 kuruş iken günlük olarak yayınlanmaya başladıktan sonra sayfa sayısına göre 5 ile 10 kuruş arasında değişmektedir. Vrettos'un Galata'daki basımevinde yayın hayatı başlamış olan gazete sonradan Pera'daki basımevinde yayınlanmaya devam etmiştir.⁹²

Neologos, sadece İstanbul'daki Rumların değil Osmanlı topraklarında yaşayan tüm azınlıkların sorunlarına odaklanan makaleler ve özel yazılar yayınlamıştır.⁹³ 1897'deki Osmanlı-Yunan savaşı sebebiyle gazetenin basımına ara verilmiş, kurucusu Stavros Voutiras Yunanistan'a gönderilmiştir. Voutiras, Neologos'un yayınına 1902 yılına kadar Atina'da devam etmiş ve 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilânıyla İstanbul'a geri gelerek gazeteyi yayınlamaya devam etmiştir. Ancak bu süreçte, yaptığı yayınlardan dolayı ya para cezası ya da yayın yasağı almıştır. Buna çözüm olarak adını gizleyerek iki farklı isimle *Kairoi (Zamanlar)* ve *Astrapi (Yıldırım)* yayın yapmaya devam etmiştir.

Bu bakımdan, gazetenin yayın hayatı üç döneme ayrılmalıdır:

Birinci dönem: 10 Mart 1867- 21 Nisan 1897 İstanbul'da yayınlanmıştır.

İkinci dönem: 18 Ağustos 1897- 13 Mart 1899 Neologos Konstantinoupoleos olarak

19 Ağustos 1899- 26 Ocak 1902 Neologos Konstantinoupoleos-Athinon başlığıyla Atina'da basılmıştır.

Üçüncü dönem: 25 Ekim 1908- Eylül 1922 Neologos başlığıyla yeniden İstanbul'da basılmıştır.⁹⁴

Voutiras Atina'da olduğu dönemde, 1897 yılından 1899 yılına kadar Neologos'u yayınlamaya devam etmiştir. Bu tarihten sonra 1902 yılına kadar gazeteyi devrettiği

⁹² Haris Eksertzoglou, "Neologos", **Egkiklopaideia Tou Ellinikou Tipou 1784-1974 (Yunan Basını Ansiklopedisi 1784-1974)**, C.III, Ed. Loukia Droulia- Gioula Koutsopaganou, Atina, Institouto Neoellinikon Ereunon Ethnikou Idrimatos Ereunon, 2008, s. 301.

⁹³ Dimitris Kamouzis, "Apo "Sotiras Tis Filis", "Evergetis Ton Tourkon": O Venizelos Kai I Ethnikistiki İgetiki Omada Ton Romion Tis Konstantinoupolis, 1918-1930" (Ulus'un Kurtarıcısından Türklerin Velinimetine: Venizelos ve İstanbul'daki Rumların Lider Milliyetçi Grubuna 1918-1930), **Deltio Kentrou Mikrasiatikon Spoudon (Küçük Asya Araştırmaları Merkezi Bülteni)**, C.17, Atina, 2011, s. 169.

⁹⁴ Stratis D. Tarinas, **a.g.e.**, s. 98.

F. Virvili ve A. Spiliotopoulos çıkarmışlardır. Daha sonra 1916 yılında Vouitras'ın milletvekili oğlu Aleksandros, Neologos'u Selanik'te yayınlamış, 1917 ve 1918 yıllarında ise Atina'ya taşımıştır. Voutiras'ın 1923 yılında ölmesi üzerine, gazete yayın faaliyetine iki yıl süreyle 1925-1927 arasında Selanik'te devam etmiştir.⁹⁵

2.1.1. Neologos Gazetesinin Kadrosu

Neologos'un, kurucusu, yayımcısı ve baş yazarı İstanbul'un en önemli gazetecisi ve Rum ulusunun çok yönlü milli ve toplumsal faaliyetlerinde rol oynamış Stavros I. Voutiras'dır. 1841 yılında, İstanbul, Çengelköy'de doğan Voutiras, 1859'da eğitimini Fener Rum Erkek Lisesinde tamamlayarak, Edirnekapı'daki Rum okuluna öğretmen olarak atanmıştır. Öğretmenliğin yanı sıra gazeteci olarak da çalışma hayatında yer almış ve birçok faaliyetlerde bulunmuştur. 1862-1864 yılları arasında İstanbul'da yayınlanan 'Anatolikos Astir' (Anadolu Yıldızı) adlı gazeteyle iş birliğinde bulunmuş, 'Nea Eptalofos' (Yeni Yeditepe) adlı dergide de editörlük yapmıştır. Ancak basındaki en büyük adımı kendi gazetesi olan 'O Neologos tis Anatonis'i (Anadolu'nun Yeni Sözü, sonradan 'Neologos') yayınlayarak yapmıştır. Georgios Vafeiadis, Ioannis A. Vrettos ve K. E. Lazaridis de yayın ekibinde bulunan diğer önemli isimlerdir. Müdür ve editör olarak 1881 ve 1882 yıllarında İzmirli gazeteci Grigorios Karidis çalışmıştır. Diğer yıllarda da sırasıyla I. Karavasilis, Pavlos A. Doukas ve Aleksandros St. Voutiras müdürlük yapmışlardır.⁹⁶

Gazete, çok iyi bir kadroya sahiptir. Yayımcılar aynı zamanda baş yazar olarak görev almaktadır. Editör olarak 1888 yılından 1897 yılına kadar, eğitimci, yazar ve gazeteci olan Mihail E. Mihalopoulos çalışmıştır. 1884 ile 1887 yılları arasında ise tanınmış tarihçi ve gazeteci Epameinondas Kiriakidis baş yazar olarak gazetede yer almıştır.⁹⁷

⁹⁵ Theodoros Kollatos, "Neologou Evdomadiaia Epitheorisis" (Neologos'un Haftalık Revüsü), Pleias, Vivliothiki & Kentro Pliroforisis, Panepistimio Patron, 2008, (Çevrimiçi) <http://pleias.lis.upatras.gr/index.php/neologou>, 14 Aralık 2020.

⁹⁶ Ioannis M. Mpakirtzis, "Stoixeia Gia Tin İstoria Tis Thasou Kata Tin Opsimi Othomanokratia (Teleftaio Tetarto Tou 19ou Aiona) Simfona Me Ton Tipo Tis Epohis" (Osmanlı İmparatorluğu'nun Geç Döneminde Basın Aracılığıyla Thasos'un Tarihi Hakkında Unsurlar (19. Yüzyılın Son Çeyreği), (Çevrimiçi) <http://www.ptysiakes.teiemt.gr/thasiaka/thasiakafiles/t14/t14a27.pdf>, 5 Kasım 2020.

⁹⁷ Andreas Ath. Antonopoulos, **a.g.e.**, s. 55-56.

Gazete yazılarının yayınlanmasında önemli rol üstlenen bir diğer kişi makalelerde gerekli düzenlemeleri yapan sekreterdir. Makalenin başlığına, yer alacağı sayfaya, tek sütun mu çift sütun mu olacağına, hangi kısımlarının vurgulanacağına ya da çıkarılacağına karar vererek basılmadan önce son halini oluşturan kişidir. Bu görevde Voutiras dışında Kleanthis Triantafillos ve Leonidas Hen de çalışmışlardır.⁹⁸

Neologos gazetesi, İstanbul'daki milliyetçilik akımlarının temsilcisi olmuştur. Aynı zamanda, görüş ayrılığı yaşadığı durumları ifade etmekten de geri durmamıştır. O dönemde Patrikhane içinde bulunan iki farklı siyasi düşünce bulunmaktadır. Birincisinde III. İoakim, kendisine tanınan ayrıcalıkları korumak istemektedir, ancak bu durum "Megali İdea" düşüncesiyle örtüşmediği için tepki çekmiştir. Diğer grup ise, "Megali İdea" düşüncesine sadık kalarak, Osmanlı İmparatorluğu ve Balkanlarda yaşayan tüm Rumları tek devlet altında toplamayı arzulamaktadır.⁹⁹ Bu dönemde Neologos'un, Patrik III. İoakim'le fikir ayrılığı yaşadığı için, makalelerinde Patrik hakkında sert sözler kullandığı, görüşlerine karşı çıktığı görülmektedir. Bu duruma tepki gösteren İoakim taraftarları 25 Şubat 1882 tarihinde Voutiras'ın matbaasına saldırarak maddi zararlar vermişlerdir. Bunun yanı sıra, gündemin nabzını tutan Neologos, yayınladığı makalelerle 1870 yılında Bulgar Eksarhlığı'nın ayrılmasına karşı bir tavır oluşmasına ve 1878 yılında İngiltere ve Fransa'nın Berlin Kongresi'nde Yunan dostu tutum içine girmesine katkı sağlamıştır.¹⁰⁰

Neologos gazetesi, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan Rumların menfaatlerini takip eden, gelişimini destekleyen ve fikir bütünlüğü içerisinde yol almasına katkı sağlayan önemli bir araç olmuştur. Bunda, gazetede yer alan şahısların gazetecilik anlamında seçilmiş ve önemli kişiler olmaları da etkili olmuştur.

Voutiras'ın ekibinde yer alan ve gazetenin yayın süresi boyunca gelişiminde önemli olan isimler şöyledir: Leonidas Hen, Ioannis Giannopoulos, Simon Apostolidis, Panagiotis Thomas, Andreas Dellaportas, Xaridimos Apostolidis, Mihail

⁹⁸ A.e., s. 57.

⁹⁹ Stavros H. Yoltzoglou, **Oi Ellinotourkikes Shesis (1922- 1930) Apo Tin Antipalotita Stin Sindiallagi (Türk Yunan İlişkileri 1922-1930 Rekabetten Uzlaşmaya)**, Atina, Ant. Stamoulis Yayınları, 2011, s. 219.

¹⁰⁰ Dimitrios Stamatopoulos, "Ellinikos Tipos Tis Othomanikis Konstantinoupolis" (Osmanlı İstanbul'unda Yunan Basını), **Engiklopedia Meizonos Ellinismou, Konstantinoupoli (Büyük Yunan Ansiklopedisi, İstanbul)**, (Çevrimiçi) <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=11035>, 22 Nisan 2019.

G. Sakellariou, Konstantinos Fasoularidis, Antonios N. Grammatopoulos, Napoleon Hatzopoulos, Z. Vasilaros, Konstantinos L. Hrisafidis, Aleksandros I. Hrisos, Kleanthis Triantafillos, Evangellos Amaksopoulos, Mihail E. Mihalopoulos, Dimitrios G. Mostratos, Agisilaos Giannopoulos, Aristeidis Roukis, I. Karavasilis, Odisseas Andreadis, İlias G. Valsamakis, Athanasios Papadopoulos-Keramevs, Dimitrios G. Kambouroglou, Nikolaos G. Makridis, Dimitrios Tsantaris, P. Georgiadis, G. Lazaridis, N. Vaveas, Theofanis N. Kontis, Miltiadis Vlasidis, Aleksandros St. Voutiras, Nikiforos Moshopoulos, K. G. Makridis, Georgios Kanellopoulos, Vasileios Mesologgitis, Anastasios F. Asimakopoulos ve Aristoklis I. Aigidis.¹⁰¹

Bu önemli isimler dışında kimliği gizli tutulan başka yazarlar da bulunmaktadır. Bu kişiler genellikle makalelerinde ad ve soyadlarının baş harflerini ya da A. Tsimis, Une Fourmi, S.S.N. gibi semboller kullanmaktaydılar.¹⁰²

Neologos içinde bulunduğu kimi zaman zorlu koşullara rağmen gelişim göstererek güçlenmeye devam etmiştir. Bunda, gazeteciliğin duayeni olarak bilinen Voutiras'ın toplumun ileri gelenleriyle yakın iş birliği yapması önem taşımaktadır. Gazetede Rum toplumunu bilinçlendirmek adına çok çeşitli konularda yazıların yer alması geniş kitlelere ulaşma imkânı da sağlamıştır. Bu anlamda gazetede yer alan değerli isimler arasında piskopos Filotheos Vriennios, İstanbul'daki Dersaadet Rum Edebiyat Derneği kurucularından İroklis Vasiadis, İstanbul'daki Rumlara toplumsal ve eğitim konularında katkıları bulunmuş olan Aleksandros G. Paspatis ve Ksenofontas Zografos, aydın, yazar ve eğitimci Vlasios G. Skordelis, Dersaadet Rum Edebiyat Derneği'nin sonraki başkanı olan avukat Dimitrios Maliadis, İstanbul'daki birçok eğitim kurumunda fizik ve matematik öğretmenliği yapmış olan G. Lazopoulos, Minas V. Marasoglou, Andreas Spatharis ve Dersaadet Rum Edebiyat Derneği'nin kurucu üyelerinden bankacı ve tüccar olan Themistoklis A. Kossoudis bulunmuştur.

103

¹⁰¹ Andreas Ath. Antonopoulos, **a.g.e.**, s. 61.

¹⁰² **A.e.**, s. 62.

¹⁰³ **A.e.**, s. 63.

2.1.2. Neologos'un haber içeriği

Neologos'ta yayınlanan haberlerin içeriği oldukça kapsamlıydı ve gazeteden çok çeşitli konularda bilgi edinmek mümkündü. Öncelik tabii ki, Rum toplumunu ilgilendiren meselelere verilmekteydi. İç gündemdeki, siyasi konuların kritiği, eğitim, tıp, din, hukuk, ekonomi, kültür, atletizm ve müzik gibi konuların yanı sıra dış gündem haberleri de tüm dünyadaki gelişmeler takip edilerek gazete sütunlarında yerlerini almaktaydı.¹⁰⁴

İlk zamanlarda, Basın Kanunu sebebiyle çekingen bir habercilik anlayışı benimsense de, ilerleyen zamanlarda, kendine sağlam bir yer edinen gazetede edebiyat, şiir gibi daha geniş kapsamlı konulara, yabancı ve Rum yazarların eserlerinden örneklerle, bunlara ek olarak oldukça ilgi çeken bilimsel makalelere yer verilmiştir.

Her bir makale, gazetede basılmadan önce, konu içeriğine göre, dalında uzman kişiler tarafından incelenerek son şeklini almıştır. Örneğin, hukukla ilgili bir makale, Osmanlı İmparatorluğu'nda yüksek mertebelerde görev yapmış hukukçular tarafından denetlenerek yayınlanmaktaydı. Patrikhane ya da Ortodoks Kiliseleri hakkında dini içerikli haberler ise Patrikler tarafından kaleme alınıyordu.¹⁰⁵

2.1.3. Neologos'un basımı

Neologos, düzenli bir basımevine sahip olana kadar birkaç farklı matbaada basım süreci geçirmiştir. Gazete ilk zamanlar kısa süreliğine Pera'da bulunan Osmanlı Edebiyat Derneği'nin basımevinde daha sonra bir yıl kadar 1866 yılında Pera'da bulunan E. Kagiol'un Basımevi-taş basma atölyesinde, Voutiras'ın, Vrettos ile iş birliği yaptığı dönemlerde ise 1888 yılına kadar gazeteci Keios'un Galata'daki basımevinde basıldı. 1888 yılından, gazetenin kapanış tarihi olan 21 Nisan 1897'ye

¹⁰⁴ Konstantinos Svolopoulos, **Konstantinoupoli 1856-1908 İ Akmi Tou Ellinismou (İstanbul 1856-1908 Yunanlığın Zirvesi)**, Atina, Ekdotiki Athinon, 2006, s. 63.

¹⁰⁵ Andreas Ath. Antonopoulos, **a.g.e.**, s. 71.

kadar, Fransızca yayınlanan La Turquie gazetesinin müdürü N. Vordeano'nun inşa ettiği Galata meydanında bulunan basımevinde yayınlanmaya devam etmiştir.¹⁰⁶ 1908 yılında İstanbul'a dönen Voutiras Galata'daki Bereket Han'da ofis açarak çalışmalarına devam etmiş, sonraki dönemde de 1921 yılına kadar Pera'da bulunmuştur.¹⁰⁷

İstanbul merkezli yayınlanan gazete, zaman içerisinde Osmanlı topraklarında yaşayan bütün Rum cemaatinin tamamına ulaşma amacıyla harekete geçmiş ve dağıtımını için çalışılmıştır.¹⁰⁸

Geniş ve kalabalık bir dağıtım ağı ve yazar, editör kadrosuna sahip olan gazetenin haliyle giderleri oldukça fazladır ve basımının devam edebilmesi için maddi destek sağlayan sponsorları bulunmaktadır. Bunlardan en bilineni Sakız adalı büyük tüccar ve bankacı Stefanovik-Skoulitsi ailesidir.¹⁰⁹

2.1.4. Gazetenin yapısı

Gazete ilk yayınlandığı yıllarda, dört sütun daha sonra beş sütun, son olarak altı sütun ve dört sayfadan oluşmakta olup, sayfa tasarımı Avrupa gazeteleri örnek alınarak düzenlenmektedir. İlk sayfada "Politikon Deltion" *Siyasi Bülten* başlığıyla, o tarihlerde gerçekleşen önemli gelişmelere yer verilmektedir. Daha sonra "Tilegrafimata" (Telgraflar) başlığıyla Havas, Vordeano, Voulrier ve Reuter gibi ajanslardan edinilen haberler bulunmaktadır. Devamında "Eksoterika" Dış Haberler başlığıyla, diğer ülkelerdeki gelişmeler takip edilmekte ve her ülkenin adını taşıyan alt başlıklarla haberler ilişkilendirilerek yazılmaktadır.¹¹⁰

İkinci sayfada "Esoterika" İç Haberlere yönelik gündem bulunmaktadır. Burada genellikle yer alan içerik, bilimsel makaleler, kültürel etkinlikler, hukuki gelişmeler, edebi metinler, kitap ve dergi tanıtımları ve ekonomi haberleri olmaktadır.

¹⁰⁶ A.e., s. 83.

¹⁰⁷ Stratis D. Tarinas, *O Ellinikos Tipos Tis Polis A' Meros- Efimerides (İstanbul'daki Yunan Basını Birinci Bölüm- Gazeteler)*, s. 99.

¹⁰⁸ Andreas Ath. Antonopoulos, *a.g.e.*, s. 85.

¹⁰⁹ A.e., s. 87.

¹¹⁰ A.e., s. 88.

İkinci sayfada başlayan bu bölüm genellikle üçüncü sayfaya kadar uzayarak çeşitli alt başlıklarla verilmektedir. Ayrıca bu sayfada Rum veya yabancı yazarların çevrilmiş eserlerinden örnekler de görmek mümkündür.

Dördüncü ve son sayfada, genellikle duyurular, vapur saatleri, iş ilanları, hava durumu ve reklamlar gibi haberlere yer verilmektedir.¹¹¹

2.2. Neologos'un ideolojisi ve Tanzimat Reformları

Gazetenin yayınlanmaya başladığı tarihler dikkate alındığında, Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş kapsamlı bir değişim süreci içerisinde olduğu görülmektedir. Batı'nın etkisiyle, geleneksel yapıyı kökten değiştirecek yeni düzenlemeler içeren Tanzimat hareketi her alanda reform yapmayı tasarlamaktadır.¹¹² II. Mahmud devrinde temelleri atılan bu yenileşme çalışmaları, II. Mahmud ölüp yerine oğlu Abdülmecid geçtiğinde halka duyurulmuştur. 3 Kasım 1839'da ilân olunan ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu olarak bilinen fermanın mimari Mustafa Reşit Paşa'dır. Kendisi, Londra ve Paris sefirliklerinde bulunmuş olup, Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etme olanağına sahip olmuştur.¹¹³

Tanzimat'ın temelleri aslında III. Selim döneminde başta askeri olmak üzere tüm alanlarda yeniden yapılanmaya gidilmesi gerekliliği kavrandığı zamanlarda atılmıştır. Avrupa kurumlarının örnek alındığı Nizam-ı Cedid ile, Fransız eğitimciler aracılığıyla yeni bir askeri düzene geçilmesi, Avrupa'da kalıcı Osmanlı diplomatik heyetler kurulması, toprak kanununun yeniden düzenlenerek vergi sisteminin kaldırılması hedeflenmekteydi. Bu reformlar başarılı olmadı ve III. Selim öldürüldü. Osmanlı İmparatorluğu'nda yeniliklere ve değişime karşı olanların varlığı daha net ortaya çıkmıştı. Tahta çıkan II. Mahmut birçok sorunla baş etmek zorundaydı. Sırp mücadelesi, Rusya ile yapılan savaşlar, Yunan savaşı, Yeniçerilerin reformlara

¹¹¹ A.e., s. 91.

¹¹² Ali Akyıldız, "Tanzimat", *DiA*, C.40, İstanbul, 2011, s.1.

¹¹³ Hakkı Dursun Yıldız, **150. Yılında Tanzimat**, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992, s. 9.

tepkileri ancak hiçbir Sultan'ın batılılaşma ve yeni düzenlenmelerle güçlü bir devlet oluşturma isteğinden vazgeçirmedi. ¹¹⁴

Tanzimat Fermanı'nda ele alınan önemli konular arasında tebaanın canının, namusunun ve malının güvence altına alınması, iltizam sisteminin kaldırılarak yerine yeni bir vergilendirme sisteminin getirilmesi, asker alımında düzenlemeler yapılması ve tüm tebaa arasında hak eşitliği sağlanması bulunmaktadır. Bunlardan dolayı Tanzimat dönemi Osmanlı Devleti için çağdaşlaşma yolunda bir dönüm noktası olmuştur. ¹¹⁵

Tanzimat'ın vaat ettiği yeniliklerin teknik, hukukî ve şeklî alt yapılarının yani yasal metinlerin oluşturulma görevi Meclis-i Vâlâ'ya verilmiştir. Bunun için, meclis üyeleri çoğaltılmış, görev ve yetkileri artırılmıştır. Düzenlemelerin devlet ve milletin yararına olabilmesi amacıyla kurulmuş olan kurul, reform hareketlerini tasarlayan ve denetleyen bir rol üstlenmiştir. ¹¹⁶

Reformların uygulanma sürecinde o kadar yasal düzenleme yapılmıştır ki, bu kanunların yürütülmesini sağlayacak yeterli sayıda eğitilmiş eleman bulunmadığından dolayı, beklenen amacın elde edilemediği iddia olunur. ¹¹⁷

Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden yapılanmaya götüren sebeplere bakıldığında, devletin bir dağılma dönemine girdiği, yaşanan yenilgiler sonucu ordunun zayıfladığı, askeri gücün sarsıldığı görülmektedir. Diğer yandan, Avrupa ülkelerinde çıkan milliyetçilik akımları, Osmanlı topraklarındaki gayrimüslim halkı da etkisi altına almış, ayaklanmalar yaşanmıştır. Yaşanan ekonomik sıkıntıların yanı sıra devlet idaresindeki görevlilerin kendi menfaatlerine yönelik hareket etmesi, güven duygusunu sarsmıştır. Bu sebeplerden dolayı, toprak bütünlüğünü korumak ve yeniden

¹¹⁴ Kemal Beydilli, "Selim III", **DİA**, C.36, İstanbul, 2009, s. 424.

¹¹⁵ Mehmet Çelik, **Balkanlar'da Tanzimat: Midhat Paşa'nın Tuna Vilayeti Valiliği 1864-1868**, İstanbul, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2010, s. 20.

¹¹⁶ Ali Akyıldız, **Tanzimat Döneminde Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)**, İstanbul, Eren Yayınları, 1993, s. 192.

¹¹⁷ Enver Koray, **Türkiye'nin Çağdaşlaşma Sürecinde Tanzimat**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1991, s. 11.

güçlenebilmek adına, batının da etkisiyle, bütün alanlarda yeni bir sistem kurma çabası içerisine girilmiştir.¹¹⁸

Osmanlı topraklarında yaşayan Rum, Ermeni ve Yahudi toplumları tarafından Tanzimat Fermanı'yla ilân edilen, din ve ırk ayırmaksızın, tüm vatandaşların kanun karşısında eşit olması ilkesi olumlu karşılanmıştır.

Netice itibariyle, Rumlar daha fazla görünür olmaya başlamıştır. Ortodoksluk unsurunu destekleyen Fenerliler yönetim alanında aldıkları görevlerle önemli bir yere sahiptirler. Onlara, hukukçular, doktorlar, mühendisler, eczacılar, Batı Avrupalı işlerde yer alan iş adamları, tüccarlar, bankacılar da eklenerek geniş bir çevreye nüfuz etmişlerdir.¹¹⁹

Özellikle diplomatik alanda, Ermenilerle birlikte Rumlar, Osmanlı diplomasisinde önemli bir yere sahiptirler.¹²⁰ Ekonomi alanında ise, batılı devletlerle iyi ilişkiler kurarak yeni şartlar altında, varlıklarını sürdürmekteydiler. Özellikle, İstanbul'da yaşayan Rumlar, aşamalı bir şekilde toplanarak bütünlüğü oluşturmuş ve devletin dört büyük banka kuruluşlarının kontrolünü ellerinde tutmaktaydılar; Societe de l'Empire Ottoman, Credit General Ottoman, İstanbul Bankası ve Societe Ottoman de Change et de Valeurs bankaları, Baltacı, Ralli, Stefanovik-Skilitsi, Zarifi, Vlastou, Siggrou ve Skoloudi ailelerinin kontrolündeydi.¹²¹

Eğitim alanında ise bütün Balkan devletlerinin yaptığı gibi Yunanistan da, Osmanlı topraklarındaki Rumlara yönelik bağımsızlık düşüncelerini eğitim aracılığıyla yaymaya çalışmış, Osmanlı devleti de onları durdurmak için eğitim yolunu

¹¹⁸ A.e., s. 5.

¹¹⁹ Konstantinos Svolopoulos, a.g.e., s. 67.

¹²⁰ Tacettin Kayaoğlu, *Osmanlı Hâriciyesinde Gayr-i Müslimler (1852- 1925)*, Ankara, TTK Yayınları, 2013, s. 222.

¹²¹ Haris Eksertzoglou, *Ethniki Taftotita Stin Konstantinoupoli Ton 19o Aiona: O Ellinikos Filologikos Sillogos Konstantinoupoleos 1861-1922 (19. yüzyılda İstanbul'da Milli Kimlik: Dersaadet Rum Edebiyat Derneği)*, Atina, Nefeli Yayınları, 1996, s. 39.

seçmiştir.¹²² İlk zamanlar, eğitimi Ortodoks kurumları sağlamaktaydı. Bu kurumların bir diğer amacı da geçmiş gelenekleri korumak ve aktarmaktı.¹²³

Böylelikle Rum okullarının kurulması hem Ortodoksluk inancının yaşatılması hem de milli bilincin korunmasında önemli rol oynamıştır. Burada, Patrik II. Gennadios'un açtığı Fener Rum Erkek Lisesi önemli bir yere sahiptir. Sonrasında açılan okullar için de örnek teşkil etmiştir. 18. yüzyıl sonlarında, Avrupa'daki edebiyat eserlerinin Yunancaya çevrilerek Osmanlı Devleti'nde yayınlanması, Rumları etkisi altına alarak Aydınlanma döneminin başlamasına neden olmuştur. Fenerliler, Aydınlanma'nın fikirlerini dönemin aydın kişilerine yaymış ve birçok yeni okul açılmasını sağlamışlardır. Böylece 19. yüzyılda Rumların eğitiminde oldukça yol kat edilmiştir.¹²⁴

Buna ek olarak, millî bilincin oluşturulmasında, derneklerin de ciddi katkıları bulunmaktadır. Çok sayıda dernekler kurulmuş, bunların arasında 1870 yılında kurulan "İpeirotikos Filekpaideutikos Sillogos" (Epir Eğitim Derneği), 1871 yılında kurulan "Makedoniki Adelfotis" (Makedon Kardeşliği), 1872 yılında kurulan "Thrakikos Sillogos" (Trakya Derneği) ancak Rum toplumu için 1861 yılında kurulan "Ellinikos Filologikos Sillogos Konstantinoupoleos" (Dersaadet Rum Edebiyat Derneği) çok önemlidir.¹²⁵

Dersaadet Rum Edebiyat Derneği'nin ruhu ve beyni Epirli Konstantinos İroklis Vasiadis, maddi olarak destek sağlayan ise Hristakis Zografos'tur.¹²⁶ Dernek, kendi adını taşıyan bir dergi yayınlamış, böylece döneminin en önemli bilimsel çalışmalarına

¹²² **İ Othomaniki Autokratoria İ Ellada Kai Ta Valkania (Deutero Miso 19ou- Arhes 20ou Aiona)** (Osmanlı İmparatorluğu Yunanistan ve Balkanlar 19.yy'ın ikinci yarısı- 20.yy'ın başları), Bölüm 6, s.115, (Çevrimiçi), https://museduc.gr/docs/Istoria/C/109-128_C_GYM_KEF_06.pdf, 4 Kasım 2020.

¹²³ Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi 1 18. Ve 19. Yüzyıllar**, 2. bs., İstanbul, Küre Yayınları, 2009, s. 198.

¹²⁴ İrini Sarioglu, **İ Epirroi Tis Tourkikis Politikis Stin Elliniki Ekpaideusi Tis Polis 1923-1974, (İstanbul'daki Yunan Eğitime Türk Politikasının Etkisi 1923-1974)**, Atina, Elliniko İdrima İstorikon Meleton (Yunan Tarih Kurumu), 2011, s. 53-55.

¹²⁵ Haris Eksertzoglou, **Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati. Dersaadet Rum Cemiyeti Edebiyesi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 1-6.

¹²⁶ Georgios A. Giannakopoulos, "To Periodiko Tou Ellinikou Filologikou Sillogou. Simvoli Stin İstoria Ton Ellinikon Epistimonikon Periodikon" ("Dersaadet Rum Edebiyat Derneği Dergisi. Yunan Bilim Dergileri Tarihine Katkısı"), **Istoria Tis Pliroforias. Apo Ton Papiro Sto İlektroniko Engrafo (İletişim Tarihi. Papirüs'ten Elektronik Medya'ya.)**, Ed. Maria Kanellopoulou Boti, Atina, Nomiki Vivliothiki, 2014, s. 1.

uluslararası platformda Yunancayla öncülük etmiştir. Derginin varlığı, günümüzde derneğin yaptığı faaliyetlere ulaşılmasını kolaylaştırmaktadır.¹²⁷

Derneğin Rum cemaati için bu denli önemli bir yere sahip olmasının nedeni eğitim aracılığıyla halkı bilinçlendirme ve gelişimini sağlama amacı taşımasıdır. Eğitim konusu Patrikhane'ye havale edilse de, Derneğin, Avrupa'da eğitim görmüş başkanı Vasiadis, kilisenin muhafazakar anlayışından farklı bir eğitim sistemi kurma çabasıdadır. Bu tavrı yüzünden, Patrikhane onu "ihtilalci" olarak nitelendirecek ve tepki gösterecektir. Ancak yine de iki kurum karşıtlık içerisinde olmalarına rağmen, varlıklarını sürdürebilmek için birbirlerine ihtiyaç duymaktadırlar.¹²⁸

Osmanlı topraklarında, Rum eğitimi ve yaşam şeklinin yayılmasını hedefleyen *Megali İdea*'nın önemli bir amacıdır. Bu fikri ilk olarak İoannis Kolettis 1844 yılında meclisteki anayasa çalışmalarında dile getirmiştir.¹²⁹ Helen kültürünün Osmanlı Rumları arasında yayılması ve onların yaşadığı toprakların ele geçirilmesi temel gayedir.

Neologos gazetesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi, ekonomi, askeri ve idari alanlarda köklü bir değişime girmesini istemişti, İmparatorluktaki tüm ulusların, başrolde Rum unsurunun var olduğu, eşit iş birliği ile yenilenmiş, çokuluslu ve merkezi bir yönetim sistemi kurulması umudunu taşımaktaydı.¹³⁰

Bu dönemde Osmanlı topraklarında yaşayan Rumların, *Megali İdea*'yı destekleyenler ve karşı çıkanlar olarak iki gruba ayrıldıkları görülmektedir. Her iki grubun da ortak amacı millî bilinci yaymaktır. İlk grup, orta sınıf Rumlardan oluşmakta ve *Megali İdea*'yı tüm yönleriyle kabul ederek desteklemektedir. İkinci grup ise zengin Fenerli aileler ve Patrikhane mensuplarından oluşmaktadırlar. Onların düşüncesine göre Osmanlı topraklarında yaşayan Rumlar nüfus açısından oldukça fazladır ayrıca idari ve ekonomik alanlarda aldıkları görevler sayesinde Osmanlı

¹²⁷ A. y., s. 9.

¹²⁸ Athanasia Anagnostopoulou, "Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi Patrikhane, Cemaat Kurumları, Eğitim" **19.Yüzyıl İstanbul'unda Gayrimüslimler**, Ed. Pınelopı Stathis, 1. bs., İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 25.

¹²⁹ Nikos Svoronos, **Episkopisi Tis Neollinikis İstorias (Çağdaş Yunan Tarihine Genel Bakış)**, Atina, Themelio Yayınları, 1994, s. 81.

¹³⁰ Andreas Ath. Antonopoulos, **a.g.e.**, s. 98.

topraklarında önemli bir yerde bulunmaktadır. Neologos gazetesi de bu ikinci grupla fikir birliği içinde olarak Osmanlı Devleti lehine yazılar paylaşmaktadır.¹³¹

Neologos'a göre, Yunan halkının bütünlüğü ve aşamalı olarak yayılmasının etkisi, direniş gücü olmasıyla ilişkilidir. Millî kimlik, gazetede, durağan ve tutucu olarak değil, o dönem olaylarında, sosyal, kültürel ve siyasi alanlarda dinamik ve sürekliliği olan bir unsur olarak nitelendirilmektedir.

“Voutiras'ın ekibinin” yukarıdaki konulara ek olarak Patrikhane hakkında yayınladığı yazılar da hayati önem taşımaktadır. Makalelerde bazen yüksek çıkışlar olabilmekte bunun sonucu olarak gazetenin yayını durdurulmakta, bazen de Basın Kanunu dolayısıyla daha yumuşak tonda yazılar yer almaktadır.

Neologos, Kilise'nin yüksek yetkilere sahip kişileri ile iş birliği yaparak Rum toplumun haklarının uygulanmasına destek vermiş, üstelik milli çıkarlara ters düşen durumlar olduğunda da karşı çıkmaktan çekinmemiştir. Neologos Bulgar meselesi hakkında yayınladığı yazılarla etkili rol oynamıştır. Doğu sorunu ile ilgili makaleler yayınlamış, ayrıca kurulan Yunan Krallığı hakkında İstanbul'da yaşayan Rumlara bilgiler vermiş ve olaylarda nabız tutmuştur. Türklerle Yunanların arasında çıkan gerginlikleri kaleme alarak, Yunanistan'ın hangi sebeplere dayanarak hareket ettiği yönünde yazılar yazmıştır.

Tanzimat reformlarının başarısızlığı sonucu, coşkusunu kaybeden Neologos, Yunan Devletinin bağımsızlık politikasını desteklemeye yönelmiştir. Her konu hakkında, derli toplu ve net bir tavır içinde fikirlerini dile getirmeye çalışmış, yanlış olduğuna inandığı konuları dile getirmekten geri durmamıştır. Yaşamış olduğu karşıtlıklara rağmen, Neologos 19. yüzyılın ikinci yarısında, İstanbul Rumları için önemli bir yayın organı olmayı başarmıştır.¹³²

Tanzimat döneminde vaat edilen yenilikler başarı sağlamayınca, dış devletlerin müdahalesi sonucu Şubat 1856'da Islahat Fermanı yayınlanmıştır.¹³³ Bu Hatt-ı

¹³¹ Leonidas Moiras, “1909 Gudi Darbesinin Türk ve Yunan Kamuoyuna Yansıması”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 51.

¹³² Andreas Ath. Antonopoulos, **a.g.e.**, s. 100-106.

¹³³ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 38. bs., İstanbul, Timaş Yayınları, 2014, s. 129.

Hümayunu ile Avrupa devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nun iç işlerine dahil olma amacı taşımaktaydı. Islahat reformları çalışmalarını yürüten Âli Paşa ve Fuad Paşa bu algıdan hoşnut değillerdi. Tanzimat reformlarının genişletilmiş hali olan Islahat Fermanı daha ileri giderek Batılı bir görünüm içerisinde olup, önceki kanunlara, dini hukuka ve Kur'an'a değinmemektedir. Bu da, o zamana kadar gelmiş İslami geleneğin kırılması anlamına gelmekteydi.¹³⁴

Neologos ise bu döneme Yunan tarafından bakarak, gerçekleşmesinin, var olan düzenin kırılması ve eski dengelerin değişmesi koşullarıyla olabileceğini vurgulamaktadır.¹³⁵

Islahat Fermanı'yla, Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimlere ek haklar ve ayrıcalıklar tanındığından, Müslümanlar tepki göstermişlerdir. Yine de, bu tarihten sonra birçok kilisenin kurulduğu ve azınlık okul sayılarının arttığı görülmektedir. Bunun yanı sıra yabancı yatırım alanları açılmıştı ve ekonominin büyük bir kısmında gayrimüslimler bulunmaktaydı. Bunların önüne geçmek için de idari reform çalışmalarına yoğunluk verildi.¹³⁶ Gayrimüslim tebaada öncü konumunda olan Rumların bir kısmı vurgulanan eşitlik ifadesinden memnun olmadıklarını, diğer milletlerle bir tutulmak istemediklerini ifade etmektedirler.¹³⁷

Neologos tis Anatolis gazetesinin 22 Ekim 1866 tarihli sayısının ilk sayfasında yer alan söz, Osmanlı İmparatorluğu'nun köklü değişimi ve yeniden düzenlenmesi hakkındaki görüşünü açıkça göstermektedir:

“Το σύστημα της συνταγματικής μοναρχίας φαίνεται ότι είναι ο διοικητικός θεσμός ο μάλλον κατάλληλος εις την ύπαρξιν των συγχρόνων λαών”. (Çağdaş halkların varlığını sürdürebilmesi için anayasal monarşi sistemi en uygun yönetim şeklidir).¹³⁸

¹³⁴ Roderic H. Davison, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876**, C.I, Çev. Osman Akınhay, İstanbul, Papirüs Yayınevi, 1997, s. 70.

¹³⁵ Andreas Ath. Antonopoulos, **a.g.e.**, s. 138.

¹³⁶ İlber Ortaylı, **a.g.e.**, s. 132.

¹³⁷ Roderic H. Davison, **a.g.e.**, s. 73-74.

¹³⁸ Andreas Ath. Antonopoulos, **a.g.e.**, s. 139.

2.2.1. Âli Paşa'nın ölümü

Tanzimat döneminin sınırları hakkında çeşitli tarihlemeler söz konusudur.¹³⁹ Genel olarak 1839-1876 yılları arası Tanzimat Dönemi olarak kabul olunmakla birlikte bazı araştırmacılar Âli Paşa'nın ölümü (1871) ile Tanzimat döneminin sona erdiğini kabul etmektedirler. Esasında Neologos'un da bu kanıda olduğu anlaşılıyor. Âli Paşa'nın ölümünden sonra İmparatorlukta köklü bir değişimin öncüsü olan Paşa hakkında, Neologos gazetesi 9 Eylül 1871 tarihinde bir makale yayınlamıştır.

Yazıda, Âli Paşa'nın siyasi hayatta kendine mahsus özelliklerinin bulunduğu, kararlı ve çok çalışkan olduğu vurgulanmaktadır.

Bir sonraki 23 Eylül 1871 tarihli sayıda ise İmparatorluğun, İslamiyet'i koruyarak, çağdaş Avrupa kültürünü benimsemesinin siyasi hayattaki önemine değinilmektedir. Böylece, kademeli olarak idari reformların uygulanmasına çalışıldığı ancak, Ali Paşa'nın ölümünün yeri doldurulamaz bir boşluk bıraktığı eklenmiştir. Ondan sonra yapılan reformlardan sonuç alınamamasının sebebinin de kişilerin yetkilerini kötüye kullandıklarını gösterdiği yazılmaktadır.¹⁴⁰

Reformların inişli çıkışlı bu sürecinde, Neologos'un bu tespiti cesur bir eleştiri olmuş ve haklılığını kanıtlamak amacıyla reformlarda öncülük alacak olan Büyük Vezir Mahmut Nedim Paşa'dan bahsetmektedir.

1868 yılında Meclis-i Ahkâm-ı Adliye, temyiz ve istinaf organlarından oluşan Divan-ı Ahkâm-ı Adliye ve idari davalarda kararnameleri düzenleyen Şûray-ı Devlet olarak ikiye ayrılmıştır.¹⁴¹ Divan-ı Ahkâm-ı Adliye başkanı Ahmed Cevdet Paşa olurken Şûray-ı Devlet başkanı Midhat Paşa olmuştur. Şûray-ı Devlet Fransa'daki *Conseil d'Etat* örnek alınarak oluşturulmuş ve kurulmasında Midhat Paşa ile Fuad Paşa'nın rolleri büyüktür.¹⁴²

¹³⁹ Coşkun Çakır, "Türk Aydınının Tanzimat'la İmtihani: Tanzimat ve Tanzimat Dönemi Siyasî Tarihi Üzerine Yapılan Çalışmalar", Sayı 3, İstanbul, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 2004, s. 9-10.

¹⁴⁰ Andreas Ath. Antonopoulos, **a.g.e.**, s. 149-151.

¹⁴¹ İlber Ortaylı, **a.g.e.**, s. 170.

¹⁴² Ali Akyıldız, "Şûrâ-yı Devlet", **DİA**, C.39, İstanbul, 2010, s. 236.

Neologos ilgisini vilayetlerde bulunan nüfusa yönelterek, Şûray-ı Devlet ve Vilayet Nizamnamesini kaleme alarak detaylı bir analiz yapmaktadır. Vilayet Nizamnamesi, Midhat Paşa önderliğinde 1864 yılında onaylanmıştır.¹⁴³ Tanzimat devrinin yeni uygulamaları doğrultusunda yapılan idari ve mali alanlardaki düzenlemelerin can ve mal güvenliği ile ilişkili olma gerekliliği doğmuştur. Çünkü o dönemde eşkıyalık önemli bir sorun teşkil etmektedir ve ancak asayişin sağlanmasıyla gelir artırımına gidilebilecektir.¹⁴⁴ Hazırlanan nizamname ilk olarak Tuna vilayetinde uygulanmaya başlamış ve başarı sağlamıştır. Midhat Paşa burada birçok faaliyette bulunarak Osmanlılık ideolojisinin gelişimine önemli katkılar yapmıştır.¹⁴⁵

Neologos'un 23 Eylül 1871 tarihli nüshasında, Şûray-ı Devlet'in varlığının tek başına yönetimin çağdaşlaşması için yeterli olmadığı, ekonomik ve sosyal alanda nüfusun gelişmesi için bir ya da iki yıl arayla vilayet temsilcilerinin toplanmasıyla yapılacak geniş toplantılarda meclis yapısının oluşması gerektiği yazılmıştır.

Ayrıca Vilayet Nizamnamesinin uygulanmaya başlamasının üstünden geçen yedi yılın sonunda, vilayet düzeyindeki nüfusun temsil edilmesinin sonuç getirmemesi de merkezi yönetimdekilerin artık vilayet yöneticilerini kontrol edemediğini göstermekte olduğu söylenmektedir.

Sonrasında oluşturulan vergi sistemi ile, 28 Eylül 1871 tarihindeki gazete makalesinin tabirine göre, devlet hazinesini kötü yönetme ya da israf etme girişimleri sıfırlanacaktır. Ayrıca İmparatorluktaki çok sayıda limanın yeni buhar gemileri edinmesi ve karada yolların genişletilmesi çalışmaları hem ticari hem de sanayi alanında canlılık getirerek idari alanda da olumlu sonuçlar meydana getirecektir. Bu durumda, Mahmut Nedim Paşa'nın yeni hükûmetiyle ağırlaşmış vaziyetin değişmesi beklenmektedir.

¹⁴³ Selda Kılıç, "1864 Vilayet Nizamnamesinin Tuna Vilayetinde Uygulanması ve Midhat Paşa", **Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, 24/37, 3, 2005, s. 102.

¹⁴⁴ Metin Ünver, "Vilayet Nizamnamelerinin Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatına Etkileri (1864-1876)", **1864 Vilayet Nizamnamesi**, Ed. Erkan Tural & Selim Çapar, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, Öncü Basımevi, 2015, s. 98.

¹⁴⁵ İlber Ortaylı, **a.g.e.**, s. 175.

9 Aralık 1871 tarihli yazıda ise “eğer gerçekten Doğu’nun yeniden şekillenmesi istenmekteyse...dürüst siyaset, halkların haklarının karşılanması, gerçek eşitliğin yaşanması” gerekliliği vurgulanmaktadır.¹⁴⁶

Midhat Paşa bu umutları artıracak özelliklere sahiptir. Bir yandan modernleşmeyi destekleyerek Batılı düşünceyi benimsemiş, diğer yandan ise Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıkların eşitliğini savunmuştur.¹⁴⁷

Bu sebepten özellikle İstanbul’daki Rum Basınında, Midhat Paşa’nın Sadrazam olması reformların yeniden uygulanmaya başlayacağı umudunu taşımaktaydı. Kendisi, Slav milliyetçiliği akımının olduğu dönemde Yunan-Osmanlı iş birliği destekçisi olmuştur. Ancak, Midhat Paşa’nın üç ay gibi kısa bir süre görevde kalmış olması, Rum toplumunda ve basında üzüntüyle karşılanmıştır.¹⁴⁸

Neologos’un 24 Ekim 1872 tarihli makalesinde, Sadrazam Midhat Paşa’nın kişiliği övülürken diğer yandan da ne pahasına olursa olsun İmparatorluğun dağılmaması için olan çabasından bahsedilmektedir. Ayrıca, Midhat Paşa’nın idari, hukuki ve mali alanlarda yaptığı iyileştirmeler de vurgulanmaktadır.

Neologos’un, Midhat Paşa politikası taraftarı olarak yaptığı bu savunma, birkaç yıl sonra Doğu Sorunu patlak verince daha görünür olacaktır. Gazete 26 Haziran 1873 tarihli sayısında bu yöndeki düşüncelerini, Osmanlı siyasetçisinin reformcu bakışının, tek bir İmparatorluk altında olmayı isteyen İstanbul’daki Rum topluluğun ulusal ideolojisiyle örtüştüğünü ifade etmektedir. Ayrıca, gelişmiş Rum toplumunun eşitlik sağlayan bir anayasal sistem oluşturulmasında başrolde yer alarak eşitlikçi ve çağdaş bir devlet oluşumunda katkı sağlayacağına inanmaktadır.¹⁴⁹

Midhat Paşa’nın düşüşü sonrasında V. Murat’ın tahta çıkışını kapsayan süreç olan Mayıs 1876’da, İmparatorlukta ciddi sorunlar bulunmaktadır. Bir yandan Balkanlarda çıkan bağımsızlık hareketleri, Sırbistan’ın savaş açması, diğer yandan dış

¹⁴⁶ Andreas Ath. Antonopoulos, **a.g.e.**, s. 153-154.

¹⁴⁷ Roderic H. Davison, **a.g.e.**, s. 168.

¹⁴⁸ Andreas Ath. Antonopoulos, **a.g.e.**, s. 155.

¹⁴⁹ **A.e.**, s. 157.

güçlerin müdahalesi ve gittikçe artan ekonomik sıkıntılar bir buhran ortamı yaratmaktadır.¹⁵⁰

Gazete, böyle bir ortamda Rumların yaşadığı güçlükleri bilmekte ve her zaman siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda Rumların haklarının savunucusu olmaktadır.

Diğer yandan Neologos, “Osmanlılık” fikrinin yaygınlaşması için de öncülük etmiştir. Osmanlılık ideolojisi, Osmanlı toprakları altında yaşayan tüm uluslara eşitlik tanınması, birlik ve düzen içinde yaşamayı sağlama amacını taşımaktaydı. Reşit, Fuat, Âli ve Midhat Paşalar bu görüşü desteklemiş, azınlıkların bağımsızlık mücadelelerinin bu yolla önüne geçileceğine inanmışlardır.¹⁵¹ Neologos da, Osmanlılığın varlığıyla, Osmanlı Rumlarının çağdaş ve Avrupalı bir devlete daha kolay dönüşeceğini düşünmektedir. İdari işlerde halkın varlığını destekleyerek, örneğin Patrikhanenin Rum Ortodoksluğun gelişimine katkı sağlayacağına inanmıştır. Bu dönemde uygulanan sıkı sansüre rağmen, Batı Avrupa’nın, özellikle de İngiltere’nin anayasal hükümet sisteminin örnek alındığı makalelere yer vermiştir. İmparatorluk içinde gelişmiş bir toplum olabilmenin koşulunun eşitlikten geçtiğine inanarak, tüm milletlerin eşitliğinin savunucusu olmuştur.¹⁵²

Diğer taraftan, *Yunan Osmanlılığı* kavramı 18. yüzyılın sonlarında bir grup aydın tarafından ortaya çıkmış, Rigas Velestinlis ise en önemli savunucularından olmuştur. Fenerliler de, her ne kadar Velestinlis ile aynı siyasi görüşe sahip olmasalar da, bu ideolojiyi benimsemişlerdir. Bu düşünceye göre, Helen ve Türk ulusları Osmanlı Devleti altında birlikte bir yaşam sürebilir, zaman içerisinde de elde edecekleri siyasi haklarla daha da güçlenebilirlerdir. Velestinlis’e göre çok uluslu olacak bu devlette yaşayan herkese eşit haklar tanınacak ancak Helen unsuru egemen olacaktır. Sonraki dönemlerde bu görüşü benimseyen diğer önemli iki isim İon

¹⁵⁰ Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, 5. bs., Çev. Prof. Dr. Metin Kırıatlı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993, s. 164.

¹⁵¹ Gülnihal Bozkurt, **Alman- İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, s. 108.

¹⁵² Andreas Ath. Antonopoulos, **a.g.e.**, s. 140.

Dragumis ve Athnasios Suliotis- Nikolaidis de gerçekleştirmek için uzun süreli faaliyetlerde bulunmuşlardır.¹⁵³

30 Mayıs 1876 tarihinde V. Murat'ın tahta çıkmasıyla gazetenin bu görüşü daha açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Tanzimat dönemiyle başlayan yenilenme süreci Batılı devletler örnek alınarak hazırlanacak olan anayasayla devam etmektedir. V. Murat devrinde çalışmalarına başlanmış, ancak kısa süre sonra yerine II. Abdülhamit geçince metnin nihai şeklini oluşturmak için Midhat Paşa başkanlığında bir komisyon kurulmuştur.¹⁵⁴

Bu anayasayla İmparatorluk'ta yaşayan tüm uluslar için eşitlik öngörülmektedir ve Neologos'a göre diğer devletlerle Osmanlı'nın arasındaki ilişkiler güçlenecektir. Yeni anayasanın oluşturma süreci, katılan üyeler, işleyiş hazırlıklarının ertelenmesi, Neologos'u suskunluğa itmiş ve bu maceranın başarısızlıkla sonuçlanması gazetede hayal kırıklığı yaratarak ağır ağır Rumların kurtuluşunu başka yerlerde aramaya yöneltmiştir.¹⁵⁵

Gazetenin Tanzimat reformlarına bakışını biçimlendiren iki dönem bulunmaktadır. İlki 1866-1875 yılları arasında reformları tüm yönlerden inceleyerek, net bir şekilde görüşünü paylaştığı başarı sağlaması için destek verdiği dönem, ikincisi ise Doğu Krizi sebebiyle yaşanan büyük rekabeti içeren 1875-1878 yılları arasındaki reformlara karşı çıktığı dönemdir.

2.2.2. Neologos'un Tanzimat Reformlarını Desteklediği Dönem

Neologos tis Anatólis gazetesinin 22 Haziran 1866 tarihli sayısında reformlarla ilgili yayınlanan makalede gazeteciliğe vurgu yapmaktadır. Gazeteciliğin kanunlar çerçevesinde kaleme aldığı konuların hükümetle halk arasında aracılık yaptığına değinmektedir. Ancak, basın kanunu sebebiyle, vatandaşları ilgilendiren konularda kısıtlanması gazetecinin ilerici gelişimini durdurmakta olduğunu belirtmektedir.

¹⁵³ Nilüfer Erdem, **Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)**, İstanbul, Derlem Yayınları, 2010, s. 48-49.

¹⁵⁴ Mehmet Âkif Aydın, "Kânûn-ı Esâsî", **DİA**, C.24, İstanbul, 2001, s. 329.

¹⁵⁵ Andreas Ath. Antonopoulos, **a.g.e.**, s. 141.

Çağdaş bir gazetecinin, halkı doğru bilgilendirme ve devlette olan biteni aktarmasının görevi olduğunu ifade etmektedir. Tüm yaptırımlara rağmen, gazete çizgisini koruyarak yayın yapmaya devam edeceğini belirtmektedir.¹⁵⁶

Gazetede yer alan haberler arasında “Doğu Sorunu” hakkında makaleler de bulunmaktadır. 19. yüzyılın son çeyreğinde büyük rekabet konusu olan Doğu Sorunu, genel tabirle Osmanlı devletinin güç kaybettiği dönemde Avrupalı devletler tarafından topraklarının paylaşılması anlamına gelmektedir. Bu topraklarda hakimiyet kurma ve burada yaşayan azınlıklara bağımsızlık mücadelelerinde destek olma amacı taşıyan Türk karşıtı bir tutum izlenerek, devletlerin rekabet içinde bulunması olarak adlandırılmaktadır.¹⁵⁷

Doğu Sorunu terimi ilk kez 1815 yılında Viyana Kongresi’nde ifade edilmiştir. Kongre’de Rus temsilciler tarafından, Osmanlı topraklarında yaşayan Hristiyan tebaanın durumu anlatılırken kullanılmıştır. Ancak ilk olarak ortaya çıkması Osmanlı İmparatorluğu’nun geri çekildiği dönemde olmuştur. 1669 yılında imzalanan Karlofça Antlaşmasıyla, Osmanlı İmparatorluğu ilk defa yenilgiye uğrayarak toprak kaybetmeye başlamıştır.¹⁵⁸ Doğu Sorunu’nun 1774’teki Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla başladığı ve Osmanlı Devleti’nin yıkılmasıyla sonlandığı bir dönem olduğu da yazılmaktadır.¹⁵⁹

Neologos, 20 Aralık 1866 ve 1 Ocak 1867 tarihli sayılarında Doğu Sorunu hakkında iki makale yayınlamaktadır. Burada özellikle Büyük Güçlerin Osmanlı Devleti üzerinde uyguladıkları baskı vurgulanarak Hristiyan ulusların siyasi haklarının tanınması gerekliliği üzerinde durulmuştur. “Osmanlı Hükümeti Avrupalı Büyük Güçler tarafından, İmparatorluktaki diğer vatandaşların sahip olduğu siyasi hakların

¹⁵⁶ A.e., s. 143.

¹⁵⁷ Kemal Beydilli, “Şark Meselesi”, *DİA*, C.38, İstanbul, 2010, s. 353.

¹⁵⁸ Georgios Govessis, “Politiki Metarrithmisi Kai Tipos Sta Valkania İ Periptosi Tis “Savvateieas Epitheorisis” Stin Othomaniki Autokratoria Kata Tin Proti Sintagmatiki Metarrithmisi To 1878” (Siyasi Reform ve Balkanlarda Basın Osmanlı İmparatorluğu’ndaki 1878 Yılı Birinci Anayasal Reform Sürecinde “Cumartesi Revüsü” Örneği) Panteio Üniversitesi Sosyal ve Siyasal Bilimler Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Atina, 2002, s. 110.

¹⁵⁹ Emre Baysoy, “Modernleşme ve Jeopolitik Ekseninde Doğu Sorunu”, *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C.VII, Sayı 13, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2001, s. 44.

Hristiyan vatandaşlara da eşit olarak verilmesi gerekir baskısıyla karşı karşıyadır” denmektedir.¹⁶⁰

Bu konuyla ilgili Neologos’un 21 Aralık 1866 ve 2 Ocak 1867 tarihli sayılarında yayınlanan makalelerde ise Avrupa devletlerinin baskıcı tavrının, Osmanlı yönetimi tarafından bir öğüt olarak düşünülmesi ve hızlı hareket etmelerini sağlama yönelik olduğu yazılmaktadır. Böylece, İmparatorluk içinde, Avrupa devletleri tarafından ele geçirilmiş topraklarda daha elverişli bir Batı iklimi oluşturulacaktır.

Fakat, aynı zamanda, Osmanlı Devleti’ndeki bir gazetede kullanılan tabire göre “yarış mükafatı” olarak topraklarının paylaşılması fikrinin süregelmesi Osmanlı için kötü bir etken olduğu dile getirilmektedir. Ayrıca, Büyük Güçlerin İmparatorluğun içişlerine sürekli müdahalesi, sorunların artmasına ve İmparatorluk ile halk arasında yeni sorunlar oluşmasına sebebiyet vermektedir.

İlgili makalenin yazarına göre, bu yaptırımlar bir gerçekliği oluşturmakta ve bu koşullar altında Hristiyan nüfus bunların uygulanmasını “sükûnet ve sabırla” bekleyecektir. Büyük Güçlerin yardımı ise bu andan itibaren gereksiz görülmektedir. Çünkü “Osmanlı Devleti, neredeyse nüfusunun yarısını oluşturan 16, 17 milyon insanın haklarını savunmasını ve Türkiye’de toplum dışı bırakılmış bu sınıfların ancak özgürlüğe kavuşursa, gerçek, samimi ve sürekli olabileceklerinin bilincindedir” denmektedir.¹⁶¹

10 Şubat 1867 tarihinde Omonoia ve Neologos gazetesinde, reformlar hakkında “Millet Meclisi olmadan Reformların gerçekleşmesi imkânsız” başlığıyla bir makale yayınlamıştır. Makalede, gazeteciliğin gerektirdiği bütünlük ve netlikle, meclisin İmparatorluktaki tüm halkları temsil etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Böylesi bir kurumun işleyişinin, devleti yönetenlerle diğer uluslar arasında anlaşma sağlamaya yönelik olması vurgulanmakta ve vatandaşlar arasında eşitlik sağlanmadıkça geçmişte yaşanan isyanların tekrar edeceği yazılmaktadır.

Makalede ayrıca, merkezi yönetimdekilerin reformların uygulanmasında güçlük yaşaması üzerine boyunduruk altındaki halkların istek ve ihtiyaçlarını doğru

¹⁶⁰ Andreas Ath. Antonopoulos, **a.g.e.**, s. 144.

¹⁶¹ **A.e.**, s. 145.

şekilde ifade edemedikleri bunun sonucunda da yöneticiler ve halk arasında anlaşmazlıklar yaşandığı ve Büyük Güçlerin müdahalesine sebep olduğu ifade edilmektedir.

Neologos'a göre, Doğu Sorunu'nun bu kadar uzun süren bir sorun haline gelmesi de, Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm alanlarda oluşturduğu hayal kırıklığı tablosu ve her şeyden önemlisi eşitliği uygulamaya koyamamasıdır. Bu görüşü reddedenlerin ise devletten çıkarı olduğunu düşünmektedir.¹⁶²

Aynı konuya değinmeye devam eden gazete, 2 Ekim 1869 tarihli sayısında "Doğunun hastalığının temel sebebi" İmparatorluktaki hükümdarların vatandaşlar arasında sürekli farklılıklar oluşturan rejimleri olduğu buna çözümün ise "Her şeyin ve herkesin eşit olduğu, bütünlük içinde bir vatan ve devlet" kurulması denmektedir. Son olarak, Müslüman egemenliğinde, Rum Ortodoksluğu ve diğer dinlerin var olduğu, güçlü ve saygın bir devlet ancak gelişmiş diğer ülkeler arasında yerini alabilir vurgusu yapılmaktadır.¹⁶³

17 Ekim 1873 tarihli Neologos makalesinde, "eğer gerçekten reformlar uygulanırsa" notuyla Osmanlı devleti hakkında görüşler yer almaktadır. Makalenin devamında "Diliyoruz ve umuyoruz ki, Sultan Abdülaziz çağdaşlaşma adı altında, İmparatorluğun gerçek yenilikçi Sultani olacak" ve "Şimdiye kadar Türkiye'de Reşit, Fuat ve Ali gibi siyasetçiler birçok reform hareketinde bulundular ancak işin özü anlaşılmadı. Yine de yapılan çalışmalar İmparatorluk içinde yeni bir hayat şeklini oluşturmak, ekonomiyi düzeltmek, tarım ve ticareti geliştirmek adına yapılmış olup, Mehmet Rüştü Paşa ve ondan sonra gelenlerin adını duyurmuş oldu" denmektedir.

18 Ekim 1873 tarihli makalede ise genellikle vergilerin ve özellikle gümrük vergisinin ağırlığından söz edilerek bu durumun İmparatorluk içerisinde ticaretin ve tarımsal üretimin gelişmemesine neden olduğunu ve bundan duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir.

Makalenin devamında, vakıf sisteminin yürürlükten kaldırılmasının ve değerinin altında küçük meblağlara mal edinebilecek olmanın hem bu malların

¹⁶²A.e., s. 146-147.

¹⁶³A.e., s. 148.

garantiye alınmasına hem de İmparatorluğun hazinesine “onlarca milyon” girmesine sebep olacağı ifade edilmektedir.¹⁶⁴

21 Ekim 1873 tarihli sayıda aynı konuya devam ederek vakıf mallarını halka açarak yapılacak bu bağışın sonuçlarının doğru değerlendirilmesi için alınabilecek önlemler şöyle sıralanmaktadır:

- a) “İpotek sisteminin dikkatlice uygulanması
- b) Ziraat bankalarının kurulması
- c) Verim getirmeyen vergilerin kaldırılması
- d) Toprağa daha fazla sermaye ayrılması
- e) Çağdaş teknolojinin sunduğu yarlardan faydalanılması
- f) Toplu taşıma araçlarının, karada ve denizde, hızlıca artırılması, bunun sonucunda tarım ve ticaretin gelişmesi”¹⁶⁵

Ancak bunların uygulanıp katkı sağlayabilmesi bir diğer sorun olan dış borcu daha da arttıracığı anlamına gelmektedir. Bunun da kısa vadede çözülemeyeceği öngörülmektedir.

Yine de çözüm odaklı düşünen Neologos’a göre, maden ocakları, geniş orman arazileri ve tütün satışının genişletilmesi iyi birer gelir kaynağı olabileceği görüşündedir. Makalenin sonunda da yapılan bu analizlerin daha geniş bakış açıları oluşturması dileğinde bulunarak, yapılacak olan yenilikleri “halkların kazanılmış haklarını” da zarara uğratmaması umudunu yinelemektedir.

Buna ek olarak, tarım ve ticaretin gelişiminde yerli sanayinin korunacağı bir ekonomik sistemin taraftarı olan Neologos, İmparatorlukta yaşayan Rum cemaatinin de taleplerinin yerine getirilmesi için aktif bir rol oynamaktadır.

Neologos, Avrupa gazetelerinden örnekler sunarak reformların Avrupa’daki yansımalarını da göstermektedir. Avusturya-Macaristan gazetesinin 27 Ekim 1873 tarihinde “Türkiye’deki yeni reformlar çerçevesinde özgür basın” başlıklı makalesi, sonrasında 3 Kasım tarihinde Londra’nın Pall Mall gazetesinin olumlu yorumlarının

¹⁶⁴ A.e., s. 158-159.

¹⁶⁵ A.e., s. 161.

yanı sıra ne kadar süreceğine dair kuşkuları olan makalesi son olarak da 10 Kasım tarihli “Türkiye’deki yeni reformlar çerçevesinde Rus Basını” başlıklı Rusya gazetesinin yine olumlu yöndeki makalesi yayınlanmaktadır.

16 Ocak 1875 tarihinde, Neologos, Osmanlı Bankası’nın yeniden düzenlenmesinin ekonomiyi iyileştireceğini, hızlı olmasa da Osmanlı Devleti’nin gelişme içinde olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, Fransa, İngiltere, Avusturya gibi gelişmiş ülkelerle iletişim halinde olmasının harekete geçmesini hızlandığı, geç kalındığı takdirde hem toplumsal hem etnografik hem de uluslar arasındaki sorunların sebebi olacağı ifade edilmektedir.¹⁶⁶

19 Mart 1875 yılında “Türkiye’deki Ekonomi Hareketi” başlıklı makalede “devletin borçlarının ödenmesi ve ekonomiyi iyileştirmenin, İmparatorluğun işlerinde de var olan birçok sorunun çözümü” olacağı vurgulanmaktadır.

16 Ocak 1875 tarihinde Neologos, ilk ve tek kez ekonomideki olumsuz durumun Türkiye’yi siyasi anlamda da etkilediğini, diğer devletlerle olan ilişkilerini zora soktuğunu dile getirmektedir. Aynı sayıda Osmanlı basınına değinerek, hızla gelişim gösterdiğini ve bu sayede halkın bilinçlenerek kültürün yayılacağına, bu durumun da Osmanlı topraklarında yaşayan bütün ulusların varlığı için gerekli olduğuna değinmektedir.¹⁶⁷

Neologos, sonraki makalelerinde bu amaca nasıl ulaşılabileceğini incelemiştir. 21 Haziran 1875 tarihli makalesinde, Osmanlı İmparatorluğu’nun, siyasi ve idari alanlarda Rusya ve Büyük Britanya ile arasında benzerlikleri olduğu ancak aynı siyasi bilince bilgi, eğitim ve manevi gelişmişlikle ulaşılabileceği söylenmektedir. Bunun da ancak eşitlikle sağlanabileceği, tüm dünya toplumlarındaki tüm vatandaşlar arasında eşit haklar ve sorumluluklar olmasının gerektiği önceki siyasi sistemlerin ve geleneklerin sürekliliği olmadığından sonlandırılması gerektiği yazılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nda önceden beri bu eşitlik kavramının dile getirildiği ancak gerçek anlamda hiçbir zaman uygulanmadığı da vurgulanmaktadır.

¹⁶⁶ A.e., s. 163-165.

¹⁶⁷ A.e., s. 166.

24 Haziran 1875 tarihli makalede yer alan “Monarşi’nin Danıştay kurul üyelerinden beklentisi nedir ve ne gibi bir yarar beklemelidir?” sorusuna Neologos net bir şekilde cevap vermektedir. Gazeteye göre, Danıştay Kurulu’nda yer alan sözcüler, tüm devlet işlerini, bilgi, çalışkanlık ve dürüstlikle idare ederek iyiye doğru yönelimlerde bulunarak ve imparatorluktaki tüm halklara inanarak hareket etmeliler, ancak o zaman gerçek temsilciler olacaklardır görüşündedir. Ayrıca Voutiras’ın ekibine göre, kurul üyelerinin sadece Osmanlı devleti vatandaşlarından değil, devlette yaşayan tüm uluslar arasından oluşturulması gerektiği bu şekilde uluslar arasındaki kardeşliğin ve bütünlüğün korunacağı ifade edilmektedir.¹⁶⁸

2.2.3. Neologos’un Tanzimat Reformlarına Karşı Olduğu Dönem

Osmanlı Devleti’nin Rusya ile karşı karşıya geleceği savaşın arka planda Balkanlarda art arda meydana gelen isyanlar ve bölgede oluşturduğu baskı yer almaktadır. 1875 yılında Hersek’te başlayan isyan sonucu Balkan Buhranı patlak vermiştir. Nedenlerinin temelinde Rusya’nın yürüttüğü Panslavizm politikası olduğu görülmekte, Osmanlı hakimiyetindeki Hristiyan halkı kurtarma amacı taşımaktaydı.¹⁶⁹

Hersek isyanını, Bulgar isyanı, Sırbistan ve Karadağ’la yaşanan savaşlar izlemiştir. Osmanlı Devleti’nin yaşadığı mali sıkıntıların yanı sıra dış güçlerin müdahalesi ve kışkırtması sonucu uluslar bağımsızlık yolunda ayaklanmaya başlamışlardır.¹⁷⁰

Balkanlar’da yaşanan bu krizi Rusya tek başına çözmeye kalkışınca, Balkan topraklarını hakimiyeti altına alacağı düşüncesiyle İngiltere uluslararası bir konferans yapılmasını teklif etmiş Osmanlı Devleti de kabul etmiştir. Böylelikle 23 Aralık 1876

¹⁶⁸ A.e., s. 169-171.

¹⁶⁹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1861-1876)**, C.VII, 6. bs., Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003, s. 74.

¹⁷⁰ Mithat Aydın, “İstanbul Konferansı (1876)’na Giden Yolda İngiltere’nin “Doğu” Politikası”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2005, s. 102.

tarihinde İstanbul Konferansı yapılmıştır. ¹⁷¹ Aynı tarihte Kanun-i Esasi de ilân edilmiştir. İstanbul Konferansı'nın yapılacağı güne denk getirilmesinin nedeni Batılı devletlerin büyük isteklerinin önüne geçmektir ancak beklenen etkiyi yaratmamıştır. ¹⁷²

Neologos bu dönemde de yazdığı yazılarla etkin rol oynayan gazetelerden olmuştur. Özellikle kriz dönemlerinde, Rum unsurunu pusuda bekleyen tehlikelerden kurtaracak çözümler sunarak önemli rol oynadığı görülmektedir. ¹⁷³

Gazetede 15 Eylül 1875 tarihinde yayınlanan makalede Osmanlı İmparatorluğu'nun birlik içerisinde hareket etmesi gerektiğini vurgulayarak siyasi sistemdeki değişikliğin özgür siyaset bilinciyle, vatandaşlar arası eşitlik sağlanarak her alanda, askeri, denizcilik, merkezi ve il yönetimi de dahil olmak üzere ancak başarılabilirliğini yazılmaktadır.

22 Eylül 1875 tarihindeki yazısında ise halkın egemenliğinde yapılacak seçimlerle belirlenecek bir yönetim sisteminin oluşturulması için, İmparatorluk içerisinde demokratik ortamın geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Neologos ekibinin asıl amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nun eski (yaşlı) ve artık sonuç getirmeyen siyasi ve sosyal sisteminin köklü bir değişimden geçmesi gerektiği şeklinde açıklanmaktadır. Ayrıca İmparatorlukta yaşayan Hristiyan nüfusun tehlike ya da isyan zamanlarında Avrupalı güçlerden koruma ve yardım ummaması gerektiği ifade edilmektedir.

Buna ek olarak, Türkiye'nin İtalya, Belçika ya da Avusturya'nın siyasi sistemini örnek alıp uygulayabileceği, böylece çok uluslu karakterini koruyabileceği savunulmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Neologos'un reformlarla ilgili tutumu en başından Doğu Sorunu ortaya çıkana kadar hep olumlu olmuş, karşılaşılan sorunlara çözüm odaklı yaklaşmıştır. Öneride bulunduğu başlıca konular Osmanlı tebaası

¹⁷¹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)**, C.VIII, 6. bs., Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007, s. 26-27.

¹⁷² Ali Fuat Örenç, **Yakınçağ Tarihi (1789-1918) Giriş**, 1. bs., İstanbul, Akademi Titiz Yayınları, 2012, s. 158.

¹⁷³ Andreas Ath. Antonopoulos, **a.g.e.**, s. 172.

arasında siyasi eşitlik olması, meclis kurularak anayasa oluşturulması, merkezi ve bölgesel yönetimin uzun vadeli kontrolü, ırk ve din gözetmeksizin, İmparatorlukta yaşayan bütün halklara siyasi, idari ve askeri eşitlik sağlanmasıydı.¹⁷⁴

2.3. Neologos ve Balkan Ulusları

Megali İdea fikirleri 1875- 1878 yılları arasında uluslararası platformda görmezden gelinince Yunanistan dış siyasette yalnızlaşmıştır. Yunan çıkarları açısından tehlikeli görünen bu durum Ayastefanos Antlaşmasıyla zirveye ulaşmış ancak Berlin Antlaşması kararlarıyla ortadan kalkmıştır. Ayrıca bu dönemde Yunan halkının diğer Balkan halkları ile ilişkileri iyi değildir. Aksine İngiltere'nin yürüttüğü barış politikası etkisinde olduğundan Türkiye ile arası düzelmiştir.¹⁷⁵

Makedonya ve Doğu Rumeli Vilayetinin Bulgaristan'dan ayrılması üzerine Bulgarlar önceden sahip oldukları toprakları yeniden elde etmek için harekete geçmişlerdir.¹⁷⁶ Ayrıca burada, Bulgar Eksarhlığı'nın kurulmasıyla, Makedonya ve Trakya'daki Rumlara yönelik Bulgarlaştırma politikası başlamıştır. Böylelikle, İstanbul'daki Rumlar bu duruma cephe alarak Makedonya'nın Osmanlı hükümrânlığı altında kalmasını istemişlerdir. Berlin Antlaşması, Yunanları büyük ölçüde memnun etse de, 1878 yılından 1912 yılına kadar Yunan- Bulgar karşıtlığı sürmüştür.¹⁷⁷

Yunanistan, bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'ndan toprak elde etmeyi hedeflemekteydi. 1878 yılı itibariyle Yunanistan'ın sınırları, İngiltere'nin Yedi Ada'yı bırakmasıyla (1864) biraz büyümüştü ancak temelde 1830'da belirlenen genişliğini koruyordu. Osmanlı topraklarında yaşayan Rum nüfus, Yunanistan'da bulunan nüfustan kat kat fazladır. Bu yüzden de *Yunanlığın* merkezi Atina değil İstanbul olarak görülmekteydi. 1834 yılında Yunanistan'da kurulan milli kilise, ancak 1850 yılında

¹⁷⁴ A.e., s. 173-175.

¹⁷⁵ Stefanos I. Papadopoulos, "Evangelos Kofos, Greece And The Eastern Crisis 1875-1878" **Makedonika**, Vol. 16, IMHA Yayınları, Selanik, 1976, s. 370.

¹⁷⁶ Mahir Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", **Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, Sayı 9, 1989, s. 209.

¹⁷⁷ Georgios Govessis, **a.g.e.**, s. 120.

Fener Patrikhanesi tarafından tanınmıştır. Bu dönemde Yunanistan tüm ırkdaşlarını güçlü bir Yunan devleti altında birleştirme niyeti taşımaktadır.¹⁷⁸

Böylece, barışçıl bir ortamda geniş kapsamlı bir eğitim ve kültürel program uygulanması sayesinde Osmanlı Devleti'ndeki Rum unsuru kuvvetlenecekti. Bunun yanı sıra Rumlar ticaret, denizcilik ve bankacılık faaliyetlerinde de yer alarak ekonomik bir büyüme de sağlayacaktı. Böylece, egemen olan Müslüman nüfus İmparatorluğu koruma gücünü kaybedecek ve Rumlar öncülük ederek devletin dizginlerini ele alacaklardır. Tabii, bu düşüncenin gerçekleşebilmesi için Rumların siyasi alanda da güçlü olmaları gerekmektedir. Bu da ancak, Osmanlı topraklarındaki uluslara tanınacak eşit haklar ve iyi ilişkilerle kazanılacaktır.¹⁷⁹

Neologos, Hersek savaşının şiddetlenmesinin Bulgar milliyetçilik akımına destek sağlanması konusunun Rum-Bulgar arasındaki ilişkilere olumsuz yansıması hakkında 7 Ekim 1875 tarihinde yayınladığı makalede, çözümün reformların yaygınlaştırılması olacağı ve Anadolu halklarının ortak kaderinin lehine barışçıl bir ortamda var olarak ve gelişmeye yönelik “tumar sistemi ve Osmanlı toprak sahiplerinin baskılarının” yürürlükten kaldırılması olacağını yazmaktadır.

Ayrıca 10 Kasım 1875 tarihli sayısında reformların, devletin ihtiyaçlarının bilincinde olan, dış müdahalelere izin vermeyecek ve İmparatorlukta bulunan tüm halklara eşit hak ve eşit yaşam şartları sunacak, Osmanlı'nın merkezi gücü tarafından oluşturulması gerektiği yazılmaktadır.¹⁸⁰

Hersek'te kazanılan başarılar, Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti üzerindeki baskısını artırarak Hristiyan nüfusa imtiyazlar istenmesine yol açmıştır. Böylece, isyan bir din savaşına dönüşmüştür. Osmanlı devlet adamları, dış ülkelerle yaptıkları görüşmeler sonucunda İngiltere'nin önerisine uyarak, Rusya, Almanya ve Avusturya'nın müdahalesinin önüne geçmek adına bir ferman hazırlarlar. Mahmut

¹⁷⁸ A.e., s. 114.

¹⁷⁹ Andreas Ath. Antonopoulos, a.g.e., s. 176.

¹⁸⁰ A.e., s.176.

Nedim Paşa'nın hazırladığı Adalet Fermanı'nda Hristiyan nüfusa imtiyazlar ve yeni haklar tanınmaktadır.¹⁸¹

Neologos gazetesi 15 Aralık 1875 tarihli sayısında bu fermanı “İmparatorlukta yeni bir dönemin başlangıcı” olarak söz etmektedir. İmparatorlukta yaşayan tüm ulusların eşit şekilde nasıl temsil edileceğine dikkat çekerek, vilayet meclisleri ve mahkeme üyeleri konusunda eleştirilerde bulunmaktadır.

Ayrıca, 1 Ocak 1876 tarihli sayısında basınla ilgili sahip olunan haklara da değinen Neologos, Avrupa ülkelerinde, basının halkın gücü olarak var olduğunu aynı durumun İmparatorlukta da geçerli olup olmayacağı sorulmaktadır.¹⁸²

Neologos kendi makaleleri dışında konuyla ilgili Avrupa Basını'nı da takip ederek oradan örnekler sunmaktadır. 23 Aralık 1875 tarihli habere göre reformların uygulanmasıyla ilgili ilk tepkiler Avusturya-Macaristan'dan gelmektedir. Sonrasında “St. Petersburg'un Sesi” adlı Rusya'nın Dışişleri Bakanlığı gazetesinde, İmparatorluğun Avrupa'daki genel barışı bozacak her hareketinde, müdahale haklarının olduğu ayrıca Hristiyan nüfusa tanınan hakların yerine getirilmesi de açıkça bildirilmektedir.

Osmanlı basınında, İmparatorlukta bulunan tüm ulusların, ortak bir vatan altında yaşayıp, maddi manevi gelişimine destek sağlanması öngörülmektedir. Neologos'a göre Anadolu'daki tüm “ulusların” yeniden canlanması için İmparatorlukta tüm inanç gruplarının tek bir vatan altında maddi manevi gelişimleri desteklenmelidir. Şimdiye kadar uygulanan politikanın başarısızlığı Ortodoks halkın kendi içinde bölünmesine sebebiyet vererek, rekabet ortamı yaratmış ve Anadolu'nun çokuluslu karakterinin bozulmasına yol açtığı düşünülmektedir.¹⁸³

¹⁸¹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1861-1876)**, s. 80.

¹⁸² Andreas Ath. Antonopoulos, **a.g.e.**, s. 181.

¹⁸³ **A.e.**, s. 185.

2.4. Neologos ve Liberal Dönem

Daha önce bahsedildiği üzere, Neologos V. Murat'ın tahta çıkmasıyla reformlar hakkında yeni bir dinamik döneme girildiğini 31 Mayıs 1876 tarihli sayısında “Yaşasın reformcu Murat” deyimıyla ifade etmiştir. Umutların yeniden canlanması ve genel bir verimlilik duygusuyla Neologos önceki Sultan Abdülaziz hükümetinin sonuç getirmeyen davranışlarını eleştirmekten de geri durmaz. Ayrıca, “Türkiye’nin öncü siyasi adamlarına” (Midhat Paşa, Hüseyin Avni Paşa, Mütercim Rüştü Paşa) tebriklerini iletip, devletin ihtiyacı doğrultusunda yeniden düzenlenmesi için yaptıkları çalışmaları ifade etmiştir.¹⁸⁴

Yeni Osmanlıların temel istekleri adaletti. Amaçları padişahlığı kaldırmak değildi. Tanzimat devriyle başlayan modernleşme uygulamasında Batı’ya tavizkar davranılması sonucu Osmanlıların manen küçülmesine karşı çıkmaktaydılar.¹⁸⁵

Yeni Osmanlıların başlıca temsilcileri Namık Kemal, Ali Suavi ve Ziya Bey’dir. Ancak bu ideolojinin gerçek ve tutarlı savunucusu Namık Kemal’dir. Sultan Abdülaziz’e yazdığı mektupta, gelişim sağlanabilmesi için özgürlüğün olması gerektiğini ve reformların ancak böyle bir ortamda uygulanabileceğini ifade etmektedir.¹⁸⁶

Osmanlı İmparatorluğu’nda V. Murat’la başlamış ancak çok kısa sürmüş olan liberal dönem, tahta kardeşi II. Abdülhamit geçince kapanmıştır. Yaşanan gelişmeler sonucu uluslararası iklim olumsuz bir tavır sergilerken, Neologos, İmparatorluğun idari ve hukuki sistemindeki eksik noktaları bilmesine rağmen reformlar konusunda Sultan’ı desteklemiştir.¹⁸⁷

Rumların çıkarları için mücadelesini sürdüren ve yayınladığı makalelerde çözüm önerileri sunan Neologos, yaşanan “Doğu Sorunu” ve İmparatorluğun almak

¹⁸⁴ A.e., s. 186.

¹⁸⁵ Şerif Mardin, “Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi “Yeni Osmanlı Düşüncesi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi**, C.I, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 47.

¹⁸⁶ Niyazi Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2002, s. 287.

¹⁸⁷ Andreas Ath. Antonopoulos, **a.g.e.**, s. 194-195.

zorunda kaldığı kararlar neticesinde umudunu yitirmiştir. *Berlin Antlaşması* sonucunda Voutiras'ın ekibi Rumların da faydalanabileceği daha köklü reformlar yapılması gerektiğini düşünmektedir. Gazete yaşanan basın kısıtlamalarına rağmen, beklentilerine karşılık bulamayacağını bilse de, uyum göstererek varlığını sürdürme çabasındadır. Yayınlanan makalelerde, reformların uygulanmasındaki başarısızlığının yarattığı hayal kırıklığı açıkça görülmektedir.¹⁸⁸

¹⁸⁸ A.e., s. 199-200.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEOLOGOS GAZETESİNİN DIŞ DÜNYAYA BAKIŞI (1873-1874)

1866 yılında yayın hayatına başlayan Neologos gazetesinin düzenli olarak “Siyasî Bülten” başlığı altında yayımlanan haberlerde uluslararası gelişmeleri okurlarına aktardığı görülmektedir. Söz konusu haberlerde Osmanlı Devleti’nin komşularından Amerika Birleşik Devletleri ve Küba’ya kadar uzanan oldukça uzak bölgelere kadar geniş bir alan konu edinilmekte, siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler değerlendirilmektedir. Elbette Neologos gazetesi bu gelişmelerin tamamını haber veren yaygın bir haber alma ağına sahip değildi. Dönemin geleneğine uygun olarak, farklı gazetelerde çıkan birtakım haberleri kendi sayfalarına taşıyordu. Bununla birlikte, yakın coğrafyada yani Yunanistan, Rusya ve Balkanlar’daki birtakım gelişmeleri doğrudan takip edip, yorumlarda bulunması da söz konusuydu.

Esasında 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra daha da görünür hale gelecek olan Rusya’nın Panslavizm faaliyetlerini Neologos en az beş yıl kadar önce sütunlarına taşımış, Aynaroz üzerinden gerçekleştirmeye çalıştığı söz konusu girişimi okuyucularına haber vermişti. Bunun biraz da Ortodoksluk ve söz konusu inanç grubunun içinde hâkim unsur olan Rumlara yönelik bir tehdit oluşturmasıyla alakalı olduğu düşünülebilir. Diğer taraftan Neologos Yunanistan’da yaşanan gelişmeleri de okuyucularıyla sürekli paylaşmaktaydı. Burada Neologos’un söz konusu gelişmeleri sunuş tarzına yönelik olarak bazı sorular akla gelebilir. Zira bazı araştırmacılar Neologos’un *Megali İdea*’yı desteklediği görüşündedirler. Aşağıda ele alınacağı üzere, Neologos söz konusu haberler ve yorumlarda tarafsız bir yaklaşım sergilemiştir. Neologos’ta sıkça karşılaşılan dış gelişmelere dair haberlerin yoğun bir şekilde Avrupa’daki siyasi gelişmelere odaklandığı da ifade edilmelidir. Bu bakımdan aşağıda söz konusu gelişmelerin neler olduğu ve nasıl verildiği ayrıca ortaya konulmuştur.

3.1. Rusya, Panslavizm ve Anadolu

Aynaroz olarak adlandırılan bölge, bugün Yunanistan'da Selanik şehri sınırları içerisinde Halkidiki Yarımadası'nda bulunmaktadır.¹⁸⁹ Aynaroz Yunanca *Agion Oros* (Kutsal Dağ) ismini taşımaktadır ve en yüksek dağının adı Athos'dur.¹⁹⁰ Bu bölge hakkında Neologos'un 1873 ve 1874 siyasi haberlerinde birçok makaleye rastlanmaktadır.

Aynaroz bölgesi Hristiyan inancında önemli bir yere sahiptir. Buradaki yaşam koşulları sert iklim sebebiyle zordur, o yüzden genellikle dünyevi alemden uzak yaşamak isteyen keşişler tarafından tercih edilmiştir. İlk olarak Kovolos isimli keşiş Hierissos bölgesinde bir manastır kurmuş, yıllar sonra da birçok Ortodoks devleti için önemli bir yer haline gelmiştir.¹⁹¹

Bizans hakimiyetinde olduğu sürede hem dini hem de idari açıdan imtiyazlı bir belde olmuştur. Rahip Athanasios ve İmparator Tzimiskes'in vakfiyeleri Athos'un anayasası olarak kabul edilmiştir. Bölgede bulunan manastırlardan her biri *hegoumenos* (baş keşiş) tarafından denetim meclisi olan *epistates*'de (lonca heyeti) ve bu meclis de dört üyeden oluşan *episthasis* (nazırlar heyeti) tarafından temsil edilmekteydi.¹⁹²

Rus, Bulgar ve Sırp keşişlerin Aynaroz'a gelerek manastırlar kurdukları bilinmektedir. 1312 yılında II. Andronikos Aynaroz'daki manastırları İstanbul Patrikhanesi'ne bağlamıştır, bu durum hala geçerliliğini sürdürmektedir.¹⁹³

1430 yılında Yarımada Türkler tarafından fethedilince Osmanlı idaresine geçmiş ve burada Gayrimüslimlere uygulanan millet sistemi uygulanmıştır. Böylelikle, bölgede yaşayanlara din ve mezhep özgürlüğü tanınmakta, can ve mal güvenlikleri sağlanmaktaydı.

¹⁸⁹ Hadi Belge, Cenk Reyhan, "Osmanlı Taşra İdaresinde Adem-i Merkeziyet Sorunu: Aynaroz Örneği", **OTAM**, Sayı 44, Ankara, 2018, s. 225.

¹⁹⁰ Semavi Eyice, "Aynaroz", **DİA**, C.4, İstanbul, 1991, s. 267.

¹⁹¹ **A. y.**

¹⁹² Hadi Belge, Cenk Reyhan, **a. y.**, s. 227.

¹⁹³ Semavi Eyice, **a. y.**, s. 267.

Aynaroz'un idari merkezi Karyes'ti. Bu bölgenin merkezi bir noktasına tüm manastırların rahatça ulaşacağı bir kilise kurulmuştur. Ayrıca, idari işler başkanı *protos* için *protaton* diye adlandırılan makamı ve memur din adamları için evler kurulmuştur.¹⁹⁴

19. yüzyılda başlayan milliyetçilik akımlarından Aynaroz da etkilenmiştir. Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan Ortodoks halkların bağımsızlık isyanları sırasında Rusya izlediği stratejiler doğrultusunda Osmanlı Devleti ile güç savaşına girmiştir.

Rusya, Ortodoks halkların koruyuculuğu görevini üstlenmişti, ayaklanmaları için onları kışkırtmaktaydı. Nitekim, Mora İsyanı'na destek sağlaması ve sonrasında Osmanlı ile girdiği savaş iki devletin arasındaki gerginliğin zirveye ulaşmasını sağlamıştı.¹⁹⁵

Kırım Savaşı, yenilgiye uğrayan Rusya için dönüm noktası olmuştur. Yakın Doğu ile ilişkileri bozulan ve itibar kaybeden Rusya farklı bir politika uygulamayı planlamaktaydı. Panslavizm düşüncesini yayma girişimleriyle Ortodoks dünyasına hükmetmeyi hedeflemekteydi.

Athos Dağında, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında Rusların sayısı artmaya başlamıştı. Burada, hızla büyümeleri dini inançlardan ziyade siyasi çıkarları sebebiyle olmuştur.

1870'lerde Aynaroz'daki Rus etkisi oldukça yoğun hissedilmektedir. En büyük manastır olan Agios Panteleimonos'un baş rahibi Rus'tur. Bu manastırda 400 Rus, 180, Rum ve 25 Bulgar yaşamakta ve çoğunluğu oluşturan Rusların fikirleri doğrultusunda hareket edilmektedir.

Çoğunluğu sağlama amacıyla hareket eden Ruslar, birçok manastırda hızla artış göstermişlerdir. Bunlar, Agiu Pavlu, Agiu Panteleimonos, Vatopedi, Pantokratoros, Kutlumuşiu, Hilandariu ve Zografu kiliseleridir.

¹⁹⁴ Hadi Belge, Cenk Reyhan, **a. y.**, s. 227-230.

¹⁹⁵ Ahmet Aksın, Arzu Aytekin, "19. Yüzyılda Rusya'nın Balkanlar'da Uyguladığı Dinî Politikalar ve Athos Dağı'ndaki (Aynaroz) Faaliyetleri", **Balkan Tarihi Cilt II**, Ed. Zafer Gölen, Abidin Temizer, Burdur, Osmanlı Mirası ve Türk Kültürünü Araştırma Derneği Yayınları, 2016, s. 84-88.

Milliyetçilik duygularının yoğun yaşandığı bu dönemde Yunan Devleti Aynaroz'daki durumu denetlemek ve Rumların oradaki varlığını güçlendirmek adına girişimde bulunmuştur. Bölgedeki eğitimi geliştirmeyi ve Rum nüfusu artırmayı hedeflemekteydi. Ruslar hâkim oldukları manastırlarda matbaa kurmuş kendi fikirlerini yayma peşindeydiler. Bu durum Rumları rahatsız etmekte, Ruslarla aralarında anlaşmazlıklar yaşanmaktaydı.¹⁹⁶

1887'de Athos Dağı'nı Teselya Rum Konsolosu Dokos ziyaret etmiş ve yaptığı inceleme sonucunda alınabilecek önlemleri arasında Athos Dağı'nın merkezinde bulunan binaların kiralanmasının yasaklanması, her bir manastırda kendilerinden bir kişinin bulunması gerektiğinin ve Katolik devletlerden yardım alınmamasının fayda sağlayacağını bildirmişti.¹⁹⁷

20. yüzyılın başlarında Rus hükümetinin, bölgedeki üstünlüğünü korumak için, buraya ruhban gönderme dışında emekli Rus subaylarının yerleştiği ve Rus Sarayı'ndaki üst düzey yöneticilerin de ziyaretlerde bulunduğu bilinmekteydi. Ruslar, manastırlara ruhban kılığına girmiş eski askerlerini yerleştirmekte ve mühimmat depolamaktaydı. Osmanlı Devleti Rus yayılmacılığının farkında olsa da herhangi bir yaptırım uygulayamamaktaydı.

Balkan savaşları ile 1912'de Rumlar Athos'u ilhak ettiler. 1912-1913 Londra Konferansı'nda da Athos uluslararası bir mesele haline geldi. Yunanlılar bölgede hakimiyet kurmuş olmalarına rağmen ihtilafli konular Rusların lehine çözülmüştü.¹⁹⁸

Ruslar, Athos'un altı Ortodoks devletin (Rusya, Yunanistan, Sırbistan, Romanya, Karadağ ve Bulgaristan) himayesi altında tarafsız bir bölge olmasını istemekteydiler. 1913 yılında Athos papazlarıyla Metropolit Meletios, Rusya'nın burada egemenlik kurma politikasını önlemek için bir dilekçe yazarak Rum Krallığı ile birleştirilmesi isteklerini bildirdiler. Bu isteğe Bulgar ve Sırp manastırları destek verirken, Rus manastırı karşı çıkmıştır.

¹⁹⁶Ahmet Aksın, Arzu Aytekin, **a. y.**, s. 90-94.

¹⁹⁷Lora Gerd, **Russian Policy in the Orthodox East: The Patriarchate of Constantinople**, De Gruyter Open Publiher, Berlin, 2014, s. 86.

¹⁹⁸Ahmet Aksın, Arzu Aytekin, **a. y.**, s. 95-97.

Athos Dağı meselesi Londra Konferansı'yla çözülemedi. 1913 yılında yapılan Bükreş Antlaşması'yla da çözülemedi. İkinci Balkan savaşında yenilgiye uğrayan Bulgarlar Athos'da dini açıdan bölünmelerine sebep oldu ve bölgede Rusya'nın himayesi altında bir birleşme meydana gelemedi. Rusya, Balkanlar'da sonuç getirecek adımlar atamadı, güç kaybetmeye başladı ve yaşanabilecek bir askeri çatışma korkusuyla doğru kararlar veremedi. Böylelikle, Rusya'nın Athos'taki etkinliği günden güne azaldı.¹⁹⁹

Neologos gazetesinin 1873 ve 1874 yılları siyasi bültenleri incelendiğinde o dönemde Rusya'nın Aynaroz'daki panslavist faaliyetleri hakkında çeşitli makalelerin yer aldığı görülmektedir.

15 Ocak 1873 tarihli nüshada çıkan “Athos (Halkidiki bölgesi) ve Panslavizm (IV)” başlıklı makalenin²⁰⁰ esasında önceki sayılarda başlayan seri bir yazının devamı olduğu anlaşılmaktadır.

Söz konusu makalede Rusların Athos yarımadasına yerleşmeleri sürecinin gelişimi anlatılmakta ve sebepleri üzerinde durulmaktadır. Geçmişte yaşanan olaylara göre, okuyucu, Rusların, Athos yarımadasını işgali için yaptıkları eylemleri ve onların durdurulması için gösterilen çabayı bilmektedir. Durumun son zamanlarda aldığı hal ve gazetecinin konuyla ilgili yorumları. Lavra manastırının “köleleştirdiği” ve düşmanlar tarafından maruz kaldığı saldırılara da değinilmektedir. İviron manastırı aynı şekilde köleleştirmekte, Vatopediou manastırı da Panslavizm etkisi altında bulunmaktadır. Gazeteci yine de olumsuz bir yorum yapmadan, manastırın, Neofitos'ta bulunan, iyi eğitilmiş kişilerden oluştuğunu vurgulamaktadır. Ksipotamos manastırı da Panslavizm etkisinde olan manastırlardandır. İçlerinden Nestor Dionisos 1839 yılından itibaren Ruslarla savaşmıştır. Athos kilisesi Agiou Pavlou meselesini kurcalamaktadır.

Konu hakkındaki bir sonraki haberde²⁰¹ ise, Kalliga'nın ayrılışı, hırslı, çalışkan ve tamamlanmış ruhlar için yeni, büyük bir yol açmaktadır. Kötü durumda bulunan

¹⁹⁹ Lora Gerd, **a.g.e.**, s. 96-98.

²⁰⁰ *Neologos*, Sayı 1199, (3/15 Ocak 1873).

²⁰¹ “Athos ve Panslavizm (V)”, *Neologos*, Sayı 1203, (9/21 Ocak 1873).

manastırın restorasyonu için verilmiş olan sözler ve altın çağın yeniden canlandırılması için yapılan bildiriler dağıtılarak büyük etki yaratmıştır. Gerasimos Dragonos, beş yıl içerisinde borcun ortadan kalkacağını ve manastırın eski şöhretine kavuşacağını açıkladığı konuşmasıyla büyük kitlelere seslenmiştir. Başrahibin yaptığı konuşma ve genel hatlarıyla manastırla ilgili yapılacaklarla ilgili maddi durum tablosu çıkarılmaktadır. Gerasimos'un manastırın kurtuluşu için yaptığı planlar hakkında manastırın rahipleri onun bu hareketlerine bıkkınlıkla yüz çevirmektedirler. Diğer kaynaklardan edinilen bilgilere göre, başrahip Gerasimos, amacına ulaşabilmek için, onun fikirlerini onaylamaya hazır olan kurullara girmeye çabalamaktadır.

25 Ocak 1873 tarihli nüshada ise Neologos, Agioreites hakkında muhabirin yaptığı araştırmayı yayınlamaya devam etmektedir. Burada, önceki şüphe içermeyen kriterlere, zıt inanışlar ve olaylar eklenmektedir. Neologos muhabiri, önceki günlerde yayınlananları yalanlama mahiyetinde olan belgeler göndermiş olup, ilerleyen günlerde yayınlayacağını bildirmektedir. Yazara göre, bu kutsal yeri sarsarak düşmanlara açık hale getirenin kimler olduğunun, kilise ve toplumun bilmesinin önemi büyüktür. Manastırlarda son günlerde yaşanmış bütün olaylar sunulmaktadır. Agios Pavlos manastırından Ekümenik Patrik ve Oros toplumuna yapılanlarla ilgili bir gönderi bulunmaktadır²⁰².

Aynı başlık altında, Neologos'un 25/6 Şubat 1873 tarihli nüshasında yayınlanan makaleye göre, kardeşlik yeni bir komite kurulması için seçim yapılması yönünde karara varmıştır. Üyelerinin yarısı istifa edip dağılmış, başrahip de adalet sınırlarını aşmış, söylenenlere göre, başrahip manastırın varlığını harcamış ve çeşitli suçlar işlemiş olduğundan, seçime gitmek en doğru karar olacaktır. Başrahip Gerasimos durumu öğrenince, manastıra gitmek yerine, manastıra yönelik son derece mağrur bir mektup yazarak İstanbul'a gitmiştir. Burada, komitenin işleyişinin durmasının asilerin isyanı sonucu olduğuna Patrik'i ikna etmeye çalışmıştır. Patrik ikna olmuş ve 17/11/1871 tarihinde topluluğa mektup göndererek ilk komitenin yeniden oluşturulmasına karar vermiştir. Bu talimat sonrasında konu daha da alevlenmiş ve birçok olay yaşanmıştır. Karşılığında, topluluk, komitenin dağılmasının

²⁰² "Athos ve Panslavizm", *Neologos*, Sayı 1207 (13/25 Ocak 1873).

sebeplerini açıklayan bir mektup göndermiş, ancak Patrik Agion Oros'a (Özerk manastır bölgesi Athos Dağı) ilk komitenin kurulması ve her manastırın sekiz rahiple sınırlandırılması talimatını vermiştir. Bu verilen emir ile, Patrik'in başrahip hakkında yapılmış hiçbir suçlamayı dikkate almadığı görülmektedir. Agion Oros topluluğu patrikhane temsilcisini ve ona eşlik eden askeri birliği karşılamıştır. Agios Pavlos kardeşliği temsilcinin geleceği haberini alınca, topluluğa yazarak askeri birlikle gelmemesini, yardımcısıyla gelmesini rica etmiştir ancak temsilci bu teklifi reddederek manastır koruyucularının Gerasimos'u denetlemek amacıyla geldiklerini belirtir. Ancak, Neologos muhabiri tüm bunların gerçek olup olmadığını sorgulamaktır. Nitekim, makalenin sonlarına doğru, bu haberin yalan olduğu ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak da manastıra beş ay kapalı kalma cezası verilerek, Paskalya günlerinde dahi hiçbir ritüelin yapılmamasına karar vermiş, sadece başka bir manastırdan gelen bir rahibin belli günler için dini ayin yapmasına izin verilmiştir.²⁰³

27/8 Şubat 1873 tarihli konuyla ilgili bir diğer makalede Neologos gazetesi muhabirinin, Athos'da kurulun görevinin durdurulması ve rahip Gerasimos'dan vazgeçiş hakkındaki haberini yayınlamaktadır. Meseleye verilen çözümün zorlayıcı olması ve kurula ve gönderilen rahibe karşı sert davranışların hiçbir haklı sebebi olmayışı görülmektedir.²⁰⁴

Konu hakkında yer alan bir sonraki makale, Patriğin cemaate yönelik mektubunda Athos'da yaşananlarla ilgili sorumluluğu derneğe bıraktığını, cemaatin karar verdiği her şeyi kabul edeceğini bildirmektedir. Athos meselesi kilise çevresinde birçok kavganın sebebi olmuş, en kısa sürede de barışçıl bir çözüme ulaşması gerekmektedir. Aziz Pavlos derneğinin Gerasimos'u aforoz etmesi ve cemaate ve Patriğe bu belgeyi göndermesi çok ciddi bir iddianame olmaktadır. Patriğe bu konuyla ilgili sunulanların ve sonrasında yaşanan olayların gelişimi yer almaktadır.²⁰⁵

6/18 Şubat 1873 tarihinde Athosla ilgili yayınlanan bir diğer makalede, Athos'la ilgili Başrahip Gerasimos'un adının karıştığı konuyla ilgili verdiği cevap yer

²⁰³ "Athos ve Panslavizm", *Neologos*, Sayı 1217, (25/6 Şubat 1873).

²⁰⁴ "Athos ve Panslavizm", *Neologos*, Sayı 1219, (27/8 Şubat 1873).

²⁰⁵ "Athos ve Panslavizm", *Neologos*, Sayı 1222, (1/13 Şubat 1873).

almaktadır. Neologos muhabirinin başrahip hakkında yazdığı olumsuz haberlerin “gerçek açıdan değil de isteyerek yanıldığı” ifadeleri yer almakta olup, devamında gerçek olayların açığa çıkması ve başrahibin adının aklanmasıyla ilgili haberleri yazılmaktadır.²⁰⁶

1872 yılının genel değerlendirilmesinin yapıldığı 11/23 Ocak 1873 tarihli nüshada konuyla ilgili yazılan makalede, ilk olarak Kilise meselesine değinilmekte, sonrasında Bulgar meselesi ile onun Kilise tarihi hakkında bir makale yayınlanmaktadır. Bu makaledeki en önemli nokta, Panslavizm’in Bulgar meselesi aracılığıyla Anadolu’daki ulusların bütünlüğünü bozmaya çalışmasıdır. Bu tehlikeli ve bölücü eğilimler karşısında Anadolu’da sıkı ilişkiler meydana getirilmeye çalışılmaktadır, özellikle Osmanlı ve Rumlar arasında, her ne kadar kendileri Panslavizm’le bağlantılı olmasalar da, eğer birleşirlerse onların eylemlerine karşı önemli bir savunma oluşturabileceklerdir. Böylece Slav ulusunu, kurban olmaktan koruyabileceklerdir. Anadolu’da, yılın en önemli olayı bölünme olarak kabul edilmektedir.²⁰⁷

Athos’la ilgili yayınlanan bir sonraki makalede, önceki sayıda verilen Başrahip Gerasimos’un mektubunun devamından bahsedilmektedir. Mektup aynı üslupta devam etmekte olup olaylar anlatılmakta, muhabirin yazdıklarıyla çeliştiği için de gerçek olayların ortaya konması istenmektedir. Haberin başlıca konusu, Başrahip Gerasimos’un manastırın maddi işlerini yönetmesiyle ilgilidir.²⁰⁸

1874 yılında, *Rusya’nın Anadolu ile ilgili politikası* başlığıyla yayınlanan makalede, Rusya’nın, Türkiye ve etrafındaki bölgelerle ilgili uyguladığı politikanın basına yansıyandan farklı olduğu söylenmektedir. Rus basını Osmanlı Devleti aleyhine haber yaparken Rus politikasını yüceltmektedir. Anadolu hakkında Rus politikası yeni bir noktaya gelmiştir. Avrupa devletlerinin gücünden memnun olduklarını ve Fransa güç kaybettikten sonra, Rus politikasında daha barışçıl yöntemlerin söz konusu olduğu söylenmektedir. Rus politikası cesur bir şekilde önemli

²⁰⁶ “Athos’la İlgili”, *Neologos*, Sayı 1226, (6/18 Şubat 1873).

²⁰⁷ “1872 (IV)”, *Neologos*, Sayı 1203, (11/23 Ocak 1873).

²⁰⁸ “Athos’la İlgili”, *Neologos*, Sayı 1230, (10/22 Şubat 1873).

başarılarla imza atıyor denmektedir. Doğu Avrupa ve Orta Asya'daki Rusya'nın politikasının İngiltere ile bağlanmaması mümkün değildir. Bu iki ülkenin Boğazlar hakkındaki niyetlerine Osmanlı Devleti sıcak bakmamaktadır. Osmanlı Devleti, İngiltere'nin onun müttefiki olduğunu unutmayacaktır. İngiltere'nin güç kaybettiği düşünülse de öyle olmadığı sadece bazı durumlarda seyirci olarak kalmak istediği için etkisiz davrandığı söylenmektedir. Bir gün yeniden gücünü ele almak isterse o zaman Anadolu'daki halklar onun yanında yer alacak böylelikle, gücüne güç katmış olacaktır.²⁰⁹

Aynı konu, *Rusya'nın Anadolu Talepleri* başlığı altındaki makaleyle devam ederek Rusya'nın, Anadolu'daki Hristiyan milletlerine karşı olan politikasını değiştirdiği yazılmaktadır. Her zaman Anadolu'daki Hristiyan halkların koruyucusu olmayı istemiştir. Türkiye birtakım devrimler yapmayı düşünmektedir. Hristiyan halklarının milli, maddi ve kültürel gelişimini desteklerken, onların haklarını da unutmaması gerekiyor. Avusturya kendi çıkarları için Rus politikası tarafından sürüklendi. Anadolu halklarının Avusturya ile ortak bir noktası (dil, köken, tarih) bulunmamaktadır. Türkiye'deki milletleri bu şekilde ikna etmesi zor. Panslavizm düşüncesini yayması da zor. Osmanlı basınına bakılacak olursa, okumaya yönelik büyük bir ilgi olduğu, ayrıca önemli eserlerin çevirilerinin de yapıldığı görülmektedir. Böylelikle, (okuyan, öğrenen) Osmanlı hemşerilerimiz Batı'daki gelişmeleri ve alaycı tavrı daha iyi anlamış oldu ve bunu düzeltmeye çalıştılar. Viyana antlaşmasından sonra, postacılık meselesi daha önem kazandı, İstanbul'da 10 bin postane bulunmakta ancak mevcut durum onların birleşmesine imkân tanımıyor. Mısır'da postanelerin bir araya gelmesinden sonra durumun daha iyi olduğu söylenmektedir. Basiret gazetesine göre, yaşanan toprakların verimli olduğu ancak işlenmediği için terk edilmiş gibi göründükleri yazılmaktadır. Buna neden olarak da tarım bilgisinin eksikliği ve bu konudaki isteksizlik olduğu öne sürülmektedir. Avrupalı devletlerin bu konuda hızla geliştiği söylenmektedir. Osmanlı hükümetinin tarım bankalarını düzenlemesi gerektiği ifade edilmektedir. Tarım okulları açılması sağlanmalıdır. Her şeyin devletten beklenmemesi gerektiği de eklenmektedir.²¹⁰

²⁰⁹ “Rusya'nın Anadolu ile İlgili Politikası”, *Neologos*, Sayı 1755, (30/12 Aralık 1874).

²¹⁰ “Rusya'nın Anadolu Talepleri”, *Neologos*, Sayı 1756, (2/14 Aralık 1874).

Bir sonraki sayıda, konu hakkındaki değerlendirmeler devam etmiştir. Kral Aleksandr'ın Lord Simon'a, Rusya'nın Anadolu'yla ilgili politikasına dair yaptığı itiraflardan hiçbirinin “Ses” gazetesine yaptıklarından daha cesur olmadığı ifade edilmektedir. Burada olayların hızla ilerlemediği, siyasi anlamda gelişmelerin olabilmesi ve Romanya'nın özgürlüğe kavuşması için de birtakım tavizlerin verilmesi gerektiği yazılmaktadır. Ayrıca, Avrupa Devletleriyle ticari anlaşmalar yapılması gerektiği söylenmektedir. Anadolu'daki meseleleri düzenlemek için uzun zamana ihtiyaç vardır. Rus Krallığı baş katibinin söylediklerine göre Avrupa diplomasisi etken rol oynamaktadır. Anadolu'da yaşayan Hristiyan uluslara ek hakların verilmesi istenmektedir. Ortaya çıkan Bulgar Sorunu'nun Hristiyan ulusların birliğini bozduğu ve Hristiyan otonomisini sarstığı eklenmektedir. Bulgar halkı Bulgaristan Devleti'nin tanınmasını talep etmektedirler.

Diğer yandan atılan önemli adım, Romanya'nın özgürlüğü için anlaşma yapılacak olması, bu da Rusya politikasının bir zaferi kabul edilmektedir. Kuzeydeki üç imparatorluk, Avrupa'daki birliği sağlamaya çalışmaktadır. Avusturya ve Almanya, Rus politikasını desteklemektedir. Anadolu'daki halklar da kurtuluş yolunun birlik olduğunu, ancak bu şekilde varlıklarını koruyacaklarını savunmaktadırlar. O yüzden hiçbir olumsuzluğa ve bölünmeye izin vermeden, ulusal özgürlük taleplerinin de yerine getirilerek varlıklarını sürdüreceklerini ancak bunun uzun vadede olacağını bildiklerini ifade etmektedirler.²¹¹

3.2. Yunanistan

Yunanistan'da, bağımsızlık sonrası Kral Otto tahta çıkarılmıştır. 1864 yılında Yedi Ada Yunanistan'a dahil edilmiş, Osmanlı-Rus Harbi (1877-1878) sonrası 1881 yılında yapılan diplomatik anlaşmalarla Teselya bölgesi Yunanistan'a verilmiştir. Güçlü bir tahkimata sahip olan Nafplion başkent olmuş, 1834'te ise başkent Atina'ya taşınmıştır. Kralın ve temsilcilerinin (henüz 18 yaşını doldurmadığı için Bavyera'nın ileri gelenlerinden oluşturulan üç kişilik naipler heyeti) Katolik olması, Ortodoks

²¹¹ “Rusya'nın Anadolu Talepleri”, *Neologos*, Sayı 1757, (3/15 Aralık 1874).

devlette kısa sürede sorun yaşanmasına sebep olmuştur. Böylelikle, ilk anayasa (1844) ile Kralın yetkilerinin sınırlandırılması gündeme gelmiştir. Devlet içerisinde sıkıntılar çözülmeyince Kral Otto ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.²¹² İkinci olarak 1863 yılında Danimarka Prensi I. Yorgo, İngiltere, Fransa ve Rusya'nın önerisiyle, Yunan parlamentosu tarafından onaylanarak tahta geçmiştir. 1865 yılında parlamenter monarşinin ilk meclisi 181 üyeyle kurulmuştur.²¹³ I. Yorgo'nun siyasi hayatının ilk döneminde oluşturulan anayasa (1864), 1844 anayasasına göre seçim, eğitim ve basın alanlarında halka daha geniş haklar tanıyordu, bu sebepten o döneme *vasilevomeni dimokratia* (monarşik demokrasi) denmişti.²¹⁴

Bu dönemde oluşan siyasi partiler arasında çekişmeler yaşanmaktaydı. İdeolojilerden ziyade destekledikleri politikacıların peşinden giden partiler kazanmak için mücadele etmekte ve aralarında ciddi karşıtlıklar oluşmaktaydı. Politikacılar, seçmenlerinin isteklerini karşılamaya çalışmaktaydı. Meclis üye sayısı gereğinden fazlaydı ve yetki ve üstünlük elde etmek için aralarında sürekli değişen koalisyonlar kurulmaktaydı. Böylelikle, yapılan seçimler çoğu zaman sert ve kaba kuvvetle yürütülmekteydi. Bunun sonucu olarak 1870-1875 yılları arasında mecliste dört kez seçim yapılmış ve dokuz hükümet birbiri ardına gelmiştir.²¹⁵

Bu süreçte ciddi bir mali kriz de yaşanmakta ve devlet 1862 yılından beri aldığı borçlarla ayakta durmaktaydı. Yaşanan siyasi belirsizliğin yanı sıra, Büyük Güçlerin devletin iç işlerine müdahale etmesi süreci daha da zorlaştırmıştı. Yaşanan ekonomik sıkıntıların giderilmesi adına gelir kaynaklarını artırmak için birçok mali program uygulamaya konulmuştur. Bunların arasında en çok tartışmaya sebep olan ve üzerinde durulan incelediğimiz nüshalarda da karşımıza çıkan Lavrion madenleri meselesidir. Lavrion bölgesindeki madenler işletmeye açılmış ve H. Roux et Cie isimli Fransız-

²¹² Roderick Beaton, **Eisagogi Sti Neoteri Elliniki Logotehnia**, Çev. Evangelia Zourgou, Atina, Ekdoseis Nefeli, 1996, s. 49-50.

²¹³ Maria P. Kekropoulou, "İ İstoria Tou Lavreotikou Zitimatou To Lavreotiko Zitima (1870-1873): O Rolos Tou Kratous Kai Tis Diplomatiias" (Lavrion Sorununun Tarihi Lavrion Sorunu (1870-1873): Devletin ve Diplomasinin Rolü), İonio Üniversitesi, Tarih Bölümü, Doktora Tezi, Kerkira, 2007, s. 14.

²¹⁴ Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, "Yunanistan'da Monarşi Üzerine Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 58, 2016, s. 108.

²¹⁵ Richard Clogg, **Modern Yunanistan Tarihi**, Çev. Dilek Şendil, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997, s. 81-82.

İtalyan ortaklığındaki şirket Yunan Devleti'nin izniyle bu bölgede çalışmaya başlamıştır. Birkaç yıl içinde de ıssız olan bölgeyi hayat dolu yaşanacak bir yere dönüştürecektir.

Ancak zaman içerisinde Lavrion'da yürütülen ekonomik faaliyetler, şirket ile Yunan Devleti arasında karşıtlık yaşanmasına sebep olmuştur. Bu mesele ekonomik boyutunun yanı sıra, siyasi boyutuyla da önem kazanmıştır. Sorunun çözümü için diğer devletlerin aracı olması iç meselelere müdahaleyi kolaylaştırmış ve hükümetle Kral arasında da fikir ayrılıklarının doğmasına yol açmıştır.

İktidara gelen Koumoundouros, oluşturduğu maden yasasıyla bu soruna çözüm bulmaya çalışmıştır. Buradaki asıl mesele, bu kalıntıların milli hazine olup olmadığı ve yabancılara verilip verilmeyeceğidir. Bunun üzerine kabul edilen yasaya göre, şirkete izin vermeme kararı alınmıştır. Serpieri, Fransa ve İtalya büyükelçileriyle görüşerek, izin verilmediği takdirde işlerini ilerletemeyeceklerini söylemiş, Roux şirketi de Paris'te harekete geçmiştir. Böylece, Yunan hükümeti Büyük Güçlerin baskısıyla karşılaşmıştır. Olumsuz bir iklim oluşturan bu durum, hükümetteki istikrarsızlığı yoğunlaştırırken, I. Georgios durumu lehine kullanarak, konumunu sağlamlaştırmıştır. Ancak o dönem Yunan Devleti'nin iç işleri de oldukça karışıktır ve 1870-1873 yılları arasında beş kez hükümet değişmiştir. Siyasi açıdan dengelerin kurulmadığı görülse de önemli bir mesele haline gelmiş olan Lavrion için her biri çözüm bulmaya çalışmıştır. İlk başlarda ekonomik anlamda faaliyet gösteren mesele daha sonraları hukuki ve diplomatik alana taşınmıştır. Ayrıca, arabulucu olmak isteyen üçüncü ülkelerin de dahil olmasıyla Lavrion sorunu uluslararası bir mesele haline dönüşmüştür.²¹⁶

Dönemin Ekonomi Bakanı Deligiannis de, Serpieri'nin bölgedeki maden kalıntılarını inceleme teklifini reddetmiştir. Bunun sebebi, şirketin beklenenden daha fazla kazanç sağlamış olması, bu kazançtan da Yunan Devleti'ne gerekli vergilerin ödenmemesi olmuştur.²¹⁷ Siyasete atılan Deligeorgis, çözüm olarak şirketin Yunan

²¹⁶Maria P. Kekropoulou, **a.g.e.**, s. 17-25.

²¹⁷**A.e.**, s. 363.

hissedarlar tarafından alınmasını önerir, böylece Evangelos Baltacı ve Andreas Singros'un iş birliğiyle, şirketin hisseleri alınarak mesele bir çözüme kavuşmuştur.²¹⁸

Evangelos Baltacı'nın ailesi 1746 yılında İzmir'e taşınmış ve zaman içerisinde Osmanlı ekonomisinde önemli yer almışlardır. Özellikle oğulları Emmanuel ve Theodor Baltacı bankerlik faaliyetleriyle etken rol oynamışlardır.²¹⁹ Yunanistan'da da yaşanan büyük ekonomik çöküşü önlemek amacıyla belli alanlara diasporadaki iş adamlarının sermaye yatırdıkları görülmektedir. Lavrion madenleri örneğinde olduğu gibi, Evangelos Baltacı bu meselenin çözümü için Andreas Singros ile iş birliği yapmıştır. İstanbul doğumlu olan Singros bankacılık faaliyetleri sayesinde iyi bir konum elde etmiş ve 1872 yılında Atina'ya gitmiştir. 1873 yılında Lavrion madenleri meselesine çözüm olması sebebiyle bir Yunan şirketi kurmuş, elde ettiği başarı sayesinde birçok Atinalı Lavrion madenlerinin değerlendirilen hisselerinden faydalanmaya çalışmışlardır. Ülkenin hızla büyüyen ihtiyaçlarına ekonomik anlamda güç katan Singros ve onun gibi diğer iş adamlarının hem siyasi hem toplumsal alanlarda müdahaleleri olduğu görülmektedir. Ancak, bu durum yaptıkları katkılar dolayısıyla Yunan Devleti tarafından makul karşılanmıştır.²²⁰

Neologos'un bültenlerinde, Yunan siyasi ve iktisadi tarihine *Lavriotiko Zitima* (Lavrion Sorunu) olarak geçmiş olan bu meseleye ve o dönemde gündemde önemli bir yer edinen seçimlere geniş bir şekilde yer verilerek, okuyucularını gelişmelerden haberdar ettiği görülüyor.

18 Ocak tarihli nüshada, ünlü maden bilimcisi David Thomas Anstet'in birkaç gündür Atina'da bulunduğu bahsedilerek, Anstet'in biyografisi sunulmaktadır. Anstet Lavrion'u ziyaret ederek incelemeler yapmış, konu hakkındaki görüşü Avrupa'da dikkate alınacaktır²²¹.

²¹⁸ A.e., s. 372.

²¹⁹ Mehmet Oğlakçı, "Galata Bankerlerinin Osmanlı Devlet Maliyesi Sistemine Etkileri: Baltazzi (Baltacı) Ailesi Örneği", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2007, s. 83.

²²⁰ Serdar Sarısır, "Yunanistan'ın Ekonomik ve Siyasi Hayatına Yön Veren Anadolu Kökenli Bazı Sermaye Sahipleri", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 30, Sayı 49, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 185-188.

²²¹ *Neologos*, Sayı 1203 (11/23 Ocak 1873).

Konuyla ilgili bir sonraki makalede 3/15 Ocak tarihli “Anadolu Tellalı” gazetesinin sayısında Atina ile yaptığı yazışmalar sonucu elde ettiği önemli bilgilere yer verilmiştir. Burada, Yunan hükümetinin, Avusturya elçisi Potterburg’un Lavrion meselesinin çözümü ile ilgili sorduğu soruya cevabı yer almaktadır. Son çıkan Attiki gazeteleri Başbakan Deligeorgis’in cevabı üzerinde durmaktadırlar. (30 Aralık tarihli sayıda Başbakan’ın, Avusturya temsilcisine verdiği cevap sunulmaktadır.) “Türkiye” adlı gazetenin, Yunanistan’ın verdiği bu cevapla amacının ne olduğunu konu etmesi, Atina’dan alınan telgrafla doğrulanmıştır.²²²

Lavrion meselesi hakkında 13/25 Ocak 1873 tarihli Neologos’ta, Roma’da bulunan “Karteria” gazetesi muhabirinin, “üstü örtülmüş” Lavrion meselesi hakkındaki makalesi yayınlanmaktadır. Burada Yunan hükümetinin, ulusları koruma görevi olan Fransa ve İtalya’yı konuyla ilgili yoracağı vurgulanmakta olup, Yunan Bakanlığı’na karşı olumsuz bir tutum olduğu görülmektedir.²²³

Neologos’un bir sonraki makalesinde, Lavrion meselesi ile ilgili, Yunan hükümeti tarafından, aracılık eden Avusturya’ya cevap verilmektedir. Konuyla ilgili tarafsız ülkeler olan İngiltere, Almanya, Rusya ve Avusturya Lavrion meselesinin uluslararası olup olmadığı hakkında görüşerek bir karara varacaklardır. Lavrion meselesinin bugün ne durumda tartışılmaktadır. Hükümet henüz tahkimi kabul etmemiştir. Yunan hükümetinin kabulü sadece ön karar verilmesi için bir çözüm olarak düşünülmüştür. Lavrion meselesinin uluslararası bir mesele olarak kabul edilmesi için gerçeğin şekillenmesi gerekmektedir. Bunun için de tarafsız güçlerin konuyla ilgili kararı beklenmekte ancak siyasi sebeplerle gecikeceği öngörülmektedir.

Neologos, muhalif gazetelerin haberlerini takip etmeyi reddetmekte, çünkü hiçbir zaman hükümetin kararına saygı duymayacaklarını dile getirmektedir. Seçimlerde yapılan müdahalelerin, konu hakkında yazılanların durumla ilgili olmadığı sadece yazarların inandıkları doğrultusunda olduğunu vurgulamaktadır.

²²² “Lavrion Meselesi”, *Neologos*, Sayı 1202 (6/18 Ocak 1873).

²²³ “Lavrion Meselesi”, *Neologos*, Sayı 1207 (13/25 Ocak 1873).

Atina ile yapılan bir başka yazışmada, birçok yalan haber olduğu görülmektedir. Bunlara bir örnek de, Yunanistan'ın, Lavrion meselesi yüzünden, Fransa ve İtalya ile ilişkilerini sonlandıracağı haberleridir, nitekim sonrasında yalanlanmışlardır.²²⁴

29 Ocak tarihli nüshaya göre, maden mühendisi Anstey Lavrion gümüş madenlerini ziyaret ederek, Yunan kurulunu yaptığı hesaplamalarla bilgilendirmiş ve eğer dikkate alınırsa dere yataklarının değerinin daha da artacağını söylemiştir.²²⁵

Lavrion konusuyla ilgili bir sonraki yazıda, Yunanistan bu yıl da, gelişimini engelleyen bakanlık değişikliklerinden ve dış müdahalelerden kurtulamamasından şikayet edilmiştir. Yunanistan'da sorunlara sebebiyet verdikleri ve yardım sunmadıkları için Avrupa devletleri hakkında sitem içeren yazılar yer almaktadır. Yunan politikacıların, özellikle Deligeorgis'in dış kaynaklı sorunları çözme uğraşı hakkında haberler yayınlanmaktadır. Örneğin, Lavrion meselesi, dört tarafsız devlet tarafından ele alındığı için, dış mesele olarak görülmektedir. Ancak, Deligeorgis'in İçişleri Bakanlığı yönetimi takdire şayandır, çünkü soygun ve kaçakçılık olaylarını bitirerek, halkı cesaretlendirerek ekonomiyi iyileştirecek iş girişimlerine destek vermektedir. Baş edemediği tek sorun, partilerin taleplerinin karşılanması ve Yunanistan genelinde dönen hükümetlerin bu tarz taleplerde ısrarcı olması konularıdır. Deligeorgis'e göre, bir meclisin dağılması ulus için zarar verici olacaktır. Ancak Deligeorgis başkanlığında meydana gelen bu dağılma, en azından hükümet tarafından, seçim mücadelesinin, özgür ve dürüstçe yapılacağını görülmesini sağlamıştır.

Deligeorgis hükümeti, İngiltere, Almanya, Avusturya ve Rusya'ya şu üç soruyu sormaktadır:

- a) Yabancı uyruklu kişilerin, taşınır veya taşınmaz malların bildirimine göre, yerli mahkemelerin yargısından çıkarılabilir mi?
- b) Yunan mahkemeleri, konuyla ilgili karar vermeden önce, Fransa ve İtalya meseleleri 1871 kanununa göre ifade edilebilir miydi?

²²⁴ "Yunanistan", *Neologos*, Sayı 1209, (16/28 Ocak 1873).

²²⁵ "Yunanistan", *Neologos*, Sayı 1210, (17/29 Ocak 1873).

- c) 1871 kanunun orijinal yorumu ya da kanunun ikinci maddesinin kaldırılması aracılığıyla, yasama yetkisi bir çözüme varabilir mi?

Bütün bu yazılanlar neticesinde anlaşılıyor ki, Lavrion meselesi ile ilgili bu dört devlet bir sonuca varamayacak sadece ön karar üzerinde etkili olacaklardır. Fransa ve İtalya hükümetlerinin kanun nezdinde ve uluslararası sorumluluklarını yerine getirmekte istekli olup olmadıklarının anlaşılması gerekmektedir. Yunan hükümetinin konu hakkındaki cevabında, yabancı uyruklu vatandaşlar konusunun diplomatik müdahale gereği duyulmayan özel bir konu olduğu vurgulanmakta olup, Fransa ve İtalya'nın bunu siyasi bir mesele haline getirmeden, kanunun vereceği kararı beklemelerinin doğru olacağını bildirmektedir. Gazetecinin konu hakkındaki görüşünü içeren makalede, Lavrion meselesinin, boş yere uluslararası bir meseleymiş gibi gösterildiği aslında bir çıkar çatışması olduğu yazılmaktadır.

Lavrion meselesi hakkında birçok yatırımcı çeşitli çözümler üretmiş ancak hiçbiri kabul edilmemiştir. 15/27 Ocak'ta, İçişleri Bakanlığı'nın yaptığı uzun saatler süren toplantıda, teklif edilen çözüm önerilerinden Baltacı'nın kabul edilmiştir.²²⁶

Lavrion meselesinin yanı sıra Yunanistan'da gerçekleşen seçimlerle ilgili makaleler de bulunmaktadır. 3 Şubat tarihli nüshada, Kerkira'da ayın 3/13'ünde seçilen milletvekili adaylarının isimleri ve seçildikleri bölgeler yer almaktadır. Kerkira'da siyasi işlerin nasıl yürüyeceği, seçmenlerin arasında yaşanan tartışma, papazlara seçimlere girmeyi yasaklayan bülten sunulmaktadır.

Birkaç gün önce, Başbakan, Belçika'daki bazı hukukçulardan maden mevzuatını içeren mektuplar almış, burada, Lavrion meselesini desteklediklerini ve bu mücadelede Yunanistan'ın haklarını savunacaklarını belirttikleri yazılmıştır. Makalede, mektuba ek olarak Lavrion dere yatakları hakkında yapılmış bilimsel bir çalışma da yer almaktadır.²²⁷

Yunanistan'daki seçimler hakkındaki bir diğer habere bakılırsa, seçimlerin neticesi sabırsızlıkla beklenmektedir. Neologos gazetesi, hükümet ve muhalefetin oy

²²⁶ *Neologos*, Sayı 1213, (20/1 Şubat 1873).

²²⁷ "Yunanistan", *Neologos*, Sayı 1214, (22/3 Şubat 1873).

çoğunluğunu bilecek konumda değildir, ancak gazetede yer alan bilgilere göre Deligeorgis bakanlığı, Mecliste çoğunluk kazanamayacak, çünkü hükümete karşı birleşen tüm partilerin, seçimler ne aşamada olursa olsun, hükümetin durumunu zorlaştıracığı açıktır. Ayrıca, Koumoundouros ve Zaimis'in Voulgaris'i destekleyerek onun adı altında kurulacak bir bakanlığı tercih edecekleri belirtilmektedir.

Deligeorgis hükümeti şiddet içerikli olarak nitelendirilmekte ve seçimlere müdahale ettiği söylenmektedir. Muhalif olanlardan, Deligeorgis hakkında, seçim yapılmasını istemesinin sadece halka güven tablosu oluşturmak sebebiyle olduğu yazılmaktadır. Makale sonunda, yazarın bir konunun göz ardı edilmemesi gerektiği söylenmekte: her ne kadar Yunanistan'da seçimlerin özgürce yapıldığı görünse de bu özgürlüğün yüksek olasılıkla ihlal edileceği vurgulanmaktadır. Hükümet tarafından büyük tehlikeler varmış gibi görünmese de, istekler ve çıkarlar çok da güven vermemektedir. Makalenin yazarı, bu olasılığın boşa çıkmasını, vatanın onuru ve iyiliği için temenni ederek bitirmektedir.²²⁸

Lavrion hakkında 27/8 Şubat 1873 tarihli nüshada, "Merimna" adlı gazete makalesine göre, Yunanistan hükümeti ve bazı Yunan şirketleri arasında Lavrion'da satın alınacak topraklar ve Roux ve Serpieri şirketlerinin hakları hakkında yapılan görüşmeler yer almaktadır. Lavrion meselesinin çözüme ulaşması için İtalyan-Fransız şirketinin (Roux ve Serpieri) haklarını satın almakla ilgili hükümete üç şirket teklifte bulunmuştur. Her bir şirketi temsil eden kişilerin isimleri takdim edilmektedir. Bir şirketin teklifi (Bay Vourou) diğer gazeteler tarafından yanlış yazılmış olup, burada düzeltilmiş haliyle yeniden yayınlanmaktadır.

Neologos yukarıdaki "Merimna" gazetesinin haberine ek olarak, Atina'nın "Anadolu'nun Borazanı" gazetesıyla 16/28 Ocak tarihinde yaptığı Lavrion meselesinin çözümü hakkındaki yazışmayı sunmaktadır.

İngiliz basınında yer alanlara göre hükümet hala son yaptığı bildiri hakkında cevap beklemektedir. Bu arada, o sırada Atina'da bulunan, İstanbul'dan Evangelos Baltacı tarafından yeni adımlar atılmaktadır. Burada, Lavrion meselesinin diplomatik

²²⁸"Yunanistan", *Neologos*, Sayı 1215, (23/4 Şubat 1873).

müdahale yerine kişisel bir uzlaşma sonucu başarılı olunacağı ifade edilmektedir. Lavrion işinde çalışanlara gönderilen planın şartları ve Neologos muhabiri tarafından bunların “yararlı” olacağı yorumları yer almaktadır.

Başbakan Deligeorgis, maden kanunları alanında çalışmış birçok Belçikalı hukukçu tarafından Lavrion meselesinin yönetilmesi konusunda tebrik mektupları almış ve kendisine aynı şekilde devam etmesini çünkü bunun doğru ve kanunî yol olduğu önerisinde bulunmuşlardır.

Yunan hükümeti ve İtalyan elçisinin ilişkilerinin bozulduğu yönünde çıkan haberlerde hiçbir olumlu yorum bulunmamaktadır. “Kairoi” gazetesinin makalesine göre, aralık ayı ortalarında Fransa ve İtalya elçileri Yunan hükümetine yönelik yüksek mahkemenin de kararı olan Lavrion’da bulunan birçok bölgenin ulusal mülkiyet olduğu ve Roux ve Serpieri şirketinin belediyeye iki milyon dokuz yüz bin drahmi ödemesi gerektiği hakkında bir bildiri göndermiştir. Bu iki ülkenin elçileri, Ekonomi Bakanlığı’ndan alınan belgeye dayanarak bu topraklara mülkiyet bedeli ödenmesini belediyenin istemediğini savunmaktadırlar. Dışişleri Bakanlığı yayınladığı yeni bir bildiri ile her iki devletin temsilcilerine cevap vermektedir. Fakat, İtalyan elçisine gönderilen yazıda, fazladan bir paragraf bulunmakta ve içeriğin üslubu Bakan Benostan’ı rahatsız etmektedir. Kendisi, Yunanistan’da bulunan İtalyan elçisine bu paragrafta bulunan ifadelerin İtalya için tehditkâr olduğunu yazıyı diğer devletlere de sunacağını, onların da Yunan Bakanın bu yersiz sözleri hakkında bilgi sahibi olmalarını istediğini söylemiştir. Ayrıca, Miliorati’ye de Yunan hükümeti ile sınırlı ilişkiler içinde olmasını ve yeni talimatları beklemesini emretmektedir.²²⁹

Aynı sayıda seçimlerle ilgili makalede, Mesolongi ve Nafpaktos’tan gelen yoğun telgraflar, hükümetin seçimlere müdahale etmediği yönünde görüş bildirmekteler. Mesolongili adaylar, kamuoyunu yanıltmak için yalan haberler yazmaktalar denmektedir. Diğer bölgelerden gelen bir haber olmaması, seçimlerin özgürlüğünün sadece sözde kalmadığını somut bir eylem olduğunu göstermektedir. Yeni girişimler ve hisselerin piyasaya çıkması düşüncesi büyük boyutlara

²²⁹ “Lavrion Meselesi”, *Neologos*, Sayı 1219, (27/8 Şubat 1873).

ulaşmaktadır. Birçok maden şirketi oluşturulmakta ve onların hisseleri gün geçtikçe artmaktadır.

Gazetelerde seçimlerle ilgili yazılan ilginç olaylara, İdra halkının çoğunluğunun seçimlerin yeniden yapılmasını istediği yer almaktadır. Voulgaris'in arkadaşı olan belediye başkanının listeleri gerçek olmayan isimlerle doldurduğu böylece de fazladan 100 oy çıkarttığı iddia edilmektedir.

Plessa'nın Zinopoulos'a yazdığı mektup, muhalefeti tehdit etmek isteyenlerin makaleleriyle birlikte gazetede yayınlanmaktadır. Ayrıca, Nafpaktos'tan Kanavou'nun bir subaya seçimlere ambargo uygulanması için yardım istediği mektup da yayınlanmıştır. Bu mektuplar, kişilerin rızası olmadan yayınlanmış olup, Neologos muhabiri de hükümetin ve muhalefetin bu hareketini etik dışı ve yasadışı olarak yorumlamaktadır.

Kerkira'da seçim süresi boyunca, "Rigas Feraios" derneği birleşmenin zaferini kutlamaktaydı. Ancak, şimdi durum değişmiş ve bu birleşmenin başarısızlık ihtimalinden korkmaya başlamışlardı. Neologos muhabiri, sonuç ne olursa olsun seçimlerin sakın ve müdahalesiz geçmesini ummaktadır.²³⁰

Yunanistan'da yapılan seçimlerle ilgili bir sonraki makalede, "Merimna" gazetesinin haberine göre, Adalet Bakanlığı, seçim kanununu ihlal ederek seçimler esnasında suç niteliği taşıyan hareketlerde bulunan suçluların listesini hazırlamış ve İçişleri Bakanlığı'na göndermiştir. Bakanlık'tan da, hızlı bir şekilde yayınlanması için tüm valiliklere iletilmiştir. Tabloda isimler, işlenen suçlar ve tarihleri gibi bilgiler yer almaktadır.²³¹

3/15 Şubat 1873 tarihli makalede, Yunanistan'da milletvekili seçimleri başlamıştır. Sükûnet, düzen ve güven hali hüküm sürmektedir. Her ne kadar Atina'da kimin seçileceği hakkında öngörülerde bulunulmasa da, birkaç aday ismi öne çıkmaktadır.²³²

²³⁰ "Yunanistan", *Neologos*, Sayı 1219, (27/8 Şubat 1873).

²³¹ "Yunanistan", *Neologos*, Sayı 1220, (29/10 Şubat 1873).

²³² "Yunanistan", *Neologos*, Sayı 1224, (3/15 Şubat 1873).

Seçimlerle ilgili bir diğerk makaleye göre, Yunanistan’da yapılan seçimler sükûnet ve mutlak bir düzen içerisinde gerçekleşmiş, böylece seçimler sebebiyle Yunanistan’ın kana boğulacağını öngörenler yanılmışlardır. Yeni Meclis’te Deligeorgis stnlk sağlamaktadır. Neologos tarafından da paylaşılan bu sevindirici haberler, ülkenin maddi anlamda gelişeceğini bildirmektir. nceki gün hükümet ve A. Siggrou arasında Pire’den Lamia’ya kadar Yunan sermayesi ile yapılacak demiryolları anlaşması imzalanmıştır. Aynı zamanda, İngiliz şirketiyle Patra’dan Pargos’a ve Kalamata’ya kadar olacak demir yolları projesi için de anlaşılmıştır. Bu anlaşma hakkındaki detaylar paylaşılmamaktadır. Bir yeni anlaşma da tarım şirketi kurulması hakkında Paparrigopoulos ile yapılmaktadır. Kurucuları Ethniki ve Pistotiki bankaları ve birçok sermaye yatıranlar olacaktır. Bu şirketin kuruluş amacı, tarımı rahatlatarak gelişimine katkı sağlamak, tarım bankası açmak, tarım ürünlerini iyileştirmektir. Bu anlaşmanın güvenilirliği için para da yatırılmıştır.

Neologos muhabiri Başbakan’ın birçok konuda çalıştığını, bunlardan birinin de Pire’nin merkez olacağı Yunan ve İngiliz ortak sermaye ile büyük bir gemicilik şirketi kurulmasına onay verdiği haberini duyurmaktadır. Yunanistan’daki milletvekili seçim sonuçları açıklanmaktadır. Valiliklerde kimlerin seçildiği yazılmaktadır. Bazı vilayetlerde seçim esnasında yaşanan aksaklıklara rağmen seçimlerin sorunsuz, sakin bir şekilde sonuçlandığını bildirilmektedir.

Seçim konusuyla ilgili bir diğerk haberde, sonuçlar bildirilmektedir. “Rigas’in” partisinin ve başkan Polilas’in büyük başarısızlığından bahsedilmektedir. Polilas’in seçimlerdeki başarısızlığı hakkında halkın duyduğu üzüntüyü paylaşması haberleri ve seçimlerin devam ettiği günlerde yaşanan olaylar yazılmaktadır.²³³

17/1 Mart 1873 tarihli nüshadaki habere göre, seçimler sorunsuz ve düzen içerisinde tamamlanmıştır. Basında yer alan haberlere bakılırsa, muhalefetin galip gelmiştir. Deligeorgis ve Makris’in Mesolongi’deki başarısının yanı sıra Koumoundouros, Trikoupi, Nikolakopoulos, Deligiannis ve Notaras’in başarısız

²³³ “Yunanistan”, *Neologos*, Sayı 1233, (14/26 şubat 1873).

oldukları ifade edilmektedir. Ancak, son durum seçimlerin başarısından ziyade Meclis'in kararıyla kesinleşecektir.²³⁴

Seçimler hakkında bir sonraki makalede beşinci parlamenter dönemin ilk toplantısının yapılmış olduğu ve açılış konuşmasını kralın gerçekleştirdiği bildirilmiştir. Haberde meclis işleyişi hakkında yaptığı konuşmanın özeti yer almaktadır.²³⁵

Lavrion meselesine değinen 27/11 Mart 1873 tarihli makalede, Yunanistan'dan gelen telgraflarda Lavrion meselesinde tüm yetkilerin ve toprak aidiyetinin Serpieri'den Siggrou'ya satılması sonucu oluşan durum tartışılmaktadır. "Meseleler gazetesinden" gelen haberler, Siggrou'nun yapacakları, Kredi Bankası'nın önerisiNE ilişkin bilgiler yer almaktadır.²³⁶

Aynı konu hakkında 13 Mart tarihli makalede, Atina'dan alınan telgraf Lavrion meselesine değinmektedir. Yeni kurulacak şirket hisselerinin büyük bölümünün halka açık olduğu, böylece ekonomik açıdan bu meselenin hem ulusal hem de genel olarak katkı sağlayacağı düşünülmektedir.²³⁷

31/12 Nisan 1873 tarihli nüshaya bakılırsa, Atina'da yayınlanan son gazetelerde Deligeorgis hükümetinin uyguladığı politikanın ülke içinde üzücü sonuçlara sebep olacağı düşünülmektedir. Özellikle Lavrion meselesindeki tutumu ve sonrasında yaşananların hükümetin istifa etmesi ya da meclisin dağılması gerekliliğini doğurmakta ancak bunların gerçekleşmemesi Deligeorgis'e duyulan güveni sarsmaktadır.²³⁸

Yunanistan'daki gelişmelerle ilgili bir diğer makalede, Atina'dan alınan son haberlerde Deligeorgis hükümeti ile meclis arasındaki kırılmanın yoğunlaştığı bildirilmektedir. Kral'ın emriyle meclis çalışmalarının durdurulması, muhalefetin

²³⁴ "Yunanistan", *Neologos*, Sayı 1236, (17/1 Mart 1873).

²³⁵ "Yunanistan", *Neologos*, Sayı 1237, (20/4 Mart 1873).

²³⁶ *Neologos*, Sayı 1243, (27/11 Mart 1873).

²³⁷ *Neologos*, Sayı 1245, (1/13 Mart 1873).

²³⁸ *Neologos*, Sayı 1271, (31/12 Nisan 1873).

tepkisine neden olmuş, bunu hükümetin yaptığı parlamenter bir darbe olarak görmüşlerdir. Diğer partiler ise meclisi isyancı olarak nitelendirmekteler.²³⁹

Bir sonraki sayıda yer alan makalede, Meclis'te Deligerogi hükümetinin çöküşte olduğu açıkça görülmektedir. Neologos muhabirinin konuyla ilgili yorumu bulunmaktadır. Bir önce sayıda yazılanlar tekrar edilmektedir. Atina gazetelerinde yayınlanan makalelerde Meclis'in varlığının durumu ne kadar düzeltereği tartışılmaktadır. İki muhtemel sonuç üzerine odaklanılmakta; ya hükümet istifa edecek ya da meclis dağılacaktır. İki olasılık yorumlanmaktadır.²⁴⁰

5/17 Mayıs 1873 tarihli makalede, Atina'dan edinilen bilgilere göre, Deligeorgis'in mecliste oluşturacağı yer hakkında haberler bulunmaktadır. Muhalefet ilerleyen günlerde daha ihtiyatlı bir tutum sergileyecektir. Deligeorgis Bakanlığı'nın hareketinin değeri görülecektir.²⁴¹

Yunanistan'da meclis hakkında yer alan makalede, Atina'da meclis 40 günlük bir aradan sonra yeniden toplanmıştır. 9/21 Mayıs tarihinde Atina'dan gelen haberler yaşanan olaylar hakkında, yeni parlamenter sistemle ilgili neler olacağını bilmenin zor görüldüğüne işaret etmektedir. Sadece Deligeorgis hükümetinin Kralın güvenini kazandığı görülmektedir.²⁴²

Neologos, konuyla ilgili bir sonraki makalesinde, Atina'dan gelen telgraflarda Deligeorgis hükümetinin önemli bir zafer elde ettiğini ifade etmektedir. Yunanistan'daki siyasi durumun analizi yapılmaktadır.²⁴³

20/1 Nisan 1874 tarihli makalede, Yunan meclisinde, Voulgari bakanlığının oluşturulması ve yeni yasanın oylanmasının yankılarına dair haberler. Telgrafta yazılanlara göre, sonrasında parlamento bölünerek bakanlık dağılmıştır. Yine gelen haberlerde sonraki pazar günü meclisin de dağılması beklenmektedir. Bakanlığın istifasından sonra gerçekleşen olayların özeti verilmektedir. Deligeorgis yeni bakanlık

²³⁹ Neologos, Sayı 1275, (5/17 Nisan 1873).

²⁴⁰ Neologos, Sayı 1276, (7/19 Nisan 1873).

²⁴¹ Neologos, Sayı 1296, (5/17 Mayıs 1873).

²⁴² Neologos, Sayı 1302, (12/24 Mayıs 1873).

²⁴³ Neologos, Sayı 1307, (19/31 Mayıs 1873).

kurmayı reddetmektedir. Durumu düzeltebilecek tek yolun meclisin ertelenmesinin ya da dağılmasının olduğu düşünülmektedir.²⁴⁴

Lavrion meselesi hakkındaki makalede, Atina'dan gelen telgrafta iki haber bulunmaktadır; Bunlardan ilki, Lavrion davasıyla ilgili olup, devlet, hükümete Lavrion şirketi ile yapılan sözleşmede değişiklik yapılması lehine bir rapor sunan bir komite görevlendirmiştir.²⁴⁵

Seçimler hakkındaki bir değerlendirmeden, seçimlerin sonuçları henüz resmen açıklanmamış olduğu ancak seçilen üyeler hakkında bazı bilgilere yer verildiği anlaşıyor. Hükümetin mecliste büyük çoğunluğa sahip olma ihtimalinin fazla olması, gazeteye göre Deligeorgis ve Lombard'ın ambargo edilmesine ve hükümetin başka müdahalelerine neden olmaktadır.²⁴⁶

11/23 Temmuz 1874 tarihli nüshada seçimlerde hükümete karşı yapılan hile kınanmaktadır.²⁴⁷ Aynı konu 24/5 Ağustos 1874 tarihli makalede devam etmektedir. Milletvekilleri, seçimlerden üç gün sonra bir araya gelerek, sonuçları kontrol etmiş ve ulusun çıkarlarına yönelik harekete geçmişlerdir. Meclis toplantıları ertelenmiştir ancak bunun sebebinin aşırı sıcaktan mı yoksa başka önemli nedenlerden mi olduğu bilinmemektedir. Mahkeme, Trikoupis'in yayınladığı "Yanlış olan mı?" adlı makalesi yüzünden açılan davada beraatına karar verilmiştir.²⁴⁸

Yunan parlamentosunda yeni yasama döneminin ilk oturumunun o hafta perşembe günü yapılmıştır. Kral oturuma şahsen katılmamış ancak gönderdiği yazılı metin Meclis'te okunmuştur. Trikoupis'e ve Yunanistan'daki durumdan kimin suçlu olduğu konusundaki ısrarcı arayışına değinilmiştir. Ancak esas bakmaları gereken şeyin ülkenin çıkarlarını korumak için bundan sonra ne yapacaklarını düşünmeleri olduğuna dikkat çekilmektedir.²⁴⁹

²⁴⁴ *Neologos*, Sayı 1552, (20/1 Nisan 1874).

²⁴⁵ *Neologos*, Sayı 1601, (24/5 Haziran 1874).

²⁴⁶ "Yunanistan", *Neologos*, Sayı 1633, (3/15 Temmuz 1874).

²⁴⁷ "Yunanistan", *Neologos*, Sayı 1638, (11/23 Temmuz 1874).

²⁴⁸ "Yunanistan", *Neologos*, Sayı 1649, (24/5 Ağustos 1874).

²⁴⁹ "Yunanistan", *Neologos*, Sayı 1652, (27/8 Ağustos 1874).

21/2 Eylül 1874 tarihli nüshada, ‘Yeniden Doğuş’ gazetesinin yayınladığı makalenin içeriğinden bahsedilerek, hükümetin anayasayı tasarlamak ve krallığın ayrıcalıklarını genişletmek amacıyla meclisin toplanacağı dile getirilmektedir. Neologos'un yazarları tarafından bu önerinin, Yunanistan'daki karışık dönemden dolayı zamansız olduğu dile getirilmektedir. Yunanistan'daki siyasi durum üzerine gözlemler yapılmaktadır.²⁵⁰

Yunanistan’la ilgili 30/11 Kasım tarihinde yayınlanan makalede Yunanistan’da artık yeni bir siyasi sisteme geçileceği üzerinde durulmaktadır. Bu durum Yunan halkı için kolay değildir. Başka bir sistem demek ya monarşi ya da demokrasi demektir. Demokrasi birtakım koşulların oluşmasını gerektirmektedir, Yunanistan’da ve aslında Avrupa’da da bulunmayan. Bugün, demokrasiye cehalet tarafından savaş açılmış durumundadır. Halkın bilincinde, monarşi çok derin bir yerdedir, eskiyle bağ kurulmaktadır. Krallığı ve kontrol edilmeyen bir iktidarı 1821, 1843 ve 1862’in Yunanistan’ın kurumları hiçbir zaman kabul etmeyecektir. Despot başkanlar yer aldı yönetimde. Anayasa ihlal edildiği için devlet zarar gördü, seçimlerde yapılanlarla halkın yetkisi yok edildi. Yönetimdeki karışıklıklar, var olan ekonomik kriz, daha büyük sorunlara yol açacak, o zaman Kral ortaya çıkacak ve meclisin dağılması ihtimali doğacaktır. Mevcut hükümetin değişeceği, muhalefetin güçlü olduğu ve iktidar savaşının devam ettiği ifade edilmektedir. Yunanistan’ı sevenlere tüm yaşananları inceleme çağrısında bulunulmakta ve devletin geleceği için onun hakimleri olalım denmektedir. Yunanistan’ın kurtuluşunun özgürlüğe bağlı olduğu, seçimlerin doğrulukla gerçekleşmesine ve gerçek bir meclisin varlığına bağlı olduğu söylenmektedir.²⁵¹

Seçimler konusuyla ilgili bir önceki makalede, seçimlerin medeniyetin ve toplumun geleceğinin vazgeçilmez temelini oluşturduğu ifade edilmişti. Diğer Avrupa devletlerinde de olduğu gibi, hataların yapılmaması için, düzen içerisinde hareket edilmesi gerekmektedir. Amerika ve İsviçre sistemlerinin mükemmele yakın oldukları, Yunanistan’da o denli bir sistemin olması beklenmese de ideale yakın olması temenni edilmektedir. İngiltere ve Fransa’da halkın yönetimi ele alması,

²⁵⁰ “Yunanistan”, *Neologos*, Sayı 1671, (21/2 Eylül 1874).

²⁵¹ “Yunanistan’la İlgili”, *Neologos*, Sayı 1729, (30/11 Kasım 1874).

monarşiyi idare edenleri tahtından etti. Tüm bu savaşlar, hanedanlıklar sebebiyle yaşanmaktaydı, ortak çıkarlar yüzünden değil. Artık savaş istemeyen daha aydın bir toplum var ve toplumsal sorunlar savaş nedeni değildir denmektedir. Yıllar öncesinde, böyle bir sistemin kurulacağı düşünülebilir miydi? Yapılan seçimlerle, bir oyla, monarşiyeye son verileceği söylenmektedir. Seçimlerle, Papalık da yok olmuştur. Halkın söz sahibi olması da bazen yanlışlara yol açabilmektedir. Tabii ki bunlar, monarşi ile yapılan yanlışlara bakılınca ikinci derecede önemli kalmaktadır. Kişilerin yönetimde olması ile milletin yönetimde olması arasında olan farktan bahsedilmektedir. Halklar arasında yaşanan savaşların, iç savaşların temelinde cehalet olduğu söylenmektedir. Herkesin seçme ve seçilme hakkı vardır. Her vatandaşın kendi oluşturduğu yasalarla yönetilme hakkı vardır. Bütün bu meselelerin seçim esaslarında göz önünde bulundurulması gerekmektedir.²⁵²

Neologos'ta Yunanistan'ın siyasi durumu ile ilgili bir diğer makalede, seçimlerden bahsedilerek seçim sonuçlarının kesinleşerek, yasallaştığı paylaşılmıştır. Mecliste her parti birbirinin başarısını istemeli, aksi takdirde yaşanan çatışmaların büyük zarar vereceği söylenmektedir. Muhalefetin meclisten ayrılmak istemesi haberi yer almaktadır. Yunanistan'da tüm partilerin birlik içerisinde olması gerekmektedir. Voulgaris hükümeti çoğunluğun olduğu tarafta, muhalefet üç partiye ayrılmış durumda ancak iktidardaki hükümeti düşürmek için yeterli değildir. Yunanistan'da her şey kişisel soruna dönüşmektedir. Kral meclisin dışında kalmaktadır. Bölünmüş partilerden oluşan muhalefet her zaman zararlı ve tehlikeli olmuştur. Böylelikle, yapılan meclis toplantılarından fayda elde edilememektedir. Yunanistan'ın refaha kavuşması için ticaret, tarım, endüstrinin gelişmesi ve maddi zorlukların aşılması için anayasanın doğru bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Dış devletlerle siyasi ilişkiler anlamında, Yunanistan Türkiye'den sonra geldiğini, ticaret, denizcilik ve donanma alanında diğer devletlerin Osmanlı'dan yarar sağladığını düşünmektedir. İktidar her zaman doğru örneği vermeli, vatandaşlar da yasalara ve toplum ahlakına saygılı olmalıdır denmektedir. Muhalefet ne kadar güçlü olursa olsun eğer mecliste değilse zararsızdır. Yunan halkının huzura ihtiyacı vardır. Ortak görüşün oluşması açısından basının önemli olduğu, meclisin halkın temsilcisi olduğu ancak halk kendini

²⁵² “Seçimler Hakkında”, *Neologos*, Sayı 1749, (23/5 Aralık 1874).

orada ifade edemezse gazeteler aracılığıyla bunu yapacağı söylenmektedir. Devlette yapılacak yeni uygulamaların ertelendiği haberi gazetelerde yazılmaktadır. İleri gelen siyasetçiler uzun zamandır monarşinin desteklenmesi ihtiyacını hissetmekteydiler. 1843 öncesi döneme gitmek gelişme değil, geri gitmek demektir. Tüm Avrupa’da da olduğu gibi artık atılan her adım özgürlük üzerinedir. Yunan halkı demokrasi taraftarıdır. Barışçıl bir toplumun gelişmesini desteklemektedir. Sistemin değişmesini isteyenler, taht düşmanı olanlardır denmektedir. Hakların ve özgürlüğün olduğu bir iktidarın olmasını temenni etmektedirler.²⁵³

Yunanistan’daki seçimler hakkında yayınlanan makalede Neologos’un Atina’daki muhabirlerinin Yunanistan’daki gelişmeleri aktardığı görülüyor. Buna göre, Yunan Devleti’nin esasını meclisin düzgün işleminin oluşturduğu ve yazarın da aynı temennide bulunduğu görülmektedir. Seçimlerle ilgili çıkan sorunların düzeltilebileceği ifade edilmektedir. Eğer meclis gerçekten halka önem veriyorsa bunu yapacaktır, aksi takdirde halkta istemedikleri bir şeyi kabul etmek zorunda olmalarından dolayı hükümete karşı güven kaybı yaşayacaktır. Meclis tutanaklarından, oranın bir savaş alanı olduğu anlaşılmaktadır. Hükümetteki bakanlıklar ve muhalefet arasında ciddi anlaşmazlıklar vardır. Zakynthos’ta yapılan seçimlerin doğruluğundan duyulan şüphe üzerine yaşanan olaylar anlatılmaktadır. Diğer Avrupa ülkelerinde muhalefet rahatlıkla kendini ifade edebilmektedir. Yunanistan’da 1874 yılı itibarıyla hükümete görevlerini hatırlatan bir muhalefet bulunmaktadır. Mecliste var olan bu durumla ilgili mübalağa edilmediğini tutanakları basın aracılığıyla paylaştıklarını söylemektedirler. Seçimler gerçekten yasal bir şekilde mi yapıldı yoksa muhalif milletvekilleri mi bunu ortaya çıkardı sorusu sorulmaktadır. Yönetime ve aldıkları kararlara itiraz etmek yasal değildir çünkü hükümet aleyhine çalışıldığını göstermektedir. Koumoundouros aleyhine de 1868 ve 1872 yıllarında birtakım teşebbüsler olduğu, bunları saklamanın mümkün olmadığı söylenmektedir. Halk için yapılanların yeterli olmadığı, herkese yarar sağlayacak yasalar oluşturulması gerektiği ifade edilmektedir. Vatandaşlar arasında birlik olması gerektiği vurgulanmaktadır.²⁵⁴

²⁵³ “Yunanistan’ın Siyasi Durumu”, *Neologos*, Sayı 1750, (25/7 Aralık 1874).

²⁵⁴ “Yunanistan’daki Seçimler”, *Neologos*, Sayı 1753, (28/10 Aralık 1874).

Konuyla ilgili bir sonraki makalede, Atina meclisinde yapılan toplantıda, muhalefet 30 Kasım'da yapılan seçimlerin çoğunluk sağlanmadığı gerekçesiyle iptalini istemiştir. Muhalefet devletle ilgili alınan bazı kararların doğru olmadığını savunmuştur. Bu iddia edilenlerin resmi kanıtı bulunmamakta ve doğruluğunun incelenmesi gerekmektedir. Yunanistan'da kurulan hükümete karşı çıkanlar, demokrasiyi istemeyen, Kral idaresini destekleyenlerdi. Kral I. Yorgo'nun gerekli bilgilere sahip olduğu ancak etrafındakilerin kendisinin gençliğini ve tecrübesini kullandığı iddia edilmektedir. Anayasa kabul edildikten sonra geçen on yıl içinde devletin geldiği duruma bakıldığında ciddi bir ekonomik kriz yaşandığı ve önemli borçların olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, demir yolları, askeri donanma, endüstri alanında da ilerleme olmadığı kaydedilmektedir. Bu şartlar dolayısıyla, hükümet ve anayasanın değişmesi gerektiği vurgulanmaktadır.²⁵⁵

Bir sonraki sayıda Yunanistan'la ilgili makale devam etmekte ve Atina basınından gelen haberlere göre, vatani ilgilendiren yasalara karar verilme aşamasında meclisten muhalefetin ayrılmasının olumsuz olduğu belirtilmektedir. Milletvekili Bayroukis'in, çoğunluğunun sağlanmadığını söyleyerek itiraz etmesi üzerine büyük tepkiyle karşılaştı. İki milletvekili arasında kavga şiddetlendi. Bu esnada, meclis sekreteri Olimpia'daki kazı çalışmaları, 1874 bütçesi ve vergilendirme için uygulanacak tasarıları sunmuş ve çoğunluk sağlanmadığı halde tasarılar kabul edilmiştir. Böylelikle yeni itirazlar yaşanmıştır. Bu kararların kamu görüşü alınarak oluşturulması gerektiği de ifade edilmektedir. Muhalefeti oluşturan Koumoundourou, Zaimis gibi isimler kararların anayasaya aykırı olduğunu, iptal edilmesini ve bunun bütün siyasetçiler tarafından ciddi bir şekilde düşünülmesi gerektiğini söylemektedirler. Gerektiği takdirde de muhalefetin meclisten ayrılacağını bildirmektedirler.²⁵⁶

Özel Yazışmalar başlığı altında yer alan makalede, Yunan iktidarında bulunanlar, ilk olarak halkı düşünmeleri gerektiğini unuttuyorlar denmektedir. Hükümetin sorumluluklarını yerine getirerek önceden yapılan yolsuzlukların

²⁵⁵ "Yunanistan", *Neologos*, Sayı 1765, (13/25 Aralık 1874).

²⁵⁶ "Yunanistan", *Neologos*, Sayı 1766, (14/26 Aralık 1874).

cezalandırılması gerektiği yazılmaktadır. Attiki, Zakynthos, Mesolongi, Halkida, Neopsaros ve daha birçok bölgede yapılan seçimlerin vatandaşların katılımıyla doğruluğu araştırılmaktadır. Meclisin böyle durumların yaşanmasına izin vermemesi gerektiği söylenmektedir. Aksi takdirde, Kral ile mevcut iktidar arasında bir savaş başlayacağı belirtilmektedir. Mecliste yapılan çalışmaların, halkın yararına olmadığı, milletvekillerinin çıkarları doğrultusunda olduğu yazılmaktadır. Bütçe konusunda hazırlanan tasarıda bir eksik olduğu, binlerce drahminin boşa harcandığı ifade edilmektedir. Bu kadar sorun yaşanması, Gerousia'nın (Yaşlılar Meclisi) olmamasından kaynaklanmaktadır. Kralın ikna olarak Gerousia'nın oluşturulması gerekmektedir. Bu olumsuz durumlar dış devletler tarafından, Yunan devletinin anayasa ile yönetilemeyeceği imajını oluşturmaktadır.²⁵⁷

3.3. Osmanlı Devleti

Çalışmamızın, 1873 ve 1874 yılları arasındaki siyasi bültenleri incelediğimizde Neologos'un Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bazı gelişmelerden bahsettiği görülmektedir.

1872 yılına dair genel bir değerlendirme yer alan 11/23 Ocak 1873 tarihli nüshada, ilk olarak Kilise meselesine değinilmekte, sonrasında Bulgar meselesi ile onun Kilise tarihi hakkında bir makale yayınlanmaktadır. Bu makaledeki en önemli nokta, Panslavizm'in Bulgar meselesi aracılığıyla Anadolu'daki ulusların bütünlüğünü bozmaya çalışmasıdır. Bu tehlikeli ve bölücü eğilimler karşısında Anadolu'da sıkı ilişkiler meydana getirilmeye çalışılmaktadır, özellikle Osmanlı ve Yunanlar arasında, her ne kadar kendileri Panslavizm'le bağlantılı olmasalar da, eğer birleşirlerse onların eylemlerine karşı önemli bir savunma oluşturabileceklerdir. Böylece Slav ulusunu, kurban olmaktan koruyabileceklerdir. Anadolu'da, yılın en önemli olayı bölünme olarak kabul edilmektedir.

Âli Paşa'nın ölümünden sonra Türkiye'deki siyasi durum Neologos'ta ele alınmıştır. Öncelikle, dengelerin hızlıca değişmesi yüzünden Avrupa'nın Osmanlı'ya

²⁵⁷ “Özel Yazışmalar”, *Neologos*, Sayı 1767, (16/28 Aralık 1874).

güvenini kaybetmesine neden olduğu ifade edilmiştir. Âli Paşa'nın yerine Mahmut Paşa geçmiş, ekonomiyi düzenlemek adına demiryolları çalışmaları başlatmıştır. Temmuz ayında onun yerine Midhat Paşa geçmiştir. Kendisi İmparatorluk'ta yaşayan halk tarafından olumlu bir şekilde karşılanmıştır. Midhat Paşa hükümeti yeniden inşa etmek için çalışmalar yapmış, dış devletlerle iyi ilişkiler kurmuş, Romanya ve Sırbistan meselelerini çözmeye çalışmıştır. Görevden alınınca, yerine gelen Mehmet Rüştü Paşa, gelişim ve düzen dostu olarak bilinmektedir. Hem iç işlerinde hem de dış işlerinde barışçıl bir siyaset uygulamıştır. Osmanlı Devleti ile Karadağ arasında yaşanan çatışmalarda uzlaşma yoluna gidilmiştir. Romanya ile olan anlaşmazlıkta, İmparatorluk Romanya hükümetinin uluslararası sorumluluklarını yerin getirmesini istemiş, ancak Romanya ne Osmanlı Devleti'nin ne de Yunanistan'ın isteklerini yerine getirmemiştir. Ancak bundan sonra umuyoruz ki, bakanlar, bir devletin ilk görevinin diğer devletlere saygı duymak olacağını öğrenirler denmektedir.²⁵⁸

Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu'nun üç büyük şehrinde yapılacak olan demir yolları ve ulaşım için anlaşma yapılarak borç alınmakta olduğuna dikkat çekilmiştir. Konu hakkındaki haberde anlaşmanın tarafları, ülkeler arasında bu anlaşmanın önemi ve borcun şartları gibi detaylar verilmiştir.²⁵⁹ Rumeli ve Anadolu yapılmakta olan demiryolu çalışmaları hakkında Neologos'un sonraki nüshaları hakkında detaylı haberler yayımlanmaya devam etmiştir.²⁶⁰

Bu dönemde Neologos'un sayfalarına taşıdığı dikkat çekici bir konu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Rum tebaanın eğitim hareketleri hakkındadır. Makalede Hristiyanlıkta kadının toplumsal rolünün çok önemli olduğu vurgulanmıştır. Eğitim konusunun daha çok erkeklerin geleceği için etkili bir güç olduğu kabul edilse de Türkiye'deki Rum halkı kızların eğitimi için de atakta bulunarak, kız çocukları için İstanbul'da okullar kurmuşlardır. Yeni başlayan dönemde bilim ve sanat alanlarının hızla gelişmesiyle eğitim de önem kazanmıştır. Edinilen umut verici habere göre *Pallas* adı verilen merkezi bir kız okulları kurulması öngörülmektedir. Bu müessesenin amacı, Rum kızların tamamına eğitim sağlamak ve Anadolu'da bir örnek

²⁵⁸ *Neologos*, Sayı 1203 (11/23 Ocak 1873).

²⁵⁹ *Neologos*, Sayı 1259 (17/29 Mart 1873).

²⁶⁰ *Neologos*, Sayı 1275 (5/17 Nisan 1873).

oluşturmaktır. Yunanistan’da bulunan *Arsakio* okulu bu noktada önemli bir örnek teşkil etmektedir. Pallas’ın kurucuları eğitim sistemini geliştirmek ve iyi bir hizmet sunmak için donanımlı öğretmenlerle çalışmayı amaçlamaktadır. Okulun tüm Rum kızlarına açık olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Rum halkından da maddi destek beklendiği ifade edilmektedir. Eğitimin önemi vurgulanarak, geleceğin bilimle şekilleneceği, milli bilincin gelişmesi için de her vatandaşın katkı sağlamasının bir görev olduğu söylenmektedir. Ayrıca, okul faaliyetlerinin devam edeceği gerekli bölgelerde yeni okullar kurulacağı öngörülmektedir.²⁶¹

Neologos diğer bir sayısında Yunan dostu olarak bilinen “Anadolu Postacısı” gazetesini *Dersaadet Rum Edebiyat Derneği*’nin pek çok vakfa, Rum okullarına bir yönerge gönderdiğine yer verilmiştir. “Anadolu Postacısı’nın” Avusturya’dan gelen editörleri Dersaadet Rum Edebiyat Derneği kurucularının Osmanlı savunucusu ve haklı ulusların avukatı oldukları gibi siyasi eleştiriler yapma cüretinde bulunmuşlardır. Dersaadet Rum Edebiyat Derneği her zaman İmparatorluk hükümetinin izniyle hareket etmiştir. Dini ve siyasi propagandalarla halkı yanıltmaya çalıştıkları ifade edilmektedir. Eğitim verme, Yunan dilini öğretme ve yayma amacıyla olan bu derneğe neye dayanarak böyle suçlamalarda bulunulduğu sorulmaktadır. Rumlar kendi imkanlarıyla, Osmanlı Devleti’ne maddi külfeti olmayan, eğitim amaçlı dernekler kurmaktadır. Milli ve dini bilinçlenme için en büyük silahın eğitim olduğu vurgulanmaktadır. Bu derneklere iftira atılarak eğitim yok etmeye çalışılmaktadır.²⁶²

Neologos’un siyasi bülten başlığı altında yayınladığı makalede basın aracılığıyla okuyucuları etkisi altına alan Avrupa gazetelerinden bahsedilmektedir. Özellikle Viyana basınında Türkiye’deki durumun yıkıma doğru gittiği yönünde yalan haberler yayınlamaktadırlar. Türkiye’de kasvetli durumlar olduğu, ordunun hazırda beklediği İmparatorluğun başkentinin kanlı çatışmalara sahne olacağı yazılmaktadır. Gerçekleri yansıtmayan, haksızlık yapılarak yazılan bu haberlerin Anadolu’da nelere sebep olacağı hakkında fikirleri yoktur. Türkiye gelişim içindedir, ancak yaşanan çatışmalar ve devletin üzerine eklenen yükler unutulmamalıdır. Toplumsal gelişim ve devletin refahı için mücadeleler vermektedir. Anadolu’nun geleceği için siyasetçiler

²⁶¹ “Rum Kız Çocuklarının Eğitimi”, *Neologos*, Sayı 1710, (7/19 Ekim 1874).

²⁶² “Yunan Derneklerinin İftiraları”, *Neologos*, Sayı 1719, (17/29 Ekim 1874).

gerekli düzenlemeleri içeren reformları uygulamaya koymaktadır. Bazı durumlarda Türkiye'nin siyasi hatalar yaptığı inkâr edilemez, bazı uygulamaların başarısız olması, bunca yapılanların da başarısız olduğu anlamına gelmemektedir. Türkiye ile bu şekilde uğraşanlar sert bir şekilde eleştirilerek, yanlış yolda oldukları vurgulanmaktadır.²⁶³

Neologos'un Osmanlı reformlarını ve yenileşme sürecini savunduğu yukarıdaki örnek yanında başka benzer haberler de bu dönemde sıkça görülmektedir. Örneğin 27/9 Mayıs 1873 tarihli bir yazıda, Türkiye ile yalan haber yayınlayarak savaşanlar sert bir şekilde eleştirilmiştir. Buna cevap olarak da ülkenin önceki sultanından başlayarak, şimdiki sultana kadar geçirdiği gelişim süreci verilmiştir.²⁶⁴

Neologos'un başka bir sayısında Sultan Abdülaziz'in tahta çıkışının 12. yıldönümünü kutlanmaktadır. Sultan için hazırlanmış olan şaşıla kutlamanın detayları verilmektedir. Sultan Abdülaziz tahta çıktığında, hükümeti yeniden canlandırmak için köklü değişikliklere gitmiştir. Ancak geçmişten gelen siyasi durumla yeni uygulanacak sistem çatışmaktadır. Ancak Sultan kararlılığını koruyarak bu durumlarla baş etmeye çalışmıştır. Yine de beklentilerin üstünde cesur sonuçlar umulmaması gerekmektedir. Sultan, güçlü bir devlet kurma amacıyla düzenli bir ordu kurmuş ve denizcilik alanında icraatlar yapmıştır. Ayrıca demiryolları gelişimine de büyük katkı sağlamıştır. 12 yıllık hükümranlılığı boyunca tüm ülkenin yararına hizmet etmiştir.²⁶⁵

12/24 Şubat 1873 tarihli nüshada, "Türkiye'nin Demiryolları" başlığıyla yer alan makalede, Doğu Rumeli demiryollarının açılması üzerine, İngiliz gazetesi "Herapath's Railway" Edirne Filibe arasında açılan demiryolları hakkında şunları yazmaktadır: "Türkiye'de ne kadar çok demir yolları inşa edilirse, ülke o kadar büyük zenginlik ve güç elde edecektir. Fakat, demiryolları yapılan ülkeye büyük hizmetler sunmasının yanı sıra inşaatı yapan ülkeyi zarara da uğratabilir. Demiryolları olmayan bir ülkenin refaha çıkması neredeyse imkansızdır, özellikle askerî açıdan gereklidir. Demiryollarımız sayesinde biz İngilizler Hint Yarımadası'nda çok güçlüyüz.

²⁶³ "Siyasi Bülten", *Neologos*, Sayı 1289, (27/9 Mayıs 1873).

²⁶⁴ *Neologos*, Sayı 1289, (27/9 Mayıs 1873).

²⁶⁵ *Neologos*, Sayı 1327, (14/26 Haziran 1873).

Türkiye'nin de komşu tehditlerden korunabilmesi için demiryollarına ihtiyacı vardır.”²⁶⁶

3.4. Avrupa'daki Siyasi Gelişmeler Üzerine

Avrupa'da yaşanan siyasi haberleri incelediğimizde, İspanya'da 19. yüzyılda meydana gelen siyasi hareket Karlizm hakkında da bilgilere ulaşmaktayız. 1833 yılında başlayan Karlist savaşları, Fernando'nun ölümüyle ülkeyi kimin yöneteceği üzerine çıkmıştır. Kralın kızı Isabel ile Kralın kardeşi Don Carlos arasındaki taht kavgası demokrasi monarşi çekişmesine dönüşmüştür. Böylece Karlistler tarafından başlayan isyanlar, kısa sürede tüm ülkeye yayılmıştır. Dış güçlerin taraf olarak müdahalesi de bulunmaktadır. Fransa ve İngiltere, Isabel'i, Rusya ve Prusya da Carlos'u desteklemiş ve olayların büyümesine sebep olmuşlardır.²⁶⁷ Neologos sayfalarında bu isyanlar ve İspanya hükümetinin tanınmasına dair birçok makaleye yer vermiştir. Gazetenin siyasi bültenlerinde gelişmeler, etap etap yer almıştır.

Konuyla ilgili haberde, Bu yıl içerisinde, İspanya, kalabalık partilerin tartıştığı korkunç bir mücadeleye sahne olmaktadır. Karlist çeteler ülkedeki siyasi durumu kirletmektedir. Serranos ve çevresindekiler, özgürlükçü ve demokratik bir parti kurarak Amedaios'u anayasayı kaldıracak ve çoğunluğu özgürlükçü olan millet meclisini dağıtacak bir darbe yapmaya ikna etmeye çalışmaktadırlar.²⁶⁸

Bir sonraki makede, 7 Ocak'ta İspanya'dan gelen haberlerde, kuzey bölgesindeki tren hatlarında çalışan işçilerin çalışmayı durdurduğu ve trenleri çalıştırmayı reddettikleri yer almaktadır. Karlistler'in, Miranda ve Bilboa arasındaki tren hattını kestikleri, bir istasyonu yaktıkları ve işçileri kaçırarak rehin tuttukları bilinmektedir.²⁶⁹

31/12 Şubat 1873 tarihli yer alan makale, 1 Şubat tarihli Madrid telgrafına göre, İspanya'nın başbakanı Mecliste yaptığı konuşmada Karlistler'in isyanına yer

²⁶⁶ “Türkiye'nin Demiryolları”, *Neologos*, Sayı 1231, (12/24 Şubat 1873).

²⁶⁷ Gökem Demir, “İspanya'daki Katalan Halkın Kimliği ve Özerklik Sorunu”, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018, s. 55.

²⁶⁸ *Neologos*, Sayı 1201, (5/17 Ocak 1873).

²⁶⁹ “İspanya”, *Neologos*, Sayı 1206, (12/24 Ocak 1873).

vermektedir. Özetle, Karlistler'in ayaklanmaları ve yaşanan çatışmalar hakkında bilgiler yer almaktadır.²⁷⁰

Neologos'un aynı konuda hakkında bir diğer nüshasında, Brüksel'in "Kuzey" adlı gazetesi İspanya'da demokrasinin kurulması haberini vermektedir. Muhabir, konuyla ilgili engellerin ülke dışından ziyade ülke içinden geleceğini öngörmektedir. ABD hükümeti, İspanya'nın demokrasi rejimini tanımıştır ki bu önemli bir konudur.

Ülke içinde sükûnet sürmekte, halk yeni rejimi oldukça olumlu karşılamaktadır. Sadece Karlistler tarafından karşıtlık görülmektedir. 21 Şubat'ta yaşanan bir gerginlik makalede anlatılmaktadır.

İstifa etmiş olan Kral Amedaios ve ailesi, Portekiz topraklarında, Lizbon'da bulunmaktadır. Portekiz halkı ve İspanya temsilcisi tarafından karşılanılmışlardır. Kral Amedaios'un davranışı İtalya hükümeti ve halkı tarafından takdir edilmektedir. Neologos muhabiri, İspanya'daki demokrasi rejiminin İtalya ve Dışişleri Bakanlığı tarafından da yakın zamanda tanınacağını dile getirmektedir.²⁷¹

Konuyla ilgili bir başka nüshada yer alan haber, Son zamanlarda gündemi İspanya'da yaşanan olaylar meşgul etmektedir. Orduda var olan disiplin eksikliği ve çözülme Karlistler açısından önem taşımaktadır. Ayrıca birçok şehri kendi kontrolleri altına almaya çalışmakta, Don Karlos ve mücadelesine duyulan sempati Fransa'nın yasalarını tehdit etmektedir.²⁷²

8 Nisan'daki makaleye göre, İspanya'dan gelen telgrafta ülkede durumun korkunç olduğu bildirilmektedir. Karlistler'in yaptığı darbeler sebebiyle hükümet içinde birçok anlaşmazlık ve gerginlik devam etmektedir. Üç bakanın istifa ettiği ve İspanya'nın geleceğinin ciddi tehlikelere açık olduğu ifade edilmektedir.²⁷³

İspanya'daki gelişmeler hakkındaki bir diğer makalede, Bugünlerde İberya Yarımadası'na büyük bir heyecan hâkimdir. Özellikle şu anda İspanya çifte bir belaya maruz kalmaktadır. Kuzey illeri, bütün illeri gözetmek isteyen Karlistler'in oyuncağı

²⁷⁰ "İspanya", *Neologos*, Sayı 1221, (31/12 Şubat 1873).

²⁷¹ "İspanya", *Neologos*, Sayı 1239, (22/6 Mart 1873).

²⁷² *Neologos*, Sayı 1261, (20/1 Nisan 1873).

²⁷³ *Neologos*, Sayı 1267, (27/8 Nisan 1873).

haline gelmekte, güney illerinde ise büyük şehirlerin merkezlerinde, demokrasinin yerini anarşinin alması ile isyan başlamaktadır. Meydana gelen olayların ülkenin farklı şehirlerine yansımaları aktarılmaktadır. Bununla birlikte, Madrid'den gelen hükümet kaynaklı telgraflarda durumun iyileştirilebileceği, savaşın durdurulacağı, Sevilla ve Valencia kentlerinin anlaşmaya varmasının mümkün olduğu ve Karlistler'in engelleneceği yönünde haberler ortaya konmaktadır. Öte yandan, Millet Meclis'indeki radikal kesim illerdeki isyancı hareketleri bastırmak için hükümete yardım eli uzatmaktadır.²⁷⁴

15/27 Aralık 1873 tarihli nüshasında, Telgraflardan gelen tek kayda değer haber Madrid'de Karlistlerin zafer haberidir. İspanya'daki durum ne yazık ki, Castellar hükümetinin çabalarına rağmen düzelmemiştir. İspanya'dan gelen haberler, Karlistlerin gitgide yayıldıklarını ve meclis üyelerinin devlet başkanına karşıt bir tavır içine girdiklerini bildirmektedir.²⁷⁵

İspanya başlığını taşıyan bir diğer makalede, Almanya'nın İspanya'nın içişlerine ve Karlistler'e karşı açılan savaşa müdahalesi yer almaktadır. İspanyol hükümetinin Avrupa devletleri tarafından tanınma ihtiyacı artmaktadır. İspanyollar Almanya'nın siyasi işlerine olan müdahalelerinden şikâyet etmektedirler. Avrupa devletleri, başta İngiltere ve Fransa olmak üzere, yeni İspanyol Hükümeti'nin tanınma gerekliliğini görerek onay vermiş ve tamamen yasallaştırılmıştır.²⁷⁶

Neologos'un aynı konuya değindiği bir başka makalesinde, Karlistler'in işledikleri ağır suçlar, Avrupa'nın öfkesine yol açmıştır. Almanya, İspanya'nın kuzeyine, burada yaşayan Almanların hayatlarını ve mallarını korumak için bir filo göndermiştir. İngiltere'nin de aynı şekilde davranması beklenmektedir. Prusya gazetesi 'İl Postası'na göre, bu yaptırımlar Karlistler'in cesaretini kıracak ve demokratik hükümeti güçlendirecektir.²⁷⁷

2/14 Ağustos 1874 tarihli nüshada ise, İspanya Dışişleri Bakanı, Karlistler'in eylemlerini kınadığı ve hükümetin bu dehşet verici suçları bastırmak için alması

²⁷⁴Neologos, Sayı 1355, (18/30 Nisan 1873).

²⁷⁵ Neologos, Sayı 1477, (15/27 Aralık 1873).

²⁷⁶ "İspanya", Neologos, Sayı 1642, (16/28 Nisan 1874).

²⁷⁷ "İspanya", Neologos, Sayı 1645, (19/31 Temmuz 1874).

gereken önlemlerde haklı olduğunu savunduğu bir genelge gönderdi. Genelgede Avrupa müdahalesinden söz edilmemekte ancak Karlistler'in Fransa'dan destek gördüklerine inanılmaktadır.²⁷⁸

Neologos'un nüshalarında İspanya'daki gelişmeler hakkında yer alan haberlerin yanı sıra Fransa'da o dönem yaşanan siyasi olaylar hakkında da birçok makaleye yer verdiği görülmektedir.

5/17 Ocak 1873 tarihinde yer alan makalede, aralarındaki savaş sonrası yenilgiye uğramış olan Fransa ve zafer kazanmış olan Almanya'nın durumları hakkında bilgilendirmede bulunulmuştur. Prens Bismarck ve Papa arasındaki münakaşa, Papa'nın Alman hükümeti hakkında çok olumsuz ifadeler kullanması ile sonuçlanmıştır. Buna sebep ise, Prens'in yaptıklarının Papa'nın gücüne aykırılık oluşturmaktadır.

Londra'nın "Hronos" gazetesi, savaş öncesi Thiers ve Dük Grammon'un arasında geçen konuşmayı paylaşmaktadır. Konuşmanın ana konusu Avrupa meseleleri ve Thiers'in ve Dük Grammon'a yönelttiği Avusturya'nın savaş eğilimleri olup olmadığı sorusunu içermektedir. Dük'ün olumsuz yanıtı karşısında, Thiers bir savaş çıkması durumunda Fransa'nın Avusturya'yı müttefik olarak görüp görmediği sormaktadır. Yine Dük'ün olumsuz yanıtı sonucu karşılıklı konuşmanın son bulması haberleri.²⁷⁹

Fransa başlıklı bir diğer makaleye göre, 7 Ocak'ta Thiers ve birinci Triakonta (otuz kişiden oluşan, oligarşi yönetimini benimseyen kurul) kurulu ile bir röportaj yapılmış ancak basında yer alması yasaklanmıştır. Üçüncü röportajın 11 Ocak'ta yapılmasına karar verilmiştir. İkinci röportaj ise, Havas ajansından alınan bilgiye göre 8 Ocak'ta gerçekleşmiştir. Bourgoan'ın, Fransız Büyükelçiliği'ndeki yerinden aniden istifa etmesi, Vatikan'da, Fransız meclisinde yetkilerin kullanımı konusunu meydana getirmektedir. Millet meclisinde yaşanan olaylar anlatılmaktadır.²⁸⁰

²⁷⁸ "İspanya", *Neologos*, Sayı 1657, (2/14 Ağustos 1874).

²⁷⁹ *Neologos*, Sayı 1201, (5/17 Ocak 1873).

²⁸⁰ "Fransa", *Neologos*, Sayı 1203, (11/23 Ocak 1873).

Neologos'un bir diğer makalesinde, Fransa'dan gelen telgrafa göre, Siamvor'un Kom'u ve Orleans'ın prensleri arasında bir uzlaşmaya varıldığı yazılmaktadır. Bu uzlaşmanın Fransa'daki siyasi partileri önemli ölçüde etkileyeceği düşünülmektedir. Ancak, "Roma Gazetesi'ne" göre, 25 yıldır konuşulan ve son iki yıl içinde ikinci kez bahsedilen bu uzlaşmanın hiçbir zaman gerçekleşmediği haberi yer almaktadır.²⁸¹

Bir başka yazıda, Grammon ve Vayst arasındaki tartışma haberi ve Sayı 1209'daki siyasi belgenin sunulması hakkındaki haberin devamı yer almaktadır. Neologos, Fransa savaşı ilk ilân ettiği zaman, III. Napolyon hükümetinin Avusturya'nın askeri yardımını alacağıyla ilgili bir şey söylenmediği sonucuna varmaktadır. Bu, Grammon'un yanlış yönlendirdiği bir durum olmakla beraber, yaptığı hatalara da yenisini eklediğini göstermektedir. Konuyla ilgili Fransız "Espera" gazetesinin de makalesi bulunduğu dikkat çekmektedir. "Günlük Telgraf" gazetesine göre, Grammon savaş ilân edildikten sonra Avusturya-Macaristan, Fransa'ya askeri destek sözü verdiği hakkında ısrar etmektedir.²⁸²

Fransa başlığı altında yayınlanan bir diğer makalede, Fransız millet meclisi kurulu (ki çoğunlukla Thiers'in politikasına karşıt olanlardan oluşmakta) Fransa'dan Prens Napolyon'un uzaklaştırılması hakkında hükümete karşı oluşan soğuk protestodan fayda sağlamayı istediği yazılmaktadır. Cumhurbaşkanı'nın Prens Ieronimos'la yaptığı Napolyon'un uzaklaştırılması hakkındaki röportajı yer almaktadır.²⁸³

27/8 Şubat 1873 tarihli nüshada, III. Napolyon'un ölümü, çeşitli valiliklerde ikinci İmparatorluğun tarihi hakkında yararlı olan belgelerin araştırılmasına sebep olmuştur. Valengienna'da Oroini'nin intiharından sonra demagoji yapan on kişi tutuklanmıştır. Halkın Bonapartist kesimi Napolyon için bir anı organizasyonu düzenlemektedir.

²⁸¹ "Fransa", *Neologos*, Sayı 1208, (15/27 Ocak 1873).

²⁸² *Neologos*, Sayı 1211, (18/30 Ocak 1873).

²⁸³ "Fransa", *Neologos*, Sayı 1218, (26/7 Şubat 1873).

25 Ocak tarihinde Paris’te yazılanlara göre, Başkanın tavrının her zaman uzlaştırıcı olduğu bu yüzden de Başkan ile Triakonta kurulu arasında bir kopma yaşanması umulmaktadır. Fransa’da yaşanan siyasi olayların özeti sunulmaktadır.²⁸⁴

Fransa hakkında devam eden değerlendirmelere göre, Fransız millet meclisindeki monarşistler, demokratların gittikçe artan etkilerini durdurmak istemektedirler. Son yaşanan savaş esnasında silah ve cephane alınmasıyla ilgili Fransız meclisinde alınan karar hükümetin aleyhine olmuştur. Lyon valisi Sallemel-Lakure’un mecliste hükümeti destekleyen bir konuşma yaparken Dük Odifre Paskie ise hükümeti eleştiren bir konuşma yapmaktadır. Fransa’nın bakanlar kurulu 31 Ocak tarihinde sanık Mareşal Bazaine’i yargılayacak yargıçların seçilmesi hakkında toplanmışlardır. Seçilen yargıçların kimler olduğu, iddianamenin 15 Şubat’ta açıklanması beklenmekte olup, Meksika’dan gelecek olan bir tanık da bulunmaktadır.²⁸⁵

22/6 Mart 1873 tarihli siyasi bültende, Fransa’dan gelen telgraflar, Thiers’in rejim meselesini süresiz olarak ertelemeyi başardığını yazmaktadır. Ulusal Meclis’teki monarşi çoğunluğu, Thiers’in “Fransa’nın rejimi Cumhuriyet’tir” söylemine şiddetle karşı çıkmaktadır. Çoğunluğu oluşturan Triakonta kurulu aracılığıyla kalıcı bir zafer elde edeceklerini düşünmektedirler. Ancak, Thiers Adalet Bakanı’nın önerilerinin Triakonta kurulu tarafından da kabul edilmesini başarmıştır.²⁸⁶ Fransa’nın yeni yöneticileri siyasi ruhu tam olarak benimseyince kararlı bir şekilde sorumluluklarını yerine getirmeye ve programlarını uygulamaya yönelmektedirler. Mareşal Mak-Mahon hükümetinin Thiers’inkinden daha cesur olduğunu vurgulanmaktadır.²⁸⁷

Neologos’un 18/30 Eylül 1873 tarihli nüshasına göre, Fransa’da siyasi konular yoğunluk kazanırken monarşistler askeri kolları düzene koymaktadır. Şimdiye kadar yapılmaya çalışılan iki monarşist partinin birleştirilmesi çabasıydı; bu çabaların sonucu, bir yandan ülkede gelecek yönetici sınıfını oluşturmak, diğer yandan esas

²⁸⁴ “Fransa”, *Neologos*, Sayı 1219, (27/8 Şubat 1873).

²⁸⁵ “Fransa”, *Neologos*, Sayı 1222, (1/13 Şubat 1873).

²⁸⁶ *Neologos*, Sayı 1239, (22/6 Mart 1873).

²⁸⁷ *Neologos*, Sayı 1317, (2/14 Haziran 1873).

krallığın ilan edilmesi olacaktır. Bu birleşmenin gerçekleşmeyeceği noktasına nasıl gelindiği ve şu an Fransa'daki durumun ne olduğuyla ilgili basında çıkan haberler.²⁸⁸

Neologos Fransa'daki gelişmeleri değerlendirilmeye devam etmiştir. Fransa'nın sözde Kralı'nın bayrak sorununda ve talep edilen diğer izinlerle ilgili kararlarında yeni bir gelişme yoktur. Telgraf, Kont Siamvor ile hükümdarın kendisine gönderilen monarşi elçiliği arasındaki son röportajdan bahsetmektedir. Bu röportajın içeriği ve özellikle de Kont'un cevapları hakkında öngörüler bulunmaktadır. Kont'un verdiği cevapta, izinler konusunda olumlu olduğu, bunların reddedilmesiyle yükselişte olan Krallığın tehlikeye atılacağı, o yüzden geçersizleştirdiğini doğrulamaktadır.²⁸⁹

Gündemde yer alan siyasi haberlerde, Fransa'da, monarşinin mi yoksa demokrasinin mi üstün geleceğini kimse bilememektedir. Bir taraftan monarşi taraftarları Fransa'da Krallık olmazsa ülkenin yok olacağını söylerken, diğer yandan demokrasi yanlıları Fransız ulusunun tek kurtuluş yolunun (özgürlükçü kurumlar, ülke içi refah ve olumlu dış siyasi işler içeren) demokrasi olduğunu savunmaktalar.

Avrupa ve özellikle Almanya, Fransa ile ilişkilerini keserek, içişlerindeki sorunları kendisinin çözmesini beklemekteler. Genel olarak basının olaylara bakışı yer almaktadır.²⁹⁰

Fransa'da yeni siyasi rejim uygulamaya geçilmiştir. Bu rejim monarşi veya demokrasi değil, Mareşal Mak Mahon'un diktatörlüğü olarak adlandırılmaktadır. Fransız Meclis'inde yaşanan olaylar anlatılmaktadır. "Resmî Gazete" önümüzdeki günlerde yeni bakanlığın kurulacağı, dışişleri, denizcilik ve ekonomi bakanlarının aynı kalacağı haberlerini yayınlamaktadır.²⁹¹

Fransa hakkında yayınlanan 24 Ocak tarihli makalede, Dışişleri bakanı Dekaz Fransız Millet Meclisi'nde etkileyici beyanlarda bulunmaktadır. Oldukça liberal olan açıklamalarda daha önce problemlili olan Fransa – İtalya arasındaki ilişkilerden barışçıl bir biçimde söz edilmektedir.²⁹²

²⁸⁸ Neologos, Sayı 1405, (18/30 Eylül 1873).

²⁸⁹ Neologos, Sayı 1420, (6/18 Ekim 1873).

²⁹⁰ Neologos, Sayı 1426, (13/25 Ekim 1873).

²⁹¹ Neologos, Sayı 1453, (15/27 Ekim 1873).

²⁹² Neologos, Sayı 1497, (12/24 Ocak 1874).

Fransa'dan gelen habere göre, Fransa'da sıkıyönetim ilân edilmiş ve Paris'in idaresi askeri komutana devredilmiştir. Bu haberlere gelen tepkiler yer almaktadır.²⁹³

Fransa başlığı altında yer alan makalede, Nievris (coğrafi) bölgesinde, Demokratlar ve Bonapartistler arasındaki büyük kavgadan sonra kazananlar Bonapartistler olduğu haber verilmiştir. Demokratlar hakkında yapılan olumsuz görüşler. Fransız parlamentosuna gelince, yeni bir parlamentonun daha fazla sayıda Üye ile geri geleceği inancıyla saf demokratlar tarafından dağılması desteklenmektedir. Prens Clovis Ohenloe, Fransız hükümetinde Alman büyükelçisi olma görevini kabul etmiş ve iki ülke arasındaki ilişkileri "iyileştirmeye" başlamıştır. Bu, Fransa ile Almanya arasında bir ateşkes olduğu anlamına gelmektedir.²⁹⁴

Konu hakkında yayınlanan bir diğer bahiste, demokrasinin kabul edilmesi için sunulan teklifin monarşistlerde yol açtığı şaşkınlık ve utanç haberleri yer almaktadır. Paris muhabiri, 15 Haziran'da yapılan toplantıda, Millet Meclis'inin acil olarak dağılmasının gerektiğini bildirmektedir. Bu teklife oy verildiği sırada Meclis'te meydana gelen olaylar. Fransa'da Papa'nın temsilcisinin Mareşal Mak Mahon tarafından kabulü sırasında "papalık hükümeti" terimini kullanması ile ortaya çıkan sorun yer almaktadır.²⁹⁵

Fransa'da yaşananlarla ilgili 6/18 Temmuz 1874 tarihli makalede, Ülkedeki iç krizin kötüye gitmeye devam ettiği söylenmektedir. Kral'ın taraftarlarını, monarşinin yeniden oluşturulması için güçlerini birleştirmeye iten Mareşal Mak Mahon'un bildirisi yer almaktadır. Bu tasarının başarılı olma ihtimali bulunmaktadır. Bonapartist hareketin destekçisi olan bakan Magnos'un istifa etmesi bakanlıklarda değişikliğe neden olacaktır denmektedir.²⁹⁶

²⁹³ *Neologos*, Sayı 1565, (9/21 Nisan 1874).

²⁹⁴ "Fransa", *Neologos*, Sayı 1596, (17/29 Mayıs 1874).

²⁹⁵ "Fransa", *Neologos*, Sayı 1616, (11/23 Haziran 1874).

²⁹⁶ "Fransa", *Neologos*, Sayı 1634, (6/18 Temmuz 1874).

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın ilk yarısında doğan basın faaliyetleri kısa süre içinde ivme kazanmış ve bilhassa Tanzimat reformlarının sağladığı uygun ortam içinde hızlı bir gelişim sürecine girmiştir. Tezin ilk kısmında Osmanlı basının geliştiği söz konusu ortam, şartlar ve önemli dönemler ele alınmıştır. Söz konusu dönemde aynı şekilde Osmanlı tebaası gayrimüslimleri tarafından da çeşitli gazeteler çıkarılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, İstanbul'da en erken tarihte çıkmaya başlayan Rumca Neologos gazetesi üzerinden, gayrimüslüm basın faaliyetleri incelenmiştir.

1865 yılında hazırlanan Matbuat Nizamnamesi'ne göre, hangi dilde olursa olsun günlük, haftalık, aylık tüm yayınlar hükümetin iznine bırakılmıştır. Yasaya göre, padişah ve hükümet aleyhine yazmanın suç olduğu, iki yıl içinde mahkeme tarafından üç kez mahkûm edilen gazete ve derginin kapatılacağı esası konulmuştur. Matbuat Dairesi kurulsun da, 1865 yılında Âli Paşa'nın çıkardığı 'Kararname' önemlidir. İşte Neologos bahsi geçen yasal mevzuat dahilinde, Tanzimat düzenlemelerinin sağladığı liberal bir ortamda yayınlanmıştır.

Osmanlı Devleti içerisinde Gayrimüslim tebaaya tanınan kendi dilinde yayın yapma örneklerinden biri olan Neologos gazetesi 1866-1922 yılları arasında, siyasi, edebi ve ticari içerikli bir gazete olarak, İstanbul'da yayınlanmaya başlamıştır. Kurucusu, yayımcısı ve baş editörü olan Stavros Voutiras'ın yanı sıra, mesai arkadaşları Georgios Vafeiadis, İoannis A. Vrettos ve K. E. Lazaridis önemli rol oynamışlardır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Neologos'un 1873 ve 1874 yılları siyasi bültenlerinden örnekler incelenerek, Osmanlı Devleti ve dünyada meydana gelen olaylara bakış açısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1839 yılında başlayan ve çoğunlukla 1876'ya kadar sürdüğü kabul olunan Tanzimat dönemi gerek Osmanlı Devleti için gerekse Avrupa ve Amerika tarihi için çalkantılı bir süreçtir. Tanzimat Fermanı aslında Osmanlı Devleti'nde kötü gidişe bir son verilmesi, devletin toparlanarak, ayağa kaldırılması için atılan ilk adımdır. Arkasından fermanda çizilen çerçeve içinde çok köklü alanlarda kapsamlı ıslahatlara girilmiştir. Böylece, idari, ekonomik, mali ve sosyal alanlarda yapılan reformlar

sayesinde devlet içindeki düzenin işleyişi iyileştirilecek ve Müslümanlar ile Gayrimüslim tebaa arasında uyum ve uzlaşma sağlanabilecektir.

Gündemdeki gelişmeleri tüm gerçekliğiyle yansıtmaya amacı güden Neologos, Osmanlı Devleti'nin yanı sıra Yunan Devleti ve Avrupa ülkelerinden gelişmeleri de nüshalarında sunmaktadır. İmparatorluk içerisinde yaşayan tüm ulusların eşit haklara sahip olmaları isteği sıklıkla dile getirilerek desteklenmiştir. Ancak reformların uygulanmasında başarı sağlanamaması üzerine, gazete bunun halkların ihtiyaçlarının doğru tespit edilememesi ve yetkili kişilerin olmaması sebebiyle meydana gelen boşluğun Avrupa Devletleri'nin müdahalesine zemin oluşturduğunu dile getirmektedir.

Tezde incelenen Neologos'un 1873 ve 1874 yılları arasındaki siyasi bültenlerinde Yunanistan'daki gelişmeler hakkında geniş içerikli makalelere de yer verdiği görülmektedir. Yunanistan'da I. Yorgo'nun hükümlanlığı döneminde (1864-1875) ciddi bir siyasi istikrarsızlık yaşanmıştır. Söz konusu dönemde, geniş haklar sunan bir anayasa oluşturulmuş, meclis kurulmuş ve sürekli devam eden bir münakaşa ortamında seçimler gerçekleşmiştir. Kralın siyasi meselelere dahil olduğu durumlarda hükümet kolaylıkla istifa etmiş, bunun sonucu olarak da on bir yıllık bu dönem içerisinde yirmi iki kez hükümet değişmiştir. Siyasi meseleler dışında, yaşanan ekonomik sıkıntıların giderilmesi adına gelir kaynaklarını artırmak için birçok mali program uygulamaya konmuştur. Bunların arasında en çok tartışmaya sebep olan ve Neologos'un tezde ele alınan nüshalarda da görülen Lavrion madenleri meselesidir. Neologos tez kapsamında incelenen 1873-74 yıllarına ait haberlerde Yunanistan'daki çerçevesi çizilen siyasi ortam içinde, Lavrion ve seçimler konusunda yoğun haberler yapmıştır. Bu noktada, Yunanistan hakkındaki bahis konusu haberlerde, tıpkı sayfalarına taşıdığı dünyanın farklı coğrafyalarında yaşanan benzer siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmelere dair haberlerdeki tavrında olduğu gibi Neologos'un objektif bir yaklaşım göstermeye dikkat ettiği, herhangi bir tarafgirlik veya Yunanistan'ı yücelten bir üslup kullanılmamış olduğunun altı çizilmelidir. Nitekim Avrupa'nın diğer ülkelerinin gündemine dair pek çok diplomasi haberi de Neologos'un sayfalarında yer bulmuştur. Örneğin bu yıllarda İspanya'da meydana gelen siyasi gelişmeler, Fransa'da Mareşal Mak-Mahon, İtalya'dan Papa hakkında haberler, Panslavizm, Avusturya-

Macaristan, İngiltere, Rusya gibi ülkelerdeki siyasi gelişmeler hakkında detaylı haberlere yer verilmiştir. Söz konusu haberlerin tamamı, karşılaştırmalı bir bakış açısıyla incelendiğinde, Neologos'un genel standart bir yaklaşım sergilediği görülür.

Neologos gazetesi hem dünyadaki hem de Osmanlı Devleti'ndeki tartışma ve gelişmeleri takip ederek oluşturduğu oldukça kapsamlı içeriği ile okuyucusuna yeni bir bakış açısı, geniş bir vizyon sunmayı hedeflemiştir. Diplomasi ve ekonomi alanındaki haberlerin yanı sıra, halkın bilinçlenmesini sağlamak amacıyla eğitim alanında da aktif bir tavır takınmış, Tanzimat reformlarını destekleyen eşitlikçi görüşlerini uzun süre dile getirmekten çekinmemiştir. Genellikle, kaleme aldığı makaleler çözüm odaklı olup, öneriler sunmaktadır. Fikir ayrılığı yaşadığı durumları da paylaşan gazete, Rum halkının savunucusu konumunda olmasından dolayı Rumların basın ve kültür hayatında önemli bir yere sahiptir. Burada Neologos'un özellikle Tanzimat döneminde başlayan reform sürecine ve Osmanlı Devleti'nin giriştiği köklü idari, sosyal ve ekonomik reformlara olan desteği ve hissedilen iyileşme beklentisinin altı çizilmelidir. Bu dönemde Dersaadet Rum Edebiyat Derneği hakkındaki bir haberde Neologos Osmanlı Devleti ve politikalarına bağlılığı tüm açıklığı ile vurgulamıştır. Yine tezde incelenen bazı haberlerden hareketle, söz konusu reform sürecinde Osmanlı Devleti aleyhine diğer devletlerin takındıkları olumsuz tavır, yıkıcı üslup Neologos'un tepkisini çekmiş ve bunlara cevap mahiyetinde haberler yapılmış olduğu söylenmelidir. Netice itibarıyla Tanzimat döneminin sonlarına gelen 1873-1874 yılındaki yayın politikasından hareketle Neologos'un, Tanzimat ruhuna uygun, Osmanlı milleti oluşturulmasını savunan bir duruşa sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Afyoncu, Erhan: “İbrahim Müteferrika”, **DİA**, C.21, İstanbul, 2000, s. 324-327.
- Akbulut, Uğur: “Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine (1831-1876)”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Vol. 8/5, Ankara, 2013, s. 31-57.
- Aksın, Ahmet, Aytekin, Arzu: “19. Yüzyılda Rusya’nın Balkanlar’da Uyguladığı Dinî Politikalar ve Athos Dağı’ndaki (Aynaroz) Faaliyetleri”, **Balkan Tarihi Cilt II**, Ed. Zafer Gölen, Abidin Temizer, Burdur, Osmanlı Mirası ve Türk Kültürünü Araştırma Derneği Yayınları, 2016, s. 83-101.
- Aktepe, Münir: “Dünkü Fransızlar: Blak Bey ve Oğlu”, **İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi**, Sayı 33, 2011, s. 255-270.
- Akyıldız, Ali: “Şûrâ-yı Devlet”, **DİA**, C.39, İstanbul, 2010, s. 236-239.
- Akyıldız, Ali: “Tanzimat”, **DİA**, C.40, İstanbul, 2011, s. 1-10.
- Akyıldız, Ali: **Tanzimat Döneminde Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)**, Eren Yayınları, İstanbul, 1993.
- Alexandris, Alexis: **The Greek Minority Of İstanbul And Greek – Turkish Relations 1918-1974**, Atina, 2. bs., Centre For Asia Minor Studies, 1992.
- Anagnostopoulou, Athanasia: “Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi Patrikhane, Cemaat Kurumları, Eğitim” **19.Yüzyıl İstanbul’unda Gayrimüslimler**, Ed. Pinelopi Stathis, 1. bs., İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 1-38.

- Antonopoulos, Andreas Ath.: **Oi Ellines Tis Othomanikis Autokratorias Kai To Anatoliko Zitima 1866-1881 İ Martiria Tou Neologou Tis Konstantinoupolis (Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Yunanlar ve Doğu Sorunu 1866-1881 İstanbul Neologos’unun Şahitliği)**, Atina, Tsoukatou Yayınları, 2007.
- Aydın, Mahir: “Arşiv Belgeleriyle Makedonya’da Bulgar Çete Faaliyetleri”, **Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, Sayı 9, 1989, s. 209-234.
- Aydın, Mehmet Âkif: “Kânûn-ı Esâsî”, **DİA**, C.24, İstanbul, 2001, s. 328-330.
- Aydın, Mithat: “İstanbul Konferansı (1876)’na Giden Yolda İngiltere’nin “Doğu” Politikası”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2005, s. 101-115.
- Baykal, Hülya: **Türk Basın Tarihi 1831-1923 (Tanzimat- Meşrutiyet-Millî Mücadele Dönemleri)**, İstanbul, Afa Matbaacılık, 1990.
- Baysoy, Emre: “Modernleşme ve Jeopolitik Ekseninde Doğu Sorunu”, **Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi**, C.VII, Sayı 13, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2001, s. 43-72.
- Beaton, Roderick: **Eisagogi Sti Neoteri Elliniki Logotehnia**, Çev. Evangelia Zourgou, Atina, Ekdoseis Nefeli, 1996.
- Berkes, Niyazi: **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2002.
- Belge, Hadi, Reyhan, Cenk: “Osmanlı Taşra İdaresinde Adem-i Merkeziyet Sorunu: Aynaroz Örneği”, **OTAM**, Sayı 44, Ankara, 2018, s. 221-253.
- Beydilli, Kemal: “Selim III”, **DİA**, C.36, İstanbul, 2009, s. 420-425.

- Beydilli, Kemal: “Şark Meselesi”, **DİA**, C.38, İstanbul, 2010, s. 352-357.
- Beydilli, Kemal: “Yeni Osmanlılar Cemiyeti”, **DİA**, C.43, İstanbul, 2013, s. 430-433.
- Beydilli, Kemal: “İstanbul Matbaaları (1453-1839)”, **Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, C.7, İstanbul, Kültür Yayınları, 2015, s. 552-577.
- Bozkurt, Gülnihal: **Alman- İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- Budak, Ali: “Fransız Devrimi’nin Osmanlı’ya Armağanı: Gazete, Türk Basınının Doğuşu”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Vol. 7/3, Ankara, 2012, s. 663-681.
- Clogg, Richard: **Modern Yunanistan Tarihi**, Çev. Dilek Şendil, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997.
- Çakır, Çoşkun: “Türk Aydınının Tanzimat’la İmtihani: Tanzimat ve Tanzimat Dönemi Siyasî Tarihi Üzerine Yapılan Çalışmalar”, Sayı 3, İstanbul, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 2004, s. 9-69.
- Çakır, Hamza: “II. Meşrutiyet’e Kadar Osmanlıda Basın-İktidar İlişkileri”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 11, 2012, s. 95-113.
- Çelik, Mehmet: **Balkanlar’da Tanzimat: Midhat Paşa’nın Tuna Vilayeti Valiliği 1864-1868**, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Davison, Roderic H.: **Osmanlı İmparatorluğu’nda Reform 1856-1876**, C.I, Çev. Osman Akınhay, İstanbul, Papirüs Yayınevi, 1997.

- Demir, Görkem: “İspanya’daki Katalan Halkın Kimliği ve zerklik Sorunu”, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Demirel, Fatmagül: **II. Abdülhamid Döneminde Sansür**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2007.
- Eksertzoglou, Haris: **Ethniki Taftotita Stin Konstantinoupoli Ton 19o Aiona: O Ellinikos Filologikos Sillogos Konstantinoupoleos 1861-1922 (19. yüzyılda İstanbul’da Milli Kimlik: Dersaadet Rum Edebiyat Derneği)**, Atina, Nefeli Yayınları, 1996.
- Eksertzoglou, Haris: **Osmanlı’da Cemiyetler ve Rum Cemaati. Dersaadet Rum Cemiyeti Edebiyesi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Eksertzoglou, Haris: “Neologos”, **Egkiklopaideia Tou Ellinikou Tipou 1784-1974 (Yunan Basını Ansiklopedisi 1784-1974)**, C.III, Ed. Loukia Droulia- Gioula Koutsopaganou, Atina, Institouto Neoellinikon Ereunon Ethnikou Idrimatos Ereunon, 2008, s. 300-302.
- Erdem, Nilüfer: **Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı (1919-1923)**, İstanbul, Derlem Yayınları, 2010.
- Ertuğ, H. Refik: **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi**, C.I, İstanbul, Yenilik Basımevi, 1970.
- Eyice, Semavi: “Aynaroz”, **DİA**, C.4, İstanbul, 1991, s. 267-269.
- Gerd, Lora: **Russian Policy in the Orthodox East: The Patriarchate of Constantinople**, De Gruyter Open Pubsliher, Berlin, 2014.
- Giannakopoulos, Georgios A.: "To periodiko Tou Ellinikou Filologikou Sillogou. Simvoli Stin İstoria Ton Ellinikon Epistimonikon Periodikon" ("Rum Edebiyat Derneği Dergisi. Yunan

Bilim Dergileri Tarihine Katkısı"), **Istoria Tis Pliroforias. Apo Ton Papiro Sto İlektroniko Eggrafo (İletişim Tarihi. Papirüs'ten Elektronik Medya'ya.)**, Ed.by. Maria Kanellopoulou Boti, Atina, Nomiki Vivliothiki, 2014, s. 1-11.

Govessis, Georgios: "Politiki Metarrithmisi Kai Tipos Sta Valkania İ Periptosi Tis "Savvateieas Epitheorisis" Stin Othomaniki Autokratoria Kata Tin Proti Sintagmatiki Metarrithmisi To 1878" (Siyasi Reform ve Balkanlarda Basın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki 1878 Yılı Birinci Anayasal Reform Sürecinde "Cumartesi Revüsü" Örneği) Panteio Üniversitesi Sosyal ve Siyasal Bilimler Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Atina, 2002.

Govessis, Georgios: **1878'de Şark Meselesi ve Osmanlı Rum Basını**, İstanbul, Sultanahmet Matbaası, 2002.

Hering, Gunnar: **Oikoumeniko Patriarhio Kai Evropaiki Politiki 1620-1638 (Ekümenik Patrikhane ve Avrupa Siyaseti 1620-1638**, Çev. Dimosthenis Kourtovik, Atina, Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis, 1992.

İnuğur, M. Nuri: **Basın ve Yayın Tarihi**, 2. bs., İstanbul, Çağlayan Basımevi, 1982.

İpek, Nedim: "Churcill Vakası (1836)", **Belleten**, C.LIX, Sayı 226, 1995, s. 661-713.

Jelavich, Barbara: **Balkan Tarihi 1 18. Ve 19. Yüzyıllar**, 2. bs., Küre Yayınları, İstanbul, 2009.

Kabacalı, Alpay: **Başlangıcından günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın**, İstanbul, Literatür Yayınları, 2000.

Kahraman, Alim: "Matbuat", **DİA**, C.28, Ankara, 2003, s. 121-125.

- Kamouzis, Dimitris: “Apo “Sotiras Tis Filis”, “Evergetis Ton Tourkon”: O Venizelos Kai İ Ethnikistiki İgetiki Omada Ton Romion Tis Konstantinoupolis, 1918-1930” (Ulus’un Kurtarıcısından Türklerin Velinimetine: Venizelos ve İstanbul’daki Rumların Lider Milliyetçi Grubuna 1918-1930), **Deltio Kentrou Mikrasiatikou Spoudon (Küçük Asya Araştırmaları Merkezi Bülteni)**, C.17, Atina, 2011, s. 151-193.
- Karal, Enver Ziya: **Gülhane Hatt-ı Hümayunu’nda Batı’nın Etkisi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1964.
- Karal, Enver Ziya: **Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)**, C.VIII, 6. bs., Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007.
- Karal, Enver Ziya: **Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1861-1876)**, C.VII, 6. bs., Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.
- Kayaoğlu, Tacettin: **Osmanlı Hâriciyesinde Gayr-i Müslimler (1852-1925)**, Ankara, TTK Yayınları, 2013.
- Kekropoulou, Maria P.: “İ İstoria Tou Lavreotikou Zitimatou To Lavreotiko Zitima (1870-1873): O Rolos Tou Kratous Kai Tis Diplomatias” (Lavrion Sorununun Tarihi Lavrion Sorunu (1870-1873): Devletin ve Diplomasinin Rolü), İonio Üniversitesi, Tarih Bölümü, Doktora Tezi, Kerkira, 2007.
- Kılıç, Selda: “1864 Vilayet Nizamnamesinin Tuna Vilayetinde Uygulanması ve Midhat Paşa”, **Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, 24/37, 3, 2005, s. 99-111.

- Kılıçoğlu Cihangir, Çiğdem: “Yunanistan’da Monarşi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 58, 2016, s. 99-121.
- Kollatos, Theodoros: “Neologou Evdomadiaia Epitheorisis” (Neologos’un Haftalık Revüsü), Pleias, Vivliothiki & Kentro Pliroforisis, Panepistimio Patron, 2008, (Çevrimiçi) <http://pleias.lis.upatras.gr/index.php/neologou>, 14 Aralık 2020.
- Koloğlu, Orhan: **Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul, Pozitif Yayınları, 2006.
- Koloğlu, Orhan: “Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C.III, t.y., İletişim Yayınları, s. 68-93.
- Koloğlu, Orhan: **Osmanlı Basının Doğuşu ve Blak Bey Ailesi: Bir Fransız Ailesinin Babıali Hizmetinde Yüz yılı 1821 – 1922**, çev. Erol Üyepazarcı, Müteferrika Yayınları, İstanbul, 1998.
- Koloğlu, Orhan: **Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği**, C.I, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2010.
- Koloğlu, Orhan: “Türkçe Dışı Basın”, **Kebikeç**, Sayı 2, İstanbul, Dosya: Basın Tarihi, 1995, s. 127-138.
- Koray, Enver: **Türkiye’nin Çağdaşlaşma Sürecinde Tanzimat**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1991.
- Koumarianou, Ekaterini: “İstoriki Diadromi Tou Ellinikou Tipu” (Yunan Basınının Tarihsel Gelişimi), **O Ellinikos Tipos 1784 eos Simera, İstorikes Kai Theoritikes Proseggisis** (1784’ten Günümüze Yunan Basını, Tarihsel ve Teorik Yaklaşımlar), Atina, Institouto Neoellinikon Erevnon Ethnikou İdrimatos Erevnon, 2005, s. 55-62.

- Kurdakul, Necdet: **Tanzimat Dönemi Basınında Siyasal ve Anayasal Fikir Hareketleri**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri Milli Kütüphane Basımevi, 2000.
- Lewis, Bernard: **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, 5. bs., Çev. Prof. Dr. Metin Kıratlı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993.
- Loverdou, Andrea N.: **Poilitiki İstoria Tis Elladas (1828-1975)**, 3. bs., Ant. N. Sakkoula Yayınları, Atina-Komotini, 2001.
- Mardin, Şerif: “Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi “Yeni Osmanlı Düşüncesi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi**, C.I, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 42-53.
- Mardin, Şerif: **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, çev. Mümtaz,er Türköne, Fahri Unan, İrfan Erdoğan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.
- Mistakidou, Katerina: **İ Megali İdea Ston Tipo Tou Genous O Tipos Stin Ellada Kai Stin Othomaniki Aftokratoria (1800-1923) (Rum Basınında Büyük Ülkü Yunanistan ve Osmanlı İmparatorluğu’nda Basın (1800-1923)**, Atina, Pataki Yayınları, 2003.
- Moiras, Leonidas: “1909 Gudi Darbesinin Türk ve Yunan Kamuoyuna Yansıması”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Mpakirtzis, İoannis M.: “Stoixeia Gia Tin İstoria Tis Thasou Kata Tin Opsimi Othomanokratia (Teleftaio Tetarto Tou 19ou Aiona) Simfona Me Ton Tipo Tis Epohis” (Osmanlı

- İmparatorluğu'nun Geç Döneminde Basın Aracılığıyla Thasos'un Tarihi Hakkında Unsurlar (19. Yüzyılın Son Çeyreği), s. 435-447, (Çevrimiçi) <http://www.ptxyiakes.teiemt.gr/thasiaka/thasiakafiles/t14/t14a27.pdf>, 5 Kasım 2020.
- Oğlakçı, Mehmet: "Galata Bankerlerinin Osmanlı Devlet Maliyesi Sistemine Etkileri: Baltazzi (Baltacı) Ailesi Örneği", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Oral, Fuat Süreyya: **Türk Basın Tarihi (1728 – 1922, 1831 – 1922) Osmanlı İmparatorluğu**, 1. Kitap, İstanbul, Yeni Adım Matbaası, t.y.
- Ortaylı, İlber: **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 38. bs., İstanbul, Timaş Yayınları, 2014.
- Ölker, Perihan: "Tanzimat Basınının Dili", T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya, 2010.
- Örenç, Ali Fuat: **Yakınçağ Tarihi (1789-1918) Giriş**, 1. bs., İstanbul, Akademi Titiz Yayınları, 2012.
- Özbay, Cahit: **Dünyada ve Osmanlı'da Basının Tarihsel Gelişimi**, İstanbul, Doğu Kitabevi, 2014.
- Papadopoulos, Stefanos I.: "Evangelos Kofos, Greece And The Eastern Crisis 1875-1878" **Makedonika**, Vol. 16, IMHA Yayınları, Selanik, 1976, s. 369-377.
- Politis, Linos: **İstoria Tis Neellinikis Logotehnias (Çağdaş Yunan Edebiyat Tarihi)**, 17. bs., Atina, Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis, 2009.

- Sarısır, Serdar: “Yunanistan’ın Ekonomik ve Siyasi Hayatına Yön Veren Anadolu Kökenli Bazı Sermaye Sahipleri”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 30, Sayı 49, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 183-204.
- Sarioglu, İrini: **İ Epirroi Tis Tourkikis Politikis Stin Elliniki Ekpaideusi Tis Polis 1923-1974, (İstanbul’daki Yunan eğitime Türk Politikasının Etkisi 1923-1974)**, Atina, Elliniko İdrima İstorikon Meleton (Yunan Tarih Kurumu), Mart 2011.
- Sklavenitis, Triantafillos E.: “İ Tipografia Sto Elliniko Kratos (1828-1884)” (Yunan Devleti’nde Basın Yayın 1824 – 1884) **İ Pendakosia Hronia Endipis Paradosis Tou Neou Ellinismou (1499 – 1999) (Çağdaş Hellenizmin Beş Yüz Yıllık Basın Yayın Geleneği (1499 – 1999))**, Atina, Vouli Ton Ellinon (Yunan Parlamentosu Yayını), National Hellenic Research Foundation, Κεφ. 7 (7. Bölüm), s. 199-227, (Çevrimiçi) http://helios-eie.ekt.gr/EIE/bitstream/10442/7700/2/INR_Sklavenitis_a44.pdf, 15 Ağustos 2020.
- Sonyel, Salâhi R.: **Minorities And The Destruction Of The Ottoman Empire**, Ankara, Turkish Historical Society Printing House, 1993.
- Stamatopoulos, Dimitrios: “Ellinikos Tipos Tis Othomanikis Konstantinoupolis” (Osmanlı İstanbul’unda Yunan Basını), **Engiklopedia Meizonos Ellinismou, Konstantinoupoli (Büyük Yunan Ansiklopedisi, İstanbul)**, (Çevrimiçi) <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=11035>, 22 Nisan 2019.
- Svolopoulos, Konstantinos: **Konstantinoupoli 1856-1908 İ Akmi Tou Ellinismou (İstanbul 1856-1908 Yunanlığın Zirvesi)**, Atina, Ekdotiki Athinon, 2006.

- Svoronos, Nikos: **Episkopisi Tis Neoellinikis İstorias (Çağdaş Yunan Tarihine Genel Bakış)**, Atina, Themelio Yayınları, 1994.
- Tarinas, Stratis: “Ellines Ekdotes Kai Δimosiografoi Tourkikon Efimeridon Tis Polıs” (İstanbul’daki Türk Gazetelerinde Yunan Gazeteciler ve Yayıncılar), **O Ellinikos Tipos 1784 eos Simera, İstorikes Kai Theoritikes Proseggisis** (1784’ten Günümüze Yunan Basını, Tarihsel ve Teorik Yaklaşımlar), Atina, Institouto Neoellinikon Erevnon Ethnikou İdrimatos Erevnon, 2005, s. 126-134.
- Tarinas, Stratis D.: **O Ellinikos Tipos Tis Polis A’ Meros- Efimerides (İstanbul’daki Yunan Basını Birinci Bölüm- Gazeteler)**, Atina, İho Yayıncılık, 2007.
- Topuz, Hıfzı: **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, 1. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2003.
- Ulusoy Nalcıoğlu, Belkıs: **Osmanlı’da Muhalif Basının Doğuşu 1828-1878**, 1. bs., İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2013.
- Ünver, Metin: “Vilayet Nizamnamelerinin Osmanlı Devleti’nin İdari Taksimatına Etkileri (1864-1876)”, **1864 Vilayet Nizamnamesi**, Ed. Erkan Tural & Selim Çapar, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, Öncü Basımevi, 2015, s. 97-125.
- Yazıcı, Nesimi: “Vakayi-i Mısriyye Üzerine Birkaç Söz”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı 2, 1991, s.267-278.
- Yıldız, Hakkı Dursun: **150. Yılında Tanzimat**, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.

Yoltzoglou, Stavros H.:

Oi Ellinotourkikes Shesis (1922- 1930) Apo Tin Antipalotita Stin Sindiallagi (Türk Yunan İlişkileri 1922-1930 Rekabetten Uzlaşmaya), Atina, Ant. Stamulis Yayınları, 2011.

İ Othomaniki Autokratoria İ Ellada Kai Ta Valkania (Deutero Miso 19ou- Arhes 20ou Aiona) (Osmanlı İmparatorluğu Yunanistan ve Balkanlar 19.yy’ın ikinci yarısı- 20.yy’ın başları), Bölüm 6, s.115, (Çevrimiçi), https://museduc.gr/docs/Istoria/C/109-128_C_GYM_KEF_06.pdf, 4 Kasım 2020.

İstanbul Basın Tarihinde (1830-1914) Rum Yayıncı ve Gazeteciler Sergi İçeriği Kitapçığı, Atina, Pressious Arvanitidis, 2012, s. 45-46.

Türk Dil Güncel Kurumu, **Türkçe Sözlük**, “Basın” maddesi, (Çevrimiçi) <https://sozluk.gov.tr/>, 10 Ocak 2020.

Gazete

Neologos Gazetesi,	Sayı: 1199, 3/15 Ocak 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1201, 5/17 Ocak 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1202, 6/18 Ocak 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1203, 9/21 Ocak 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1203, 11/23 Ocak 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1206, 12/24 Ocak 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1207, 13/25 Ocak 1873.

Neologos Gazetesi,	Sayı: 1208, 15/27 Ocak 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1209, 16/28 Ocak 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1210, 17/29 Ocak 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1211, 18/30 Ocak 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1213, 20/1 Şubat 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1214, 22/3 Şubat 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1215, 23/4 Şubat 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1217, 25/6 Şubat 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1218, 26/7 Şubat 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1219, 27/8 Şubat 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1220, 29/10 Şubat 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1221, 31/12 Şubat 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1222, 1/13 Şubat 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1224, 3/15 Şubat 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1226, 6/18 Şubat 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1230, 10/22 Şubat 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1231, 12/24 Şubat 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1233, 14/26 Şubat 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1236, 17/1 Mart 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1237, 20/4 Mart 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1239, 22/6 Mart 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1243, 27/11 Mart 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1245, 1/13 Mart 1873.

Neologos Gazetesi,	Sayı: 1249, 6/18 Mart 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1259, 17/29 Mart 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1261, 20/1 Nisan 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1267, 27/8 Nisan 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1271, 31/12 Nisan 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1275, 5/17 Nisan 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1276, 7/19 Nisan 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1289, 27/9 Mayıs 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1296, 5/17 Mayıs 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1302, 12/24 Mayıs 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1307, 19/31 Mayıs 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1317, 2/14 Haziran 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1327, 14/26 Haziran 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1355, 18/30 Temmuz 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1405, 18/30 Eylül 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1420, 6/18 Ekim 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1426, 13/25 Ekim 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1453, 15/27 Kasım 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1477, 15/27 Aralık 1873.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1497, 12/24 Ocak 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1522, 13/25 Şubat 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1546, 13/25 Mart 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1550, 18/30 Mart 1874.

Neologos Gazetesi,	Sayı: 1561, 3/15 Nisan 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1565, 9/21 Nisan 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1570, 15/27 Nisan 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1596, 17/29 Mayıs 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1601, 24/5 Haziran 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1616, 11/23 Haziran 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1630, 28/10 Temmuz 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1633, 3/15 Temmuz 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1634, 6/18 Temmuz 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1636, 9/21 Temmuz 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1638, 11/23 Temmuz 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1642, 16/28 Temmuz 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1645, 19/31 Temmuz 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1649, 24/5 Ağustos 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1652, 27/8 Ağustos 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1657, 2/14 Ağustos 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1671, 21/2 Eylül 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1710, 7/19 Ekim 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1719, 17/29 Ekim 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1729, 30/11 Kasım 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1749, 23/5 Aralık 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1750, 25/7 Aralık 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1753, 28/10 Aralık 1874.

Neologos Gazetesi,	Sayı: 1755, 30/12 Aralık 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1756, 2/14 Aralık 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1757, 3/15 Aralık 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1765, 13/25 Aralık 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1766, 14/26 Aralık 1874.
Neologos Gazetesi,	Sayı: 1767, 16/28 Aralık 1874.

